



Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan



Ympäristöhistoriallinen selvitys
ja kehittämissperiaatteet



Julkaisija | Helsingin kaupungin rakennusvirasto
Kirjoittajat | Studio Terra Oy / Julia Donner, Sarianne Silfverberg, Anna Ryymin
Taitto | Studio Terra Oy
Kuvat | Studio Terra Oy, HKA = Helsingin kaupunginarkisto,
HKM = Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto, KA = Kansallisarkisto,
ISBN | 978-952-331-291-3 (verkkoversio)
ISSN | 1238-9579
Etukannen kuva | Kaisaniemen vesiallas
Sisäkannen kuva | Puiston sydäneluetta Paciuksen patsaan ympärillä

TIIVISTELMÄ

Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan ympäristöhistoriallinen selvitys on laadittu Helsingin kaupungin rakennusviraston tilauksesta lähtötiedoksi käynnistyville muutoshankkeille ja korjaustoimenpiteille. Selvitysalue kattaa asemakaavan nro 11808 mukaisen Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan sekä Varsapuistikon alueet.

Kaisaniemenpuiston historiallisessa selvityksessä on käytetty lähteenä Kaisaniemenpuistoa, kasvitieteellistä puutarhaa ja Helsingin historiaa koskevia teoksia, Helsingin kunnallishallinnon asiakirjoja, Kaisaniemeä koskevia suunnitelmia, piirustuksia ja valokuvia sekä sanoma- ja aikakauslehtiä.

Työssä on selvitetty puiston kehittymistä 1700-luvun laidunmaasta nykypäivän suurten yleisötilaisuuksien tapahtumapaikaksi. Historiallisen selvityksen päättää kohteen nykytilanteen ja säilyneisyyden kartoitus.

Kaisaniemenpuiston toteutuneita suunnitelmia

Koko puiston historian ajan puistoon on laadittu paljon enemmän suunnitelmia kuin lopulta on toteutunut. Ensimmäinen C. L. Engelin suunnitteleminen mukainen promenadipuisto valmistui 1830-luvulla. Seuraavaksi puistoalue rakennettiin maisematyyliä mukaillen ja sen pääsisäänkäynti avautui Unioninkadun varteen, nykyisen Varsapuistikon itäosalle. Suuri osa puistosta säilyi edelleen varhaisemmassa asussaan, niittyinä ja kallioina. Puiston suosituimmiksi alueiksi muodostuivat joutsenlammen tienoot sekä Catharina Wahllundin puistoravintolan ympäristö. Jo tuolloin merkittävä osa Kaisaniemeä oli lohkaistu 1829 Aleksanterin yliopiston kasvitieteelliselle puutarhalle ja osa-alueesta tuli korkeatasoisesti vaalittu puutarha, joskin aidalla erotettuna puistosta.

1800-luvun loppupuolella puistossa tapahtuneet muutokset liittyivät suurelta osin ympäristön rakentamiseen. Rautatien valmistuminen 1862 katkaisi Kaisaniemen yhteyden Kluuvinlahteen. Toisaalta uusi ratapenger tarjosi yhteyden puistosta pohjoiseen Linnunlaulun suuntaan. Kaupunki luovutti valtionrauteille vielä lisää alueita puiston länsireunalta 1900-luvun aikana. Knut Forsberg laati Kaisaniemen puistoa varten suunnitelman vuonna 1865, mutta se ei edennyt toteutukseen saakka. Helsingin ensimmäinen ja pitkään myös kaupungin ainoa urheilukenttä perustettiin Kaisaniemen puiston länsiosaan vuonna 1884.

1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat merkittävien suunnitelmien ja toteutusten aikaa. Vuonna 1910 Eliel Saarisen ja Bertel Jungin suunnittelema uusi katuyhteys Kaivokadulta Unioninkadulle pilkkoi puiston pääsisäänkäynnin vilkkaasti liikennöidylle kadulla. Seuraavat toteutukset Kaisaniemenpuistoon tehtiin vuosina 1912–1915 puiston itäosaan Jungin suunnitelmien pohjalta. Tällöin rakennettiin muun muassa itä-länsisuuntainen koivukuja akselina Liisankadun ”jatkeeksi”. Vuonna 1925 laati Birger Brunila ehdotuksen, joka mukaisesti puistoa uudistettiin seuraavan kerran. Puiston itäosan olevat puut säästettiin ja puiston rataan rajautuvassa osassa tehtiin vain vähän toimenpiteitä. Brunilan suunnitelmassa joutsenlammen korvasi suorakaiteenmuotoinen vesiallas reunuksenaan kaksinkertainen puurivistö, jonka sisempi kehä kiersi pääteaiheen ympäri. Ulompi puurivi jatkui puistokujana Kaisaniemenlahdelle saakka. Birger Brunila otti suunnitelmassaan huomioon puiston erityisen merkityksen urheilu- ja leikkipuistona. Hän esitti leikki- ja pelikenttiä puiston itäosaan, puistokujan pohjoispuolelle.

Kaisaniemenrannan täytöt, puistokatu ja rantamuuri valmistuivat vuonna 1936–1938 ja toivat Kaisaniemeen lisää maa-alueita, mutta toisaalta vaikuttivat puiston rauhallisuuteen mahdollistamalla puiston läpiajon Rautatientorilta Hakaniemen suuntaan. Laajamittaisia koko puistoa koskevia muutostöitä ei puistoon ole 1900-luvun alkupuoliskon jälkeen toistaiseksi toteutettu. Sotien jälkeen puistoon tehdyt toteutukset ovat kohdistuneet pääosin leikki- ja liikuntatoimintoihin sekä kasvillisuuteen. Suunnitelmia uudistamiseksi on kuitenkin tehty: 2000-luvun alussa alueen uudistamiseksi järjestettiin maisema-arkkitehtuurikilpailu, jonka voitti saksalaisryhmä ehdotuksellaan 131517. Vuonna 2008 laadittiin asemakaavamuutos, johon liittyi Gretel Hemgårdin yleissuunnitelma puiston uudistamiseksi.

Kehittämisperiaatteet

Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan ympäristöhistoriallisen selvityksen sekä nykytilanteen kartoituksen pohjalta laadittiin periaatteet ohjaamaan puiston kehittämistä ja peruskorjaushankkeiden suunnittelua tulevaisuudessa. Tärkeimmät kehittämissperiaatteet ovat maisemapuiston ja reformipuiston piirteiden vaaliminen siten, että kerroksellisuus puistossa säilyy. Kumpaankin ajalliseen kerrostumaan kuuluvat suunnitteluihanteet sommitelmineen ja aiheineen ovat puiston suojeltavia ominaispiirteitä. Lisäksi kehittämissperiaatteissa pyritään lisäämään puistomaisuutta sekä ulkoasun että toimintojen yhteensovittamisen kautta. Yleisten periaatteiden lisäksi historia, arvot ja niiden pohjalta nousevat kehittämissperiaatteet on esitetty 13 osa-alueeseen jaoteltuna. Tämä mahdollistaa puiston kehittämisen suunnittelua vaiheittain. Osa-alueina tarkastelu auttaa myös tämän raportin lukijoita – niin ylläpidosta ja rakennuttamisesta vastaavia virkamiehiä, kunnostuksesta huolehtivia suunnittelijoita kuin arvopuistosta kiinnostuneita lähiasukkaita ja muita käyttäjiä.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	4
ESIPUHE	9
1. JOHDANTO	10
1.1 Työn tavoitteet	10
1.2. Selvitysalue	10
1.2.1. Selvitysalueen rajaus ja yleiskuvaus	10
1.3. Selvitysprosessi	12
1.3.1 Työryhmä	12
1.3.2 Aineistot	12
2. LÄHTÖTIEDOT	13
2.1.2. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja maakuntakaava	13
2.1.2. Yleiskaava	14
2.1.3. Asemakaava	17
2.1.4. Strategiaohjelma	18
2.2. Arvot ja suojelustatukset	18
2.2.1. Arvokas ja suojeltu kulttuuriympäristö	18
2.2.2. Arvokkaat ja suojellut luontokohteet	19
3. HISTORIA	20
3.1 Kaupunkilaisten hakamaasta Edbomin puutarhaksi – Kaisaniemen varhaisvaiheet 1700-luvulla	20
3.2 Kaisaniemen puisto 1800-luvulla	21
3.2.1. J. A. Ehrenströmin Helsingin asemakaava 1812 – Pääkaupungin ensimmäiset julkiset puistot syntyvät	21
3.2.2. C. L. Engelin suunnitelma Kaisaniemen puistoa varten	22
3.2.3. Puistoalueen jakautuminen: Kasvitieteellisen puutarhan perustaminen Kaisaniemeen	24
3.2.4. Knut Forsbergin suunnitelma 1864–1865	26
3.2.5. Ränsistynyt seurapuisto – 1860-luvun keskustelu Kaisaniemen puiston hoitamattomuudesta	27
3.2.6. Augustistormen – elokuun myrsky 1890	28
3.3 1900-luvun alun suunnitelmat – ”Koivikosta kaupunkipuistoksi”	29
3.3.1. Svante Olsson ja Bertel Jung Kaisaniemen suunnittelijoina	30
3.3.2. Varsapuistikon synty	38
3.3.3. 1920-luvun suunnitelmat	38
3.4 Kaisaniemen puiston istutukset	45
3.5 Taideteoksia ja muistomerkkejä Kaisaniemessä	47

3.6 Tapahtumapaikkana Kaisaniemi	50
3.6.1. Ravintola Kaisaniemi	50
3.6.2. Wilhelmsbad – kylpylätoimintaa Kaisaniemessä	52
3.6.3. Tennistä ja pallopelejä, pyöräilyä ja voimistelua – Kaisaniemen puiston urheilukentät	53
3.6.4. Konsertit ja tapahtumat	57
3.7 Liikenne puistossa	58
3.7.1. Rautatien rakentaminen	58
3.7.2. Keskustelu ajoneuvoliikenteestä puistossa	59
3.7.3. Kaisaniemen rantakatu	60
3.7.4. Vesiliikenne	60
3.7.5. Tivoli Kaisaniemeen	60
3.8 Puistoa koskevat suunnitelmat 1900-luvun puolivälin jälkeen	61
3.8.1. Alvar Aallon keskustasuunnitelma 1961	61
3.8.2. Maisema-arkkitehtuurikilpailu 2000	62
3.8.3. Kaisaniemen puiston asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007	63
3.8.4. Kaisaniemen asemakaavan muutos 2008	64
3.9 Luonnon helmassa, keskellä kaupunkia	66
4. NYKYTILANNE JA SÄILYNEISYYS	67
4.1 Yleistä	67
4.2 Topografia ja tilarakenne	69
4.3 Kulkuväylät, reitistöt ja sisääntulot	71
4.4 Rantaviiva ja rantamuurit	72
4.5 Taitorakenteet, kalusteet, varusteet ja taide	73
4.6. Kasvillisuus	76
4.7 Rakennukset	77
4.8 Kaisaniemen kasvitieteellinen puutarha	78
4.9 Toiminnot	79
4.10 Kaupunkikuva ja maisema, liittyminen ympäristöön	80
4.11 Näkymät	82
4.12 Kuvaparit	84

5. KEHITTÄMISPERIAATTEET	86
5.1 Yleiset kehittämisperiaatteet	86
5.1.1. Topografia, tilarakenne ja näkymät	87
5.1.2. Ranta-alueet ja rajautuminen ympäristöön	88
5.1.3. Kasvillisuus	89
5.1.4. Rakennukset	90
5.1.5. Varusteet, rakenteet ja materiaalit	90
5.1.6. Käytävät, kulkeminen ja liikenne	93
5.1.7. Toiminnot ja käyttäjät	94
5.2 Osa-alueet ja niiden kehittämisperiaatteet	95
5.2.1 Osa-alue 1a: Kaisaniemenkannas	96
5.2.2 Osa-alue 1b: Ravintolan ympäristö	98
5.2.3 Osa-alue 1c: Pohjoisen näköalakukkulan ympäristö	100
5.2.4 Osa-alue 2: Rantapuisto	102
5.2.5 Osa-alue 3: Radanvarren puistoalue	104
5.2.6. Osa-alue 4: Kaisaniemen kenttä ja sen ympäristö	106
5.2.7. Osa-alue 5: Puiston sydänalue	108
5.2.8 Osa-alue 6a: Lippakioskin ympäristö	111
5.2.9. Osa-alue 6b: Unioninkadun leikki- ja liikunta-alue	112
5.2.10 Osa-alue 6c: Eteläisen näköalakukkulan ympäristö	114
5.2.11 Osa-alue 7: Kasvitieteellisen puutarhan uuden portin ympäristö	116
5.2.12 Osa-alue 8: Svante Olssonin puistokuja	118
5.2.13. Osa-alue 9: Varsapuistikko	120
6. Yhteenveto	122
LÄHTEET	123
LIITE 1 Käsitteiden määritelmät	131

ESIPUHE

Kaisaniemen asemakaavamuutoksen vahvistuminen vuonna 2011 antaa hyvän perustan kehittää kulttuurihistoriallisesti arvokasta puistoa ja katu kokonaisuutena. Kaupunki kehittyy ja strategiset tavoitteet sen myötä muuttuvat. Pyöräilyverkoston vahvistaminen ja tapahtumakäytön lisääntyminen luovat uudenlaisia paineita kehittää Kaisaniemen puistosta entistä toiminnallisempaa ja liikenteellisesti sujuvampaa ympäristöä.

Koska osassa puistoa asemakaavan mukanaan tuomat muutokset ovat suuria historiallisiin arvoihin nähden, on päätetty tehdä ympäristöhistoriallinen selvitys. Tavoitteena tässä työssä on selvittää puiston historiaa ja arvottaa sen rakenteellista kerrostuneisuutta aikaisempaa tarkemmin, jotta puiston käyttöä ja toimintoja voidaan sovittaa sen kulttuurihistoriallisiin arvoihin mahdollisimman laadukkaasti. Kaisaniemen ympäristöhistoriallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet ohjaavat kehittämistä ja peruskorjaushankkeiden suunnittelua seuraavissa vaiheissa.

Koko puiston peruskorjaaminen kerralla on taloudellisesti epärealistinen tavoite. Vaiheittain eteneminen voi olla myös arvojen säilymisen kannalta hyvä lähestymistapa kehittämiseen. Siksi on tässä työssä esitetty vaiheittain toteutettavien korjausten osa-alueet ja niiden kehittämisperiaatteet.

Anu Kiiskinen

1. JOHDANTO

Kaisaniemenpuisto on Suomen vanhin julkinen puisto ja sen merkitys Helsingin kaupungin sekä koko suomalaisen puistokulttuurin kannalta on huomattava. Kaisaniemenpuistoa on suunniteltu ja toteutettu useissa eri vaiheissa ja puistossa on jäljellä historiallisia kerrostumia 1800-luvulta saakka. Puisto on olennainen osa keskustan kaupunkirakennetta sekä kaupunkikuvaa. Kaisaniemenpuisto on keskustan laajin yhtenäinen viheralue, jonka merkitys korostuu pohjoiseen aukeavien sekä merellisten viheryhteyksien myötä.

1.1 Työn tavoitteet

Työn tavoitteena oli laatia Kaisaniemenpuistosta ja Kaisaniemenrannasta ympäristöhistoriallinen selvitys ja kartoittaa kohteen nykytilanne. Lisäksi työssä tarkasteltiin selvitysalueen maisemallisia, kaupunkikuvallisia ja toiminnallisia arvoja sekä historiallisten kerrostumien ja niiden arvojen säilyneisyyttä. Työn yhteydessä päivitettiin vuoden 2010 kasvillisuusselvitys.

Selvityksen ja kartoitusten perusteella laadittiin kehittämisperiaatteet, jotka jakaantuvat yleisiin kehittämisperiaatteisiin koskien koko selvitysalueita sekä tarkempiin osa-alueittain laadittuihin kehittämisperiaatteisiin. Kehittämisperiaatteissa otetaan kantaa siihen, miten puiston arvot pystytään tulevaisuudessa säilyttämään ja annetaan suositukset tähän. Selvitys ja kehittämisperiaatteet toimivat lähtötietoina kohteen jatkosuunnittelussa ja ne on laadittu siten, että toimenpiteitä on mahdollista suunnitella toteutettavaksi vaiheittain.

1.2. Selvitysalue

1.2.1. Selvitysalueen rajaus ja yleiskuvaus

Selvitysalue kattaa asemakaavan nro 11808 mukaisen Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan sekä Varsapuistikon alueet. Varsinaisen selvitysalueen lisäksi määriteltiin edellistä laajempi tarkastelualue, johon kuuluvat myös kohteen aikaisempien vaiheiden mukaiset alueet sekä nykyiseen kaupunkikuvalliseen vaikutuspiiriin kuuluva kaupunkiympäristö.

Kaisaniemenpuisto ja Kaisaniemenranta sijaitsevat Helsingin kantakaupungissa. Alue kuuluu Vironniemen peruspiiriin, joka on osa Helsingin hallinnollista keskusta. Kluuvi, jossa Kaisaniemi sijaitsee, on kaupungin vanhimpia kaupunginosia esiintyen ensimmäistä kertaa jo J.A. Ehrenströmin vuosien 1812–1817 kaavassa.

Kaisaniemenpuisto rajautuu idässä Unioninkatuun ja Kaisaniemenkatuun, etelässä Kluuvin kortteleihin, lännessä ratapihaan ja pohjoisessa Kaisaniemenlahteen. Kaisaniemenkannas -nimitystä käytetään puiston luoteisosasta rautatiekannaksen itäosalla. Katualue Kaisaniemenranta sijaitsee selvitysalueen pohjoisrannalla ja toimii itä-länsisuuntaisena yhteytenä Unioninkadulta puistoon ja Kaisaniemen ravintolaan sekä Eläintarhanlahden ja Töölönlahden katkaisevan kannaksen kautta pohjoiseen. Varsapuistikko oli osa alkuperäistä Kaisaniemenpuistoa, mutta Kaisaniemenkadun rakentaminen 1920-luvulla erotti sen omaksi puistoalueeksi. Puistikkoa rajaavat etelässä Yrjö Koskisen katu, lännessä Kaisaniemenkatu ja itäpuolella Unioninkatu. Varsapuistikko sijaitsee liikenteellisessä solmukohdassa ja sitä ympäröivät itä- ja eteläsuultaan Helsingin yliopiston rakennukset.



Selvitysalueen rajaus ja sijainti kaupunkirakenteessa.

Kaisaniemenpuiston koillisosa on toiminut Helsingin yliopiston kasvitieteellisenä puutarhana 1830-luvulta saakka. Kasvitieteellisen puutarhan yleisölle avoimet sisääntulot sijaitsevat puutarhan pohjoisivulla Kaisaniemenrannalla sekä itäisivulla Unioninkadulla.

Selvitysalueen kokonaispinta-ala on noin 17,5 ha, josta Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenkannaksen muodostamaa puistoaluetta on 169 402 m² ja Kaisaniemenrannan katualueetta on 3 746 m². Varsapuitikko on kooltaan 1 513 m². Puisto on kokonaisuudessaan kaupungin omistuksessa ja kasvitieteellisen puutarhan alue on ollut vuokrattuna Helsingin yliopistolle perustamisestaan lähtien. Liikuntavirasto hallinnoi soutuklubin aluetta, sekä kenttiä ja niiden pukusuoja. Puiston rakennukset pukusuoja ja huoltorakennuksia lukuun ottamatta ovat vuokrattuja.

1.3. Selvitysprosessi

1.3.1 Työryhmä

Työ on laadittu maisema-arkkitehtitoimisto Studio Terra Oy:n toimesta, jossa työryhmään ovat kuuluneet FT Julia Donner, maisema-arkkitehti MARK Sarianne Silfverberg ja maisema-arkkitehti yo. Anna Ryymin. Työryhmään kuuluivat myös kasvillisuuskartoituksen osalta maisema-arkkitehti yo., puutarhateknikko Juha Kanerva ja paikkatietoasioista vastannut Jyrki Kanerva. Historiaosuuden laadunvalvonnasta vastasi dosentti Eeva Ruoff.

Tilaajan puolesta työtä on ohjannut aluesuunnittelija ja Anu Kiiskinen Helsingin kaupungin rakennusviraston arkkitehtuuriosastolta. Työn ohjauksessa on ollut mukana lisäksi ohjausryhmä, johon kuuluivat suunnitteluinsinööri Olli Haanperä rakennusviraston arkkitehtuuriosaston suunnittelutoimistosta sekä projektinjohtaja Kaija Laine katu- ja puisto-osaston investointitoimistosta. Rakennusviraston kasvillisuudesta vastaavina asiantuntijoina työssä olivat mukana arkkitehtuuriosaston suunnittelutoimistosta suunnitteluasiantuntijat Satu Tegel ja Minna Terho sekä katu- ja puisto-osaston ylläpitotoimistosta puuasiantuntija Juha Raisio. Paikkatietoasiantuntijana toimi arkkitehtuuriosastolta suunnitteluasiantuntija Mikko Malmström.

Kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosastolta ohjausryhmään kuuluivat ympäristötoimiston mai-

sema-arkkitehti Anu Lamminpää ja toimistopäällikkö Maria Jaakkola sekä Keskusta-projektin arkkitehti Anne Karppinen. Kaupunkisuunnitteluviraston liikennesuunnittelua edustivat liikenneinsinöörit Niko Palo ja Pekka Nikulainen. Liikuntaviraston osalta mukana olivat hallintopalvelujen teknisen yksikön projektipäällikkö Hannu Airola sekä eteläisten ulkoliikuntapaikkojen kenttäpäällikkö Jyrki Inkinen. Kaupunginmuseon kulttuuriympäristö-osastoa edusti tutkija Anne Salminen.

1.3.2 Aineistot

Kaisaniemen puiston historiallisessa selvityksessä on käytetty lähteenä aikaisempaa Kaisaniemenpuistoa ja kasvitieteellistä puutarhaa koskevaa kirjallisuutta, yleisiä Helsingin historiaa koskevia teoksia ja muuta soveltuvaa tutkimuskirjallisuutta. Kirjallisuutta täydentävät Helsingin kunnallishallintoa koskevat asiakirjat sekä Kaisaniemeä koskeva suunnitelma- ja piirustusaineisto, joita säilytetään Helsingin kaupunginarkistossa, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston arkistossa ja Kansallisarkistossa. Lisäksi selvityksessä on käytetty lähteenä Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkiston ja Museoviraston historian osaston kuva-arkiston valokuva-aineistoa sekä muuta kuva-aineistoa. Kansalliskirjaston digitaalisen sanoma- ja aikakauslehtiarkiston avulla on ollut mahdollista tavoittaa aikalaiskeskustelua puistosta, sen ylläpidosta ja siellä järjestetyistä tapahtumista.

Lähtötietoina on käytetty lisäksi asemakaavaa selostuksineen sekä kaavaan liittyvää puiston yleissuunnitelmaa. Asemakaavaan liittyvien selvitysten lisäksi käytössä ovat olleet kasvillisuusselvitykset vuosilta 2000 ja 2010, suunnitelmat rantamuurin kunnostuksesta ja maisema-arkkitehtikilpailuun liittyvät lähtötiedot ja materiaalit.

2. LÄHTÖTIEDOT

2.1. Kaavatilanne

Selvitysalueen suunnittelua ja maankäyttöä ohjaavat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, Uudenmaan maakuntakaava, vuonna 2016 kaupunginvaltuuston hyväksymä yleiskaava 2050, vuonna 2008 voimaan tullut muutosasemakaava sekä vuonna 2013 julkaistu Helsingin kaupungin strategiaohjelma. Muutosasemakaavan sisältö ja taustat on esitetty tarkemmin kappaleessa 3.8. jossa käsitellään puistoa koskevat suunnitelmat 1900-luvun puolivälin jälkeen.

2.1.2. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja maakuntakaava

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat maankäytön kansallisen tason ohjausväline ja alueiden käytön suunnittelussa huomioidaan rakennettujen ympäristöjen lisäksi myös valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Selvitysalue on Kaisaniemenkannasta lukuun ottamatta Museoviraston vuonna 2009 laatiman listauksen mukaan valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä, ns. RKY-ympäristöä.¹

Uudenmaan maakuntakaavassa selvitysalue kuuluu keskustatoimintojen alueeseen, joka on lisäksi valtakunnan keskus. Puiston alueelle on linjattu liikennetunneli. Alue on myös kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeä.²

Uudenmaan maakuntakaava. Selvitysalueen sijainti on merkitty maakuntakaavakartalle keltaisella ympyrällä.

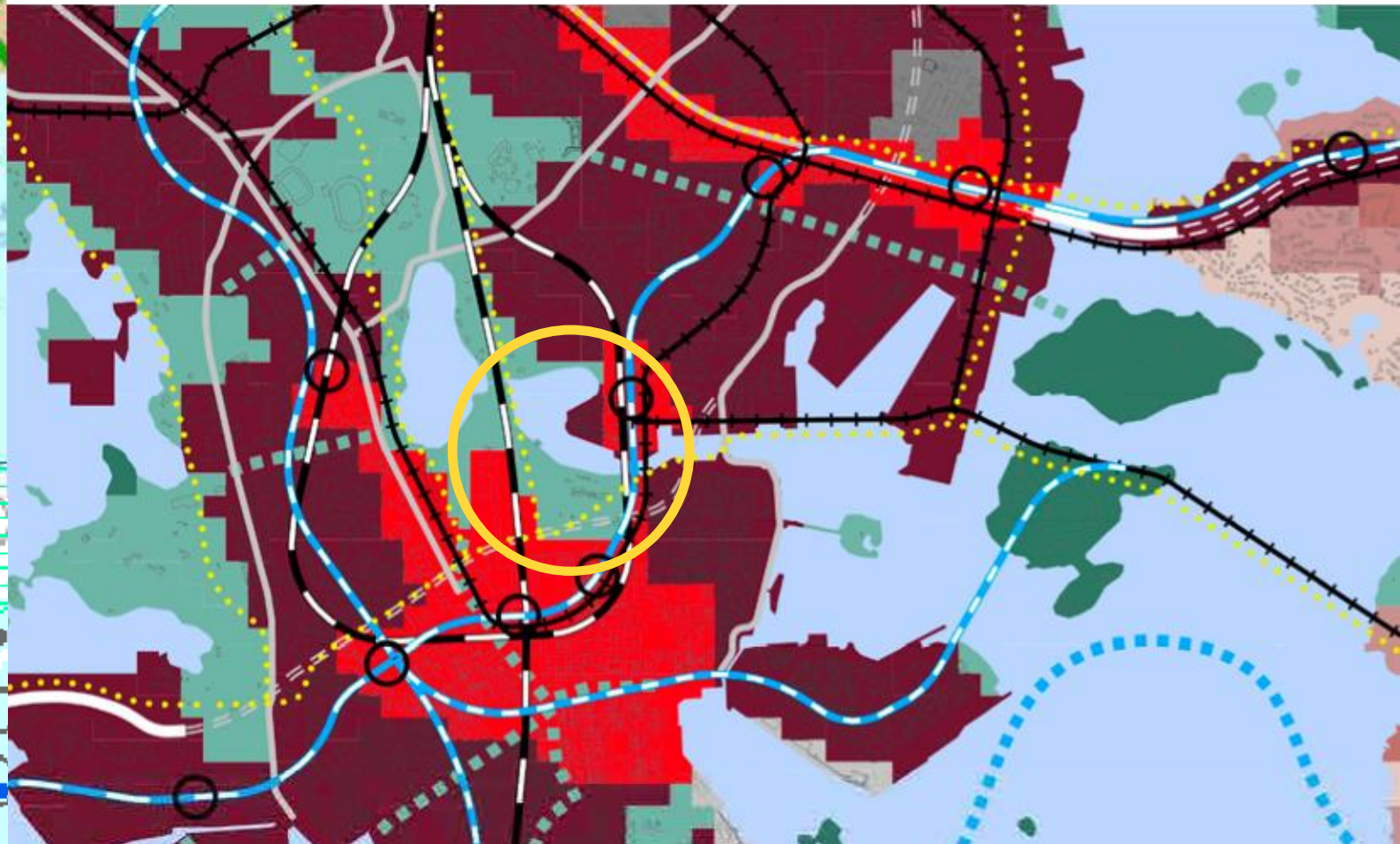


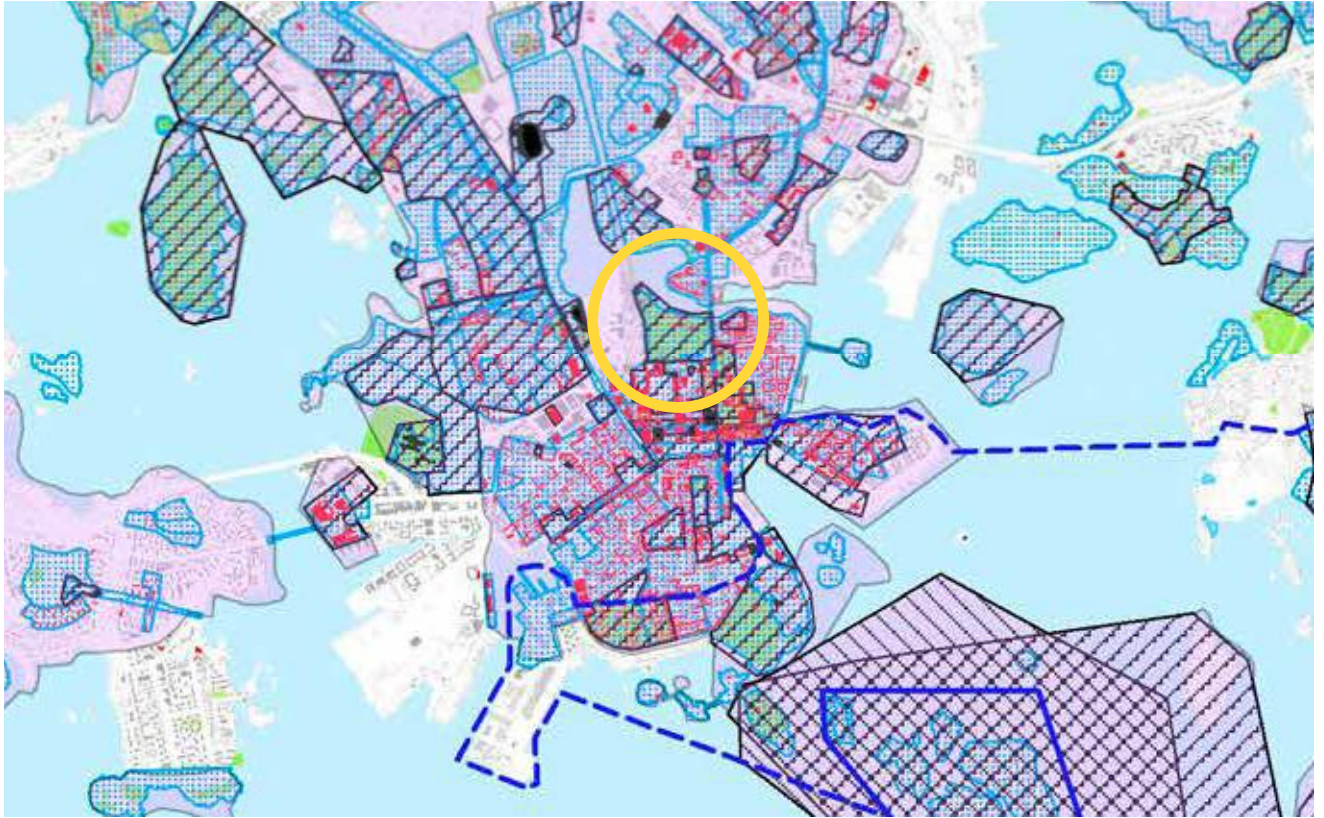
2.1.2. Yleiskaava

Helsingin kaupunginvaltuusto hyväksyi uuden yleiskaavan syksyllä 2016.³ Yleiskaavan 2050 kaupunkikaava-kartalla Kaisaniemenpuisto on liike- ja palvelukeskustan sekä vesialueen rajaama virkistys- ja viheralue. Puistoon on esitetty sijainniltaan ohjeelliset itä-länsi- sekä etelä-pohjoissuuntaiset pyöräilyn baanaverkon reitit.⁴ Yleiskaavan kulttuuriympäristöt teemakartalla on esitetty useita arvoja Kaisaniemenpuiston alueelle. Se on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittävä alue. Teemakartalla on esitetty myös RKY-alueet sekä voimassa olevien asemakaavojen suojelema alueet ja rakennukset.⁵

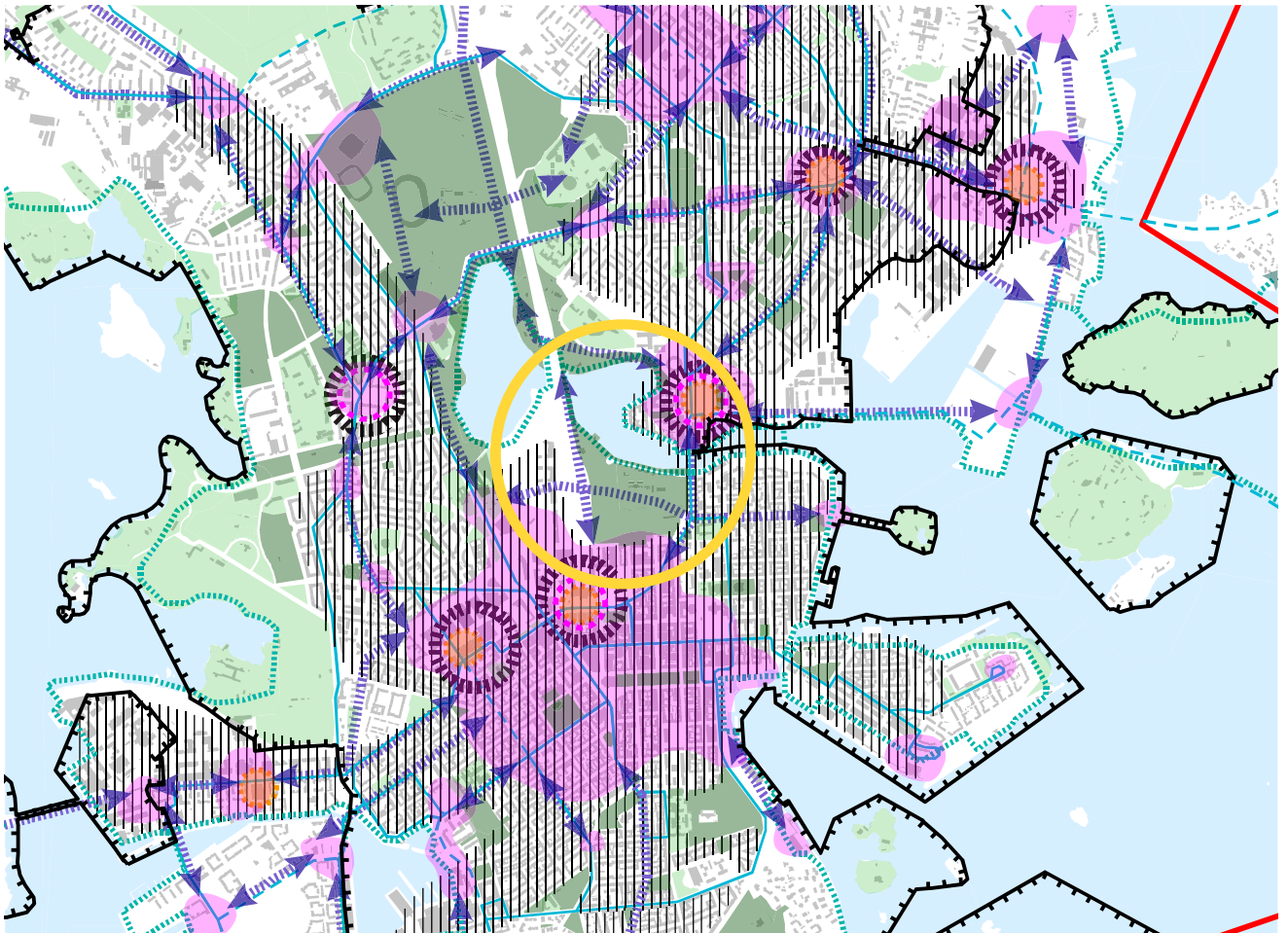
Yleiskaava sisältää erillisen teemakartan kantakaupungin alueelle. Kaisaniemenpuisto on kartalla merkitty historiallisen keskustan kulttuurihistoriallisesti merkittäväksi puistoksi, jonka arvo ja ominaispiirteet säilytetään. Kaisaniemenrantaa ja Kaisaniemenkannasta pitkin on linjattu kantakaupungin rantareitti, jonka kävely- pyöräily-yhteyksien tulee olla jatkuvat ja sujuvat sekä liittyä luontevasti muuhun kävely- ja pyöräilyverkostoon. Radan myötäisesti ja puiston halki itä-länsisuunnassa on merkitty keskeisiä nykyisiä ja tulevia alueiden sisäisiä pääyhteyksiä, joiden kävely- ja pyöräilyolosuhteita kehitetään ja selkeytetään.⁶

Yleiskaava 2050. Selvitysalueen sijainti on merkitty yleissuunnitelmakartalle keltaisella ympyrällä.



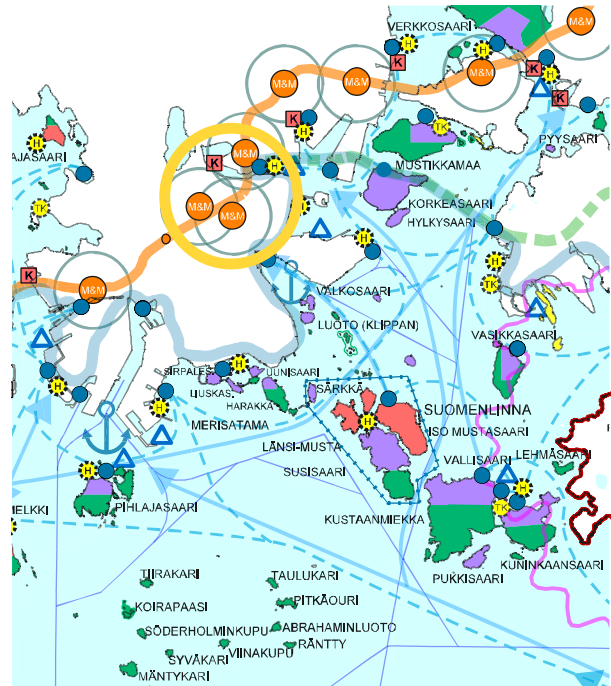


Ylhäällä yleiskaavan teemakartta kaupungin kulttuuriympäristöistä ja alhaalla teemakartta kantakaupungin alueesta. Selvitysalueen sijainti on merkitty teemakartoille keltaisella ympyrällä.

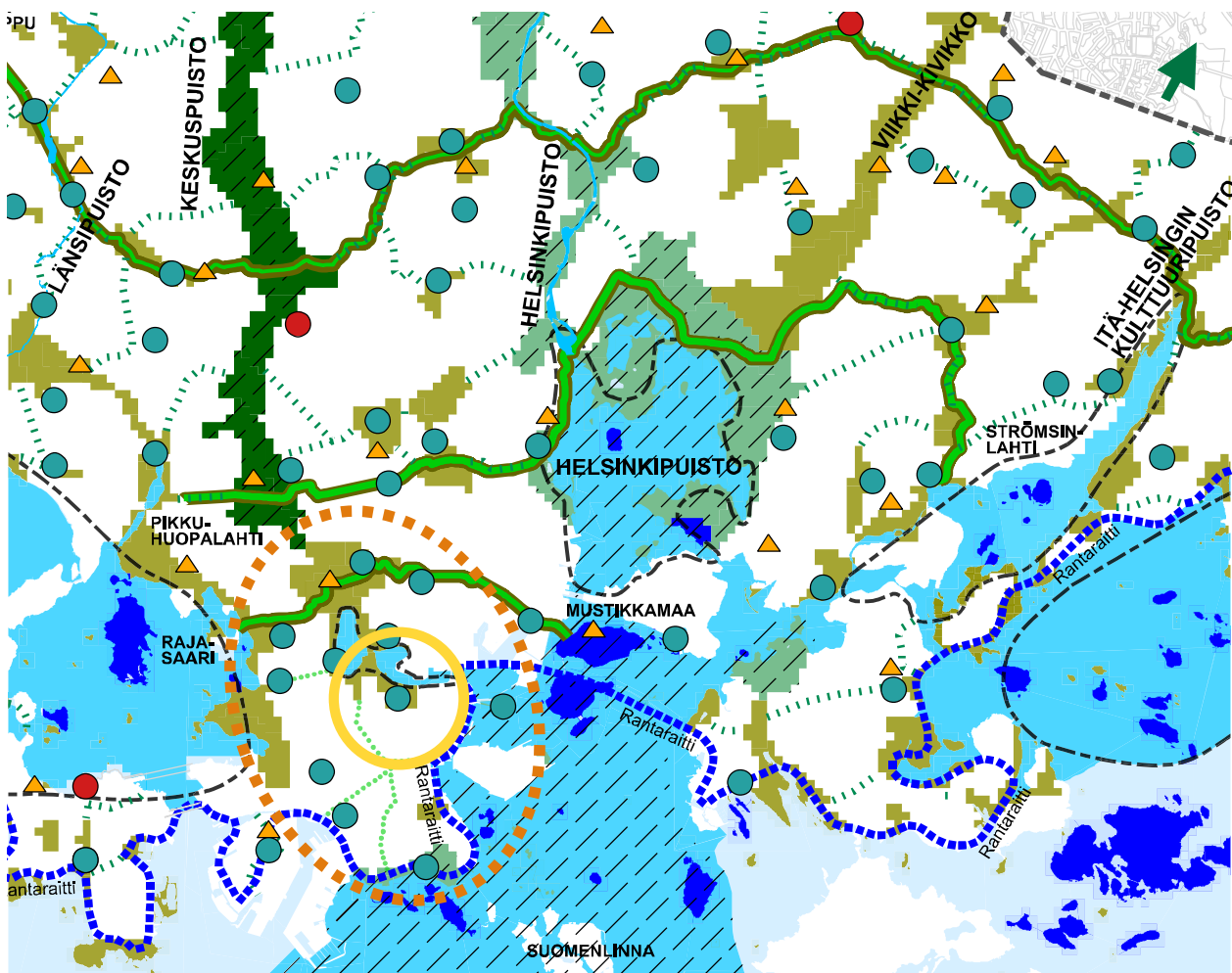


Yleiskaavan teemakartalla kaupungin virkistys- ja viherverkostosta 2050 Kaisaniemenpuisto on merkitty osaksi sekä mantereen viherverkostoa eli ”vihreää verkkoa” sekä merellistä virkistysverkkoa eli ”sinikämmettä”. Kartalla puisto on merkitty eteläisimmäksi osaksi Keskuspuistoon jatkuvaa vihersormea ja siten vihreän verkon vihersormia ja laajoja viheralueita. Osaksi kaupungin sinikämmettä on merkitty kuuluvaksi Kaisaniemenlahden, Eläintarhanlahden sekä Töölönlahden muodostama kokonaisuus. Kaisaniemenpuisto on teemakartan mukaan lisäksi osa keskustan historialliset puistot ja kaupunkitila-alueita ja sitä tulee kehittää kerrostuneen kulttuuriympäristön lähtökohdista. Se on merkitty myös kaupunginosapuistoksi.⁷

Merellinen Helsinki 2050 teemakartalla on Kaisaniemenlahdelle merkitty kelluva asuminen. Teemakartan mukaan kohteeseen voidaan sijoittaa kelluvia asuntoja ja niitä palvelevia käytösiltoja, venepaikkoja ja muita rakenteita sekä kelluvan aallonmurtajan.⁸



Ylhäällä Helsingin yleiskaavan teemakartta Merellinen Helsinki ja alhaalla teemakartta kaupungin virkistys- ja viherverkostosta. Selvitysalueen sijainti on merkitty teemakartoille keltaisella ympyrällä.



2.1.3. Asemakaava

Kaisaniemenpuistoa koskeva asemakaavan muutos 11808 valmistui vuonna 2008. Asemakaava hyväksyttiin ja se tuli voimaan vuonna 2011.⁹ Kaavavalmistelu yhteydessä Maisemasuunnittelu Hemgård laati Kaisaniemenpuiston asemakaavatasoisen yleissuunnitelman vuonna 2007.¹⁰

Aiemmat voimassa olleet asemakaavat puistoalueella olivat vuodelta 1875 (länsiosa) ja 1836 (itäosa) sekä 1893 (rannassa).

Ajantasainen asemakaava.



2.1.4. Strategiaohjelma

Helsingin kaupunki laatii strategiaohjelmia, jotka linjaavat kaupungin virastojen, liikelaitosten ja konserniyhteisöjen toimintaa. Strategiaohjelmassa vuosille 2013–2016 on määritelty seuraavaa¹¹:

”Tapahtumien Helsinki on hauska kaupunki.

Toimenpiteet:

- Kaupunki laatii kuvauksen tapahtumajärjestämiseen soveltuvista paikoista koko kaupungin alueella.
- Tapahtumajärjestämisen yleiset ja yhdenvertaiset linjaukset uudistetaan liittyen esimerkiksi melurajoituksiin, aluevuokriin sekä yritys- ja järjestöyhteistyöhön.
- Helsinkiin haetaan suur tapahtumia ja kilpailukyvyyn kannalta merkittäviä kongresseja yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa.
- Mahdollistetaan laaja tapahtumien kirjo koko kaupungissa yhteisöllisyyden tukemiseksi.”

Kaisaniemenpuiston kenttä on merkittävä paikka tapahtumien järjestämiselle eteläisen kaupungin alueella. Vuoden 2016 aikana tapahtumat painotuivat kesäkauteen. Puistossa sijaitsevan suuren urheilukentän alueella järjestettiin sekä maksullisia ja kaikille avoimia konsertteja, liikuntatapahtumia. Syksyllä Sirkus Finlandia varasi koko kentän käyttöönsä usean viikon ajaksi.



2.2. Arvot ja suojelustatukset

2.2.1. Arvokas ja suojeltu kulttuuriympäristö

Selvitysalue on suojeltu sekä valtakunnallisesti että asemakaavalla, lisäksi se on luokiteltu I-arvoluokan arvoympäristökohteeksi.

Koko maan kattavalla tasolla Kaisaniemenpuiston ja kasvitieteellisen puutarhan muodostama kokonaisuus on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (RKY). RKY-inventoinnin tavoitteena on kulttuuriympäristöjen rakenteen, kylä- ja kaupunkikuvan sekä alueilla jo olevien rakennusten ja ympäristöjen säilymisen turvaaminen.¹²

Puisto on suojeltu myös asemakaavan nojalla. Puistoaluetta kuvaavassa asemakaavamerkinnässä todetaan seuraavasti:

”Kaupunkipuisto, joka on kulttuurihistoriallisesti, puistohistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokas. Puistoa tulee hoitaa historiallisena puistona. Alueella olevaa puustoa tulee hoitaa siten, että se säilyy elinvoimaisena. Puustoa uudistettaessa tulee huolehtia, että puiston historiallinen tai maisemakuvallinen arvo säilyy. Suojeltavaksi määrättyjä rakennuksia, rakennusten osia, muistomerkkejä tai portteja sekä puiston reittejä, aitoja, ulkoportaita tai muita kohteita ei saa muuttaa tai hävittää niin, että kohteen tai sen ympäristön puistohistoriallinen tai kulttuurihistoriallinen arvo vähenee. Vp/s -alueella kaikista rakennus-, toimenpide- ja maisematyölupia vaativista muutos- ja korjaustöistä on pyydettävä kaupungin museon lausunto.”

Asemakaavan kaupunkikuvallisissa ohjeissa määrätään, että asemakaava-alueelle on laadittava puiston ja muiden julkisten ulkotilojen yleissuunnitelma. Asemakaavan valaistusta koskevissa ohjeissa määrätään, että asemakaava-alueelle on laadittava julkisen tilan valaistuksen kokonaissuunnitelma osana historiallisen puiston ja muun julkisen tilan yleissuunnitelmaa.

Sirkus Finlandia suurella kentällä syksyllä 2016.

Helsingin kaupungin rakennusvirasto on laatinut tietokannan kaupungin alueella sijaitsevista arvokkaista julkisista ulkotiloista. Tietokannan on tarkoitus auttaa ottamaan huomioon kunkin kohteen erityisominaisuudet suunnittelu- ja korjausprosesseissa sekä ylläpidossa.¹³

Vuonna 2007 suoritetun arvoympäristöinventoinnin perusteella Kaisaniemenpuisto kuuluu arvoluokkaan I ja tasoluokituksen mukaan:

”Kohteen ominaispiirteet ja yksityiskohdat tulee säilyttää. Kohteessa voidaan tehdä pääasiassa ennallistavia tai tilapäisiä, erikoiskäytöstä johtuvia väliaikaisia ja poistettavissa olevia muutoksia. Kohteessa voidaan tehdä perusteltuja, sen arvoa lisääviä vähäisiä muutoksia, jotka ovat sopusoinnussa sen kulttuurihistoriallisten arvojen kanssa.”

”...Yli kolmekymmentä vuotta vanhemmasta kohteesta tulee tehdä historiaselvitys.”¹⁴

Inventoinnissa määritellyt arvot olivat historiallisia, arkkitehtonisia/maisema-arkkitehtonisia, kaupunkikuvallisia, kaupunkirakenteellisia sekä kasvilajistollisia. Muihin arvoihin oli lisätty kasvitieteellinen puutarha sekä vapun vietto perinteet. Inventoinnin mukaan vaalittavat ominaispiirteitä ovat:

”... Puistoon alun perin kuulunut selkeä tilarakenne; historialliset puukujanteet, maisematilaa hallitsevat puuryhmät ja puuyksilöt, historiallisesti avoin nurmitila sekä pelikenttä, puiston sisäiset näkymät. Historialliselle puistolle ominainen kasvilajisto. 1920-luvun vesiallas. Kerroksellisuus.”¹⁵

Luontotietojärjestelmän mukaiset arvokkaat luontokohteet selvitysalueella ja sen ympäristössä.

2.2.2. Arvokkaat ja suojellut luontokohteet

Selvitysalueen luontoarvoja edustavat linnusto ja lepakkoyhdyskunnat. Kaisaniemenpuiston luontoarvoihin vaikuttavat merkittävästi sijainti Töölönlahden ja Eläintarhanlahden läheisyydessä sekä kasvitieteellinen puutarha. Helsingin kaupungin luontotietojärjestelmässä luontoarvot on määritelty asteikolla I-III, jossa Kaisaniemenpuiston arvot sijoittuvat alimpaan III-luokkaan.¹⁶

Puiston itäosa on määritelty linnustollisesti arvokkaaksi kohteeksi. Arvon perusteena on puiston kasvilisuus ja ensisijaisesti sijainti kasvillisuudeltaan monipuolisen ja siten muutto- ja pesimälinnustoltaan arvokkaan kasvitieteellisen puutarhan yhteydessä. Kaisaniemenkannaksen pohjoisosa on laskettu osaksi Tokoinrannan arvokasta linnustoaluetta. Kohde on merkittävä talvehtiville sorsalintujen sekä lokeille.

Töölönlahti-Kaisaniemenrannan lepakkokohde ulottuu koko Töölönlahden alueelle sekä kattaa selvitysalueelta Kaisaniemenkannaksen, Kaisaniemenrannan sekä puiston pohjoisimpia osia. Lepakoita esiintyy erityisesti Kaisaniemenranta-kadun puukujanteessa. Pohjanlepakot saalistavat todennäköisesti koko puiston ja kasvitieteellisen puutarhan alueella ja osin myös Kaisaniemenlahdella. Vanhat puistomainen ympäristö puineen sekä puurakennukset toimivat houkuttimina tarjoten lepakoille sopivia piilo- ja ruokailupaikkoja.



3. HISTORIA

3.1 Kaupunkilaisten hakamaasta Edbomin puutarhaksi – Kaisaniemen varhaisvaiheet 1700-luvulla

Nykyisen Kaisaniemen puiston alueet olivat 1700-luvulla kaupungin hakamaata, jossa kaupunkilaisten karkaa laidunnettiin ja josta kerättiin polttopuita. Oli tavallista, että kaupunki vuokrasi varsinaisen kaupunkialueen ulkopuolella sijaitsevia alueita myös puutarhamaiksi.¹⁷ Vuonna 1763 Helsingin maistraatti vuokrasikin Kluuvinlahteen ja nykyiseen Eläintarhanlahteen rajautuvasta niemestä huomattavan osan puutarhaksi Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherralle Hans Henrik Boijelle. Vuokrasopimus solmittiin sillä ehdolla, että Boije istuttaisi puutarhaansa hedelmäpuita, eikä alueella viljeltäisi tupakkaa. Vuokra-aika asetettiin 50 vuoteen ja vuosivuokra oli 350 kuparitalaria. Kaupunginhan (Stadshagen) itäosa vuokrattiin Bengt Wessmanille.¹⁸

Maaherra Boije vuokrasi omat istutuksensa puutarhuri Edbomille ja tämän pojalle Erikille 1200 taalerin vuosivuokralla kahdeksan vuotta myöhemmin, vuonna 1773. Hän siirsi samalla oman vuokraamiskoikeutensa Helsingin vapaamuurarilooshille. Kun Boije vuonna 1781 kuoli, tämä vapaamuurarilooshi tuli Boijen oikeudenomistajaksi.¹⁹ Myös Wessmanin alueet siirtyivät Edbomin hallintaan ja vuokra-aikaa pidennettiin maistraatin toimesta vuonna 1795 vuoteen 1838. Vuokra-aika peruutettiin kuitenkin vuonna 1826. Kaupunki korvasi Edbomille menetetyt ajan maksamalla 500 ruplaa jokaisesta lunastetusta vuodesta.²⁰

Landshövdingen och Riddaren Boijes Plantage eli Boijen puutarha muodostui säännöllisistä suorakaiteenmuotoisista kortteleista eli kvartteereista²¹ ja yhdestä kolmiomaisesta palstasta sekä puurivistöstä, jonka keskikohdassa puolipyöreä aukio. Puutarhan rakennukset, varasto ja liiteri, rakennettiin 1750–60-luvuilla. Puutarha säilyi tässä asussa 1800-luvun alkuun, jolloin yliopisto muutti Turusta Helsinkiin ja yliopiston kasvitieteellinen puutarha päätettiin sijoittaa Kaisaniemeen. Kaisaniemestä tuli jo 1700-luvun lopulla yleinen kävelypaikka, promenadträdgård, jossa kaupungin porvaristo saattoi viettää vapaa-aikaansa.²²



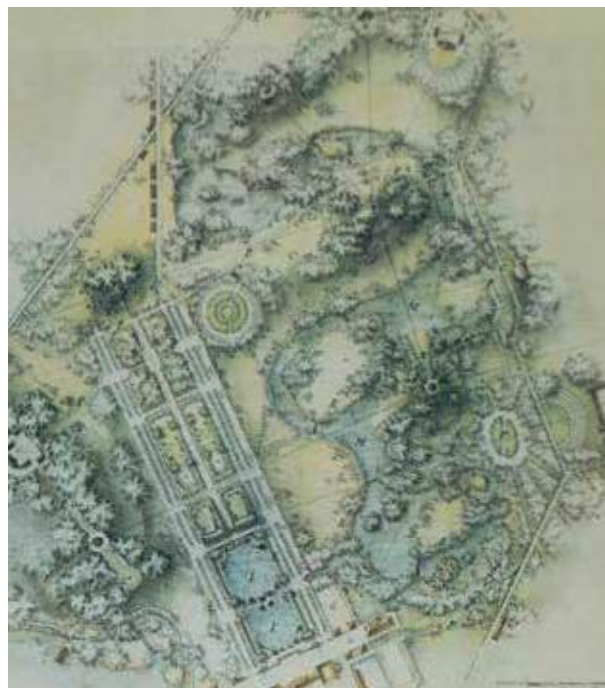
Kartta esittää Kaisaniemessä sijainneen Edbomin puutarhan pääpiirteissään. 1700-luvun lopulla uudistetusta Helsingin kartasta näkyy, että kaupunkialuetta ympäröivät hakamaat ja viljelykset etelässä ja pohjoisessa. Edbomin puutarha sijaitsee kaupungin hakamaiden takana ja luonnon helmaan pääsi helposti muualtakin kaupungista. Kartta, Adolf Erik Gete, 1763, HKM.

3.2 Kaisaniemen puisto 1800-luvulla

3.2.1. J. A. Ehrenströmin Helsingin asemakaava 1812 – Pääkaupungin ensimmäiset julkiset puistot syntyvät

Helsinki paloi vuonna 1808 Suomen sodan aikana ja kaupungin kaavoittamiseen ryhdyttiin heti rauhan tultua. Helsingin tultua pääkaupungiksi vuonna 1812 Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas Aleksanteri I vahvisti J. A. Ehrenströmin laatiman asemakaavan kaupungin jälleenrakentamista varten. Ehrenströmin asemakaavassa Kaisaniemen alueella oli erityisen korostettu asema Esplanadin ohella uuden pääkaupungin julkisena puistona, "Jardin de la Ville".²³

Puutarhan tasaiseen eteläosaan oli sijoitettu kolme itä-länsisuuntaista kolmirivistä puukujannetta, joiden välissä oli nurmikoita ja säännöllisiä käytäviä sommiteltuna. Ne muistuttavat ruotsalaisissa kartanopuutarhoissa käytettyjä yksinkertaisia nurmiparterreja, Parterres anglais.²⁴ Kaisaniemen muotopuutarhan pohjana oli Boijen puutarhan säännöllinen korttelirakenne. Korkeille kohdille ehdotettiin sijoitettavaksi rakennuksia ja niemen kärki kalliineen jätettiin suunnitelmassa vapaamuotoiseksi puistoksi.²⁵ Tällainen yhdistelmä muotopuutarhaa ja maisemapuutarhaa oli Ehrenströmille tuttu ainakin Drottningholmista.²⁶ Ehrenström halusi suunnitelmassaan säilyttää edellisen vuosisadan lopulla muotoutuneen kävelypuutarhan, mutta pyrki suunnitelmallaan selkeyttämään ja laajentamaan sitä. Pienet huvimajat ja näköalapaikat korostivat puiston luonnetta maisemapuistona, jossa näkyillä ja luonnontunnelmilla oli suuri merkitys.²⁷



Fredrik Magnus Piper uudisti Drottningholmin linnanpuutarhan 1700-luvun lopulla, jolloin vanhan säännönmukaisen barokkipuutarhan rinnalle tuli englantilainen maisemapuisto kiemurtelevine käytävineen, näköalapaikkoineen ja huvimajoineen. Drottningholm, Fredrik Magnus Piper, 1797. Lähde Olausson 1993.

Ehrenström sijoitti Kaisaniemeen yhden Helsingin niemelle ajatelluista kolmesta suurehkoista julkisesta rakennuksesta ja piirsi sen ympärille laajan klassisen muotopuutarhan. Ehrenströmin Helsingin asemakaavan lopullinen muoto 1817.KA.



3.2.2. C. L. Engelin suunnitelma Kaisaniemen puistoa varten

Berliiniläissyntyinen arkkitehti C. L. Engel alkoi toteuttaa kaupunkia varten laadittuja suunnitelmia Helsingin uudelleenrakentamiskomitean päätettyä työnsä. Kaisaniemen suhteen Engel oli epäileväinen. Ehrenströmin puistoa varten laatima suunnitelma oli varsin suurisuuntainen ja sen hoitokustannuksiin Engel arveli uppoavan 3000–4000 ruplaa. Engel piti luonnonmukaista puistoa sekä kaupungin talouden että kaupunkilaisten tarpeiden kannalta parempana ratkaisuna.²⁸

C. L. Engelin Kaisaniemen puistoa varten laatima uusi, huomattavasti Ehrenströmin esittämää kaavaa yksinkertaisempi suunnitelma vahvistettiin vuonna 1827. Se on varhaisimpia puistosuunnitelmiamme Heinolan perspektiivin (1785) ja Vaasan hovioikeuden puistikon (1782) piirustusten ohella.²⁹ Engelin suunnitelma perustui kolmen itä-länsisuuntaisen pitkän puukujan ja niitä leikkaavien poikittaisten kujien muodostamaan ruudukkoon, jonka kaareva ajotie yhdisti Unioninkatuun. Puiston keskikäytävän päätteenä oli huvimaja. Engel säilytti Kluuvinlahden niemmen maisemapuistona, jolta avautuivat kauniit näkymät ympäristöön ja jonka polveileva rantaviiva, kumpuileva maasto ja olemassa oleva puusto korostivat paikan luonnonmukaista tunnelmaa.³⁰ Puistoalueen lounaiskulmassa hän säästi Kluuvinlahden muinaisen lahdekkeen joutsenlammeksi ja tulevan yliopiston kasvitieteellisen puutarhan eteläpuolelle tuli pienempi lampi.³¹ Engelin ajatus oli, että maisemapuutarha liittyisi klassiseen kaupunkirakenteeseen välittävän säännöllisen muotopuutarhan avulla.³² Suorakulmaisen ja vapaamuotoisen käytäväjärjestelmän yhdistelmä oli tyypillinen 1800-luvun puutarhoissa ja puistoissa. Arkkitehti perusteli ratkaisujaan sekä taloudellisuudella että puistojen tarpeella:

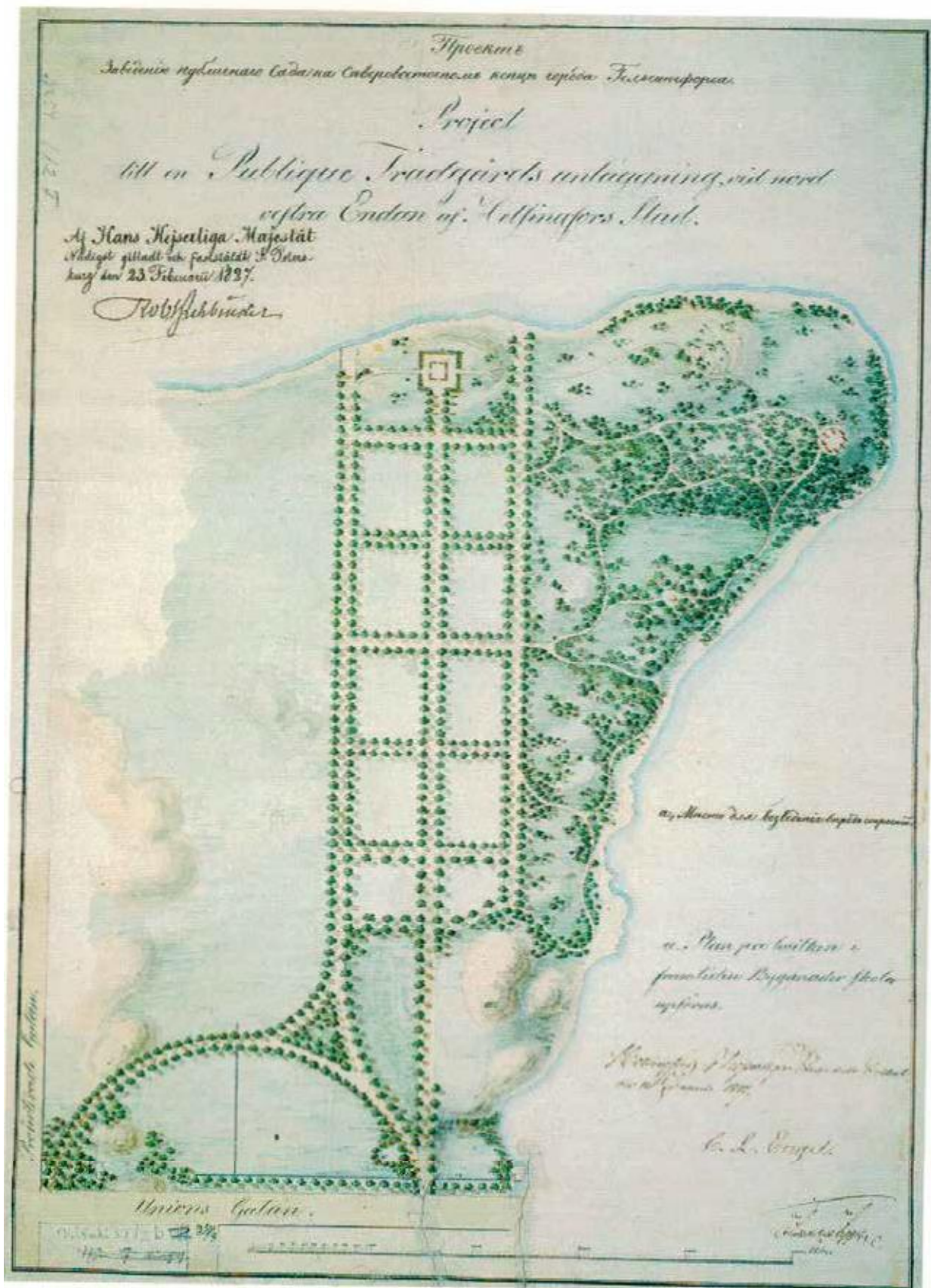
Mikäli [Kaisaniemen] pohjoispuoli voitaisiin järjestää luonteensa mukaisesti niin sanotuksi englantilaiseksi puutarhaksi, mikä lienee helppoa toteuttaa, kun luonto itse on jo tehnyt niin paljon, että kävijät löytävät varjoa puiden alta, saisi kaupunki nopeasti tähän asti puuttuneen huvilaitoksen [...]³³

Toisaalta myös suorat käytävät olivat tarpeen sekä kaupunkirakennustaiteen että seuraelämän tarpeiden kannalta. Saksalainen puutarhateoreetikko C.C.L. Hirschfeld kirjoitti kirjassaan *Theorie der Gartenkunst* (1779–1785) kujanteista seuraavasti:

Siellä ihmiset kuljeskelevat, kohtaavat ja viettävät aikaansa. Mukavat, suorat käytävät palvelevat paremmin tällaisia tarkoituksia kuin lukuisat kapeat, sinne tänne kiemurtelevat polut.³⁴

Istutustöihin varattiin 4000 ruplaa ja urakka annettiin kauppias Weckmanille, jonka johdolla perustustyöt aloitettiin vuoden 1829 tienoilla. Istutustöitä valvoi senaattori O. W. Klinckowström, joka tunnettiin puutarhaharrastuksestaan. Klinckowströmillä oli viljelyksiä nykyisen Sepänpuiston tienoilla ja hänen omaa puutarhaansa Kruununhaassa pidettiin erityisen onnistuneena.³⁵

Engelin suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut täydessä mitassaan, kun Turusta Helsinkiin siirretyn Keisarillisen Aleksanterin yliopiston kasvitieteelliselle puutarhalle lohkaistiin Kaisaniemen lahteen rajoitettava alue puiston pohjoisosasta.³⁶



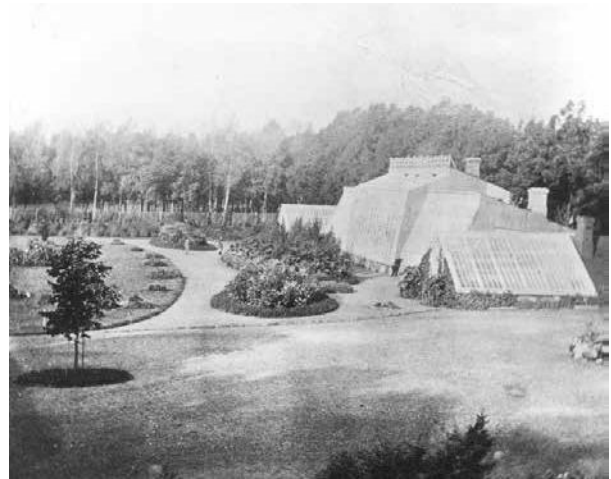
Yleisten töiden yli-intendentti C. L. Engelin laatima suunnitelma yleistä kävelypaikkaa varten "Helsingin kaupungin-koillisessä" on varhaisimpia puistosuunnitelmia maassamme. Publicque Trädgårds anläggning vid nord vestra Endan af Helsingfors Stad, C.L. Engel, 1827, KA.

3.2.3. Puistoalueen jakautuminen: Kasvitieteellisen puutarhan perustaminen Kaisaniemeen

Turussa syyskuun alussa vuonna 1827 riehuneen palon jälkeen yliopisto määrättiin Nikolai I:n saman vuoden 21. lokakuuta antamalla keisarillisella käskykirjeellä muuttamaan keskushallinnon jäljessä Helsinkiin.³⁷ Palossa myös Turun akatemian kasvitieteellisen puutarhan rakennuksia tuhoutui ja puutarhan muutosta Helsinkiin päätettiin nopeasti. Engelin vuonna 1827 vahvistettu suunnitelma Kaisaniemen julkista promenadia varten ei siten voinut toteutua kokonaisuudessaan, kun alun perin yhtenäiseksi ajateltu puistoalue jaettiin kahtia.³⁸

Aleksanterin yliopiston kasvitieteellisen puutarhan ja Kaisaniemen puiston rakentaminen tapahtui yhtäaikaisesti vuonna 1829. Ne toteutettiin kuitenkin kahden eri suunnitelman mukaan. Engelin uudistettujen suunnitelmien mukaisen puistoalueen rakentaminen valmistui supistetussa muodossaan 1830-luvun alkupuolella. Frans Falderman suunnitteli yliopiston kasvitieteellisen puutarhan istutukset Unioninkadun sisäänkäynnistä alkavan itä-länsisuuntaisen akselin ympärille.³⁹ Faldermanin suunnitelma irrotti kasvitieteellisen puutarhan kaupunkirakenteesta vastoin Engelin ajatusta. Se ”käänsi selkänsä” kaupungille, eikä ottanut huomioon Engelin ajatusta Unioninkadusta kaupungin merkittävänä katuna.⁴⁰ Kadun varteen Falderman sijoitti puutarhurin perunamaan, navetan ja käymälärakennuksen. Unioninkadun varrella laidunsivat myös puutarhurin ja puutarhan esimiehen lehmät. Engel yritti paikata tätä virhettä suunnitellessaan puutarhurinrakennusta, mutta turhaan: puutarhan päärakennus toteutettiin Pietarista tulneiden suunnitelmien mukaan.⁴¹

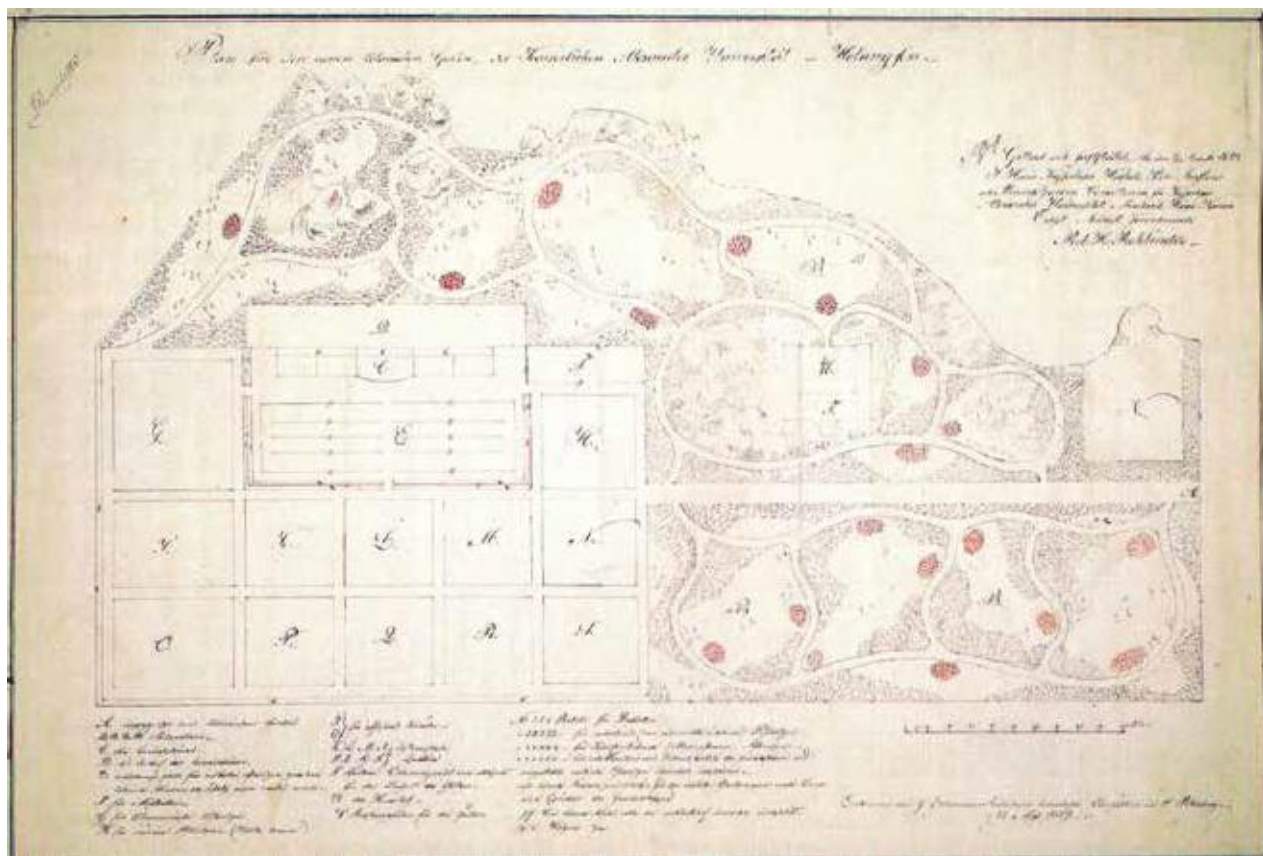
Seurapuutarhan jäljelle jäänyt puistoalue rakennettiin amatöörivoimin maisematyyliä mukailien ja myös sen pääsisäänkäynti avautui Unioninkadun varteen, nykyisen Varsapuistikon itäsivulla.⁴² Yleistä puutarhaa tai seurapuutarhaa, joksi Kaisaniemen puistoa kutsuttiin, kuivatettiin ja tasoitettiin ja sinne rakennettiin ”jonkinlainen käytäväverkko”. Suuri osa puistosta säilyi silloisessa asussaan, niittyinä ja kallioina. Puiston suosituimmiksi alueiksi muodostuivat puiston kuivatusta varten kaivetun joutsenlammen tienoot sekä Catharina Wahllundin vuonna 1839 perustaman puistoravintolan ympäristö.⁴³



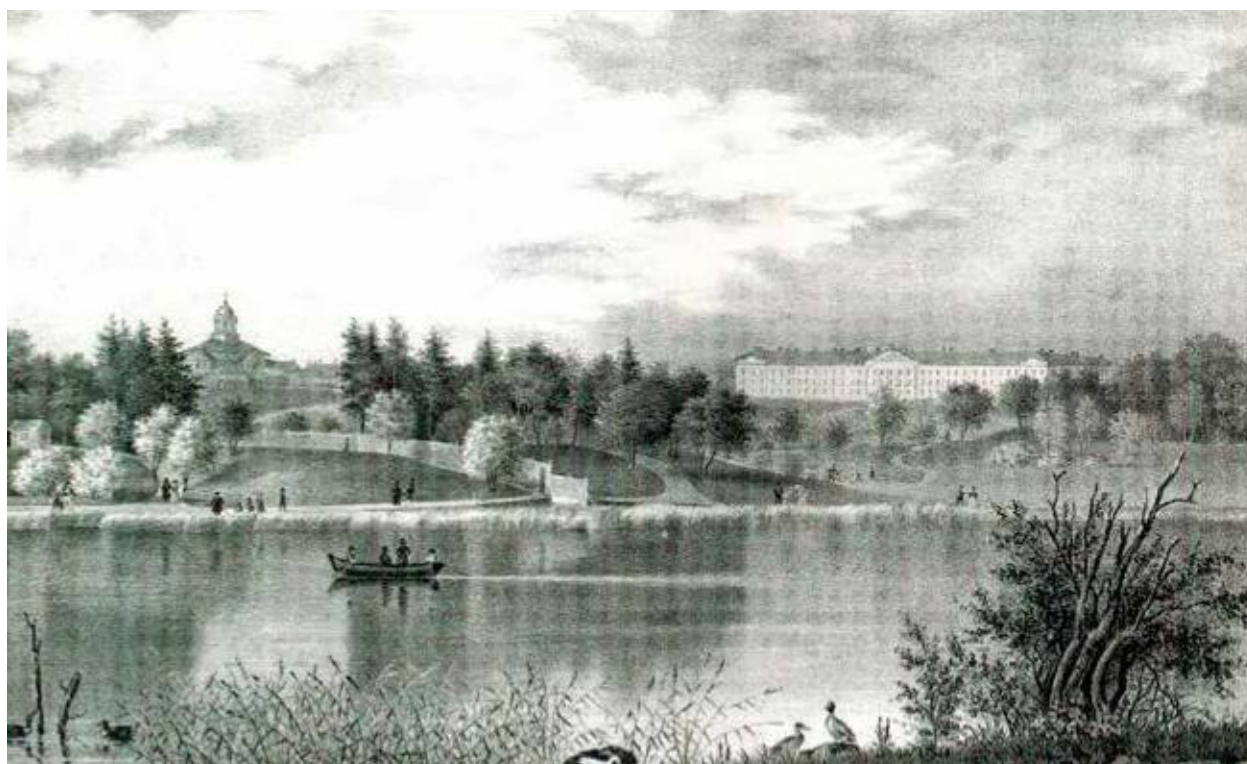
Kasvitieteellisen puutarhan kasvihuone ja istutuksia. Tuntematon kuvaaja, 1870. HKM.

Helsingin yliopiston Kasvitieteellisen puutarhan ensimmäiset 1830-luvun alussa rakennetut yksilapaiset, puu-tiilirunkoiset kasvihuoneet. Reunimmaisina näkyvät harjakattoiset osat valmistuivat vuonna 1862. Kasvihuoneet korvattiin valurautarunkoisella palmusalilla vuonna 1889, jota laajennettiin siipiosilla muutamaa vuotta myöhemmin.⁴⁴ Tuntematon kuvaaja, 1870. HKM.

Helsingin yliopiston kasvitieteellistä puutarhaa palvelut kaivo sijaitsi Kasvitieteellisen puutarhan etelälaidalla. Kaivon kannen suunnitteli luultavasti C.L. Engel 1830-luvulla. Kaivon kansi siirrettiin 1930-luvulla nykyiselle paikalleen Kasvitieteellisen puutarhan alueelle. Mitä alkuperäiselle kaivolle tapahtui? Kasvelutarkoituksiin sitä ei tarvittu sen jälkeen kun puutarhaan vedettiin vesijohto vuonna 1884.⁴⁵



Faldermanin piirustus näyttää Kasvitieteellisen puutarhan istutusalueiden sijainnit ja laajuuden. Puutarhan lounaiskulmassa sijaitsi säännöllinen korttelisommitelma, jota ympäröivät pohjois- ja itäpuolelta maisematyyliin järjestetyt istutukset. Plan für der neuen botanischen Gärten, Kaiserlichen Alexander Universität in Helsingfors, Frans Falderman, 1829. KA.



Kaisaniemi Siltasaaresta nähtynä. Fredrik Tengströmin litografia Magnus von Wrightin pohjalta 1837. HKM.

3.2.4. Knut Forsbergin suunnitelma 1864–1865

Ruotsalainen puutarhuri Knut Forsberg laati Kaisaniemen puistoa varten suunnitelman, joka on päivätty vuonna 1865. Forsberg oli opiskellut Englannissa, Saksassa ja Belgiassa ja hänet tunnettiin kaupunkipuistosuunnitelmistaan. Forsberg oli laatinut suunnitelmat Norrköpingin (1855), Kalmarin (1856) ja Eskilstunan (1861) kaupunkeja varten ja osallistunut Göteborgin asemakaavakilpailuun vuonna 1862 ennen Kaisaniemen puiston suunnittelua.⁴⁶ Forsberg laati myös suunnitelman Töölön puistoa varten, oletettavasti samana vuonna kuin Kaisaniemeen. Suunnitelmien tilaajaksi mainitaan Söderkullan kartanon omistaja apteekkari C. Vickberg.⁴⁷ Forsberg saapui Suomeen Firenzestä ja Kaisaniemen uusia suunnitelmia käsittelevässä lehtiartikkelissa mainittiin, että hän matkallaan oli osallistunut Pariisin tuntumassa sijaitsevan Bois de Boulognen eli Boulognen metsän uudelleenjärjestelytyöhön.⁴⁸

Helsingfors Dagblad-lehti selosti Forsbergin suunnitelman jo vuonna 1864. Lehden mukaan Forsberg vietti kahden apulaisensa kanssa viisi viikkoa mitaten ja tutkien puistoaluetta Kaisaniemessä. Päämääränä oli saada aikaan puisto ”jonka vaihtelevat näkymät muistuttaisivat kauniita maisemamaalauksia” laidunmaiseman sijaan. Forsberg esitti kustannuslaskelmassaan, että istutettavaksi valittaisiin ensisijassa ”suurikokoisia ja hyvinmuodostuneita puita ja pensaita” ja antoi ohjeet ruohokenttien huolellisesta perustamisesta. Lehti totesi, ettei näin perusteellisesta puistorakentamisesta ollut Suomessa saati Pohjolassa muutenkaan tietoa. Siksi puutarhuri laati myös halvemman toteutusesityksen, jossa nurmikoita ei perustettaisi kallioille ja suunniteltu salaojitus toteutettaisiin yksinkertaisimmalla mahdollisella tavalla. Istutettavaksi valittaisiin nuoria puita ja pensaita, jotka varttuisivat vasta vuosien kuluessa toivotuun lopputulokseen.⁴⁹

Forsberg jakoi suunnitelmassaan puiston kolmeen alueeseen, joista ensimmäinen käsitti puiston läntiset osat. Forsberg sijoitti kaiken puiston kautta kulkevan liikenteen uudelle puistotielle, joka alkoi rautatientorilta ja päättyi ravintolalle. Hän piti tärkeänä puiston kolmannen alueen eli sen itäisten osien rauhoittamista kaikelta liikenteeltä, mukaan lukien ratsastamiselta. Forsberg ehdotti myös ravintolan siirtämistä pohjoiselle näköalalokkulle, josta aukeaisivat kauniit näköalat rautatielle, uuteen Töölön puistoon ja koko Töölönlahdelle. Kaisaniemen puistonäkymät näyttäytyisivät puolestaan kauniina panoraamina rakennuksen terassilta.⁵⁰

Faldermanin ajatuksia uusista puistonäkymistä ennakoi nimimerkki Skr. Papperslyktan -lehdessä vuonna 1861. Kävelyretkellään keväisessä Kaisaniemessä kirjoittaja kuvailee innostuneeseen sävyyn sitä elämää ja toimeliaisuutta, jonka rautatien rakentaminen sai aikaan puistossa – ”tässä taulussa”, sekä odotuksia siitä, mitä tulevaisuus toisi tullessaan. Rautatie modernin maailman airuena sopi hyvin osaksi maisemapuistotyylisen puiston näkymiä, kuuluihan niiden ohjelmaan Britanniassa ja Manner-Euroopassa usein esimerkiksi kansallisten suurmiesten ja kasviharvinaisuuksien esittely suurissa kasvihuoneissa – miksei-vät niiden rinnalla myös teknologian edistysaskeleet.⁵¹

Puiston toiseen osaan, joka kuvauksen perusteella käsitti alueita kasvitieteellisen puutarhan länsi- ja eteläpuolelta, Forsberg suunnitteli taimiston yliopiston kasvitieteellisen puutarhan käyttöön. Lisäksi hän suunnitteli rannan täyttöä kasvitieteellisen puutarhan kohdalla, jotta paikalle voitaisiin perustaa ainakin talviaikaan käytössä oleva ajotie. Puiston itäosan Forsberg varasi lasten leikeille. Nurmikoille perustettaisiin voimistelupaikkoja sekä uusi pelikenttä. Lampiin tuli hankkia pohjoisen ilmaston kestäviä vesilintuja lasten iloksi. Pieneen lampeen Forsberg ehdotti sijoitettavaksi ankoja ja suureen joutsenia, asianmukaisine suojineen. Puiston itäosassa olleen pienemmän lammen luo Forsberg esitti kahvilarakennuksen, ”en liten schweitzerilokal”, perustamista niitä puistovieraita varten, jotka eivät halunneet vaeltaa puiston luoteisosassa sijaitsevalle ravintolalle saakka.⁵²

Puistoa rajaavien Unionin- ja Puutarhakatujen varteen Forsberg esitti rakennettavaksi asuinrakennuksia. Ne tuli suunnitelman mukaan sovittaa maastoon siten, että puistonkolkan synkkä maisema ja autio katu rakentamisen myötä muuttuisivat miellyttävimmiksi. Forsbergin kaavailemat rakennukset olivat varsin moderneja, sillä niiden pohjakerroksiin sijoitettiin käymälät ja puuvarastot.⁵³ Ajatus asunnoista puistoissa seuraili varhaisten kaupunkipuistojen ideologiaa, joka toteutui esimerkiksi Birkenhead Park -puistossa (Joseph Paxton, n. 1845) Liverpoolin lähellä. Porvariston läsnäoloa ja sen mukanaan tuomaa sosiaalista kontrollia puistomaisemassa pidettiin tärkeänä.⁵⁴ Lehdessä esitetty toive suunnitelman nopeasta toimeenpanosta ei kuitenkaan toteutunut ja Forsbergin näkemys Kaisaniemen puistosta modernina eurooppalaisten esikuvien mukaisena kaupunkipuistona jäi paperille.⁵⁵

3.2.5. Ränssistynyt seurapuisto – 1860-luvun keskustelu Kaisaniemen puiston hoitamattomuudesta

Kaisaniemen hoitamattomuudesta oli keskusteltu pitkkin 1860-lukua. Vuonna 1865 sanomalehdissä valiteltiin, ettei ”kaupunki ollut tehnyt mitään kaupungin vanhimman puiston hyväksi”. Kirjoitettiin, että puistossa tehtiin vain välttämättömin lehtien haravointi, mutta kaikki puutarhataiteelliset pyrkimykset oli unohdettu. Kaupunginvanhimpien töihin valitsema ”vapaaehtoinen puutarhuri” aloitti työt kaivamalla vanhoja käytäviä esiin ja perustamalla uusia sinne, mihin ihmiset olivat polkeneet polkuja. Kunnostustyöt jatkuivat puuden kaatamisella. Käytävien palauttaminen sai kaupunkilaisilta kiitosta, mutta vanhojen mäntyjen kaataminen vapaamuurari Granatenhjelmin haudan ympäriltä kauhistutti. Myös suuret, vanhat lehtipuut saivat väistyä ja Hufvustadsbladet -lehteen kirjoittanut raivaustöitä seurannut henkilö – itsekin puutarhuri – oletti, että tavoitteena oli puuston puisto.⁵⁶

Tuntemattoman taiteilijan maalauksesta saa kuvan Kaisaniemen puiston puuston tiheydestä. Puiston eteläosassa sijainnutta joutsenlampea ympäröi maalauksessa sankka lehtimetsä. Teos on ajoitettu lampea kiertävällä kävelytiellä kulkevien naisten turnyyripukujen mukaan. Kaisaniemen joutsenlampi, Tuntematon tekijä, 1870-luku. HKM.



Hakkuita seurasivat istutukset ja puistoon istutettiin paljon uusia puita ja pensaita. Mainitaan, että kallioidelle levitettiin savea ja multaa ja kylvettiin ruohoa; kuusia, vaahteroita ja lehmuksia istutettiin paljaille mäille ja kivikkoihin.⁵⁷ Epäiltiin, että yleinen mielipide ja sanomalehtikirjoittelu olisivat saaneet aikaan uudistukset ja ojien sekä lampien perkaamisen. Nämä työt ja yleisen ajotien rakentaminen Kaisaniemen ravintolalle viittaavat kuitenkin Forsbergin suunnitelman ainakin osittaiseen toimeenpanoon.⁵⁸

Saman vuoden syksyllä puistossa tehtyjä töitä kuitenkin kiiteltiin ja kannustettiin kaikkia unohtamaan puiston uudistamiseen kohdistettu kritiikki. Seuraavana keväänä puiston uudistusten arvostelu alkoi kuitenkin jälleen. Helsinkiläisten rakkain puisto oli tuhattu ja sen kaunis maalaismainen tunnelma pilattu. Kaksi sukupolvea joutuisi kärsimään autiosta ja hiljaisesta puistosta, jonka erityisluonnetta ei puistossa tehdyissä töissä ollut otettu huomioon. Siitä oli tehty uusilla istutuksilla entistä pienemmän tuntuisen ja ”pikkusievä”, eikä vanhasta puistosta ollut jäljellä mitään.⁵⁹ Kymmenen vuotta myöhemmin Kaisaniemen idyllistä kauneutta ja rauhallista tunnelmaa ihailtiin jälleen, vaikka puiston hoidosta oltiin edelleenkin huolestuneita.⁶⁰

Se, miten Kaisaniemen puistoa uudistettiin ja hoidettiin, ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Puistojen toteutus ja hoito olivat 1800-luvun puolivälistä 1880-luvulle saakka yksityisille porvareille huutokaupalla annettuja urakatöitä. Myöhemmin työt osoitettiin sivutoimisille puutarhureille.⁶¹ Suuriakin puistoalueita saatiin näin toteutetuiksi varsin vähin kustannuksin ja niiden ylläpitokustannukset pysyivät alhaisina. Esimerkiksi Helsingissä puiden taimet saatiin hankituksi kaupungin omista metsistä ja puuistutusten lisäksi puistoissa oli lähinnä niittykasvillisuutta. Kukkaistutukset eivät puistoihin kuuluneet Helsingissä, kuten eivät yleisesti eurooppalaisissa julkisissa puistoissakaan.⁶²

Puistojen nurmiheinä leikattiin pari kertaa kesässä viikatteella, ja puistojen niittäminen ja heinäkorjuu tarjottiin julkisella huutokaupalla eniten tarjoaville henkilöille. Kiinnostuneita kaupunkilaisia ei puuttunut - lähes jokaisella vauraammalla porvarilla oli hevosia ja heinäntarvetta. Myös polttopuut saatiin helposti kaupaksi. Osa Kaisaniemestä 1865 kaadetuista puista myytiin kaupunkilaisille hyvään hintaan. Huutokauppojen tuottamalla varoilla kaupunki saattoi kustantaa käytävien ja puistoja ympäröineiden aitojen ylläpidon.⁶³

Ennen Suomessa vuonna 1865 toteutettua kunnallishallintouudistusta oli siten ajateltu, että puistot hoiduvat miltei itsestään edellä mainituin tavoin.⁶⁴ Vuonna 1878 kaupunki perusti rakennuskonttorin, jonka virkakuntaan kuului kaupunginpuutarhuri. Tilapäisesti tointa hoiti L. A. Jernström, ja vakituisesti virka täytettiin vasta runsaat kymmenen vuotta myöhemmin, kun Svante Olsson (1856–1941) nimitettiin toimeen vuonna 1889. Vuonna 1898 puistotoimi erotettiin Rahatoimikamarin alaisuudesta erityisen puutarhalautakunnan alaisuuteen, mikä mahdollisti suurempien ja paremmin valmisteltujen hankkeiden toteuttamisen.⁶⁵

3.2.6. Augustistormen – elokuun myrsky 1890

Vuoden 1890 elokuussa Etelä-Suomen yli puhalsi poikkeuksellisen kova myrsky. Se sai nimekseen Augustistormen – elokuunmyrsky. Helsingissä Kaisaniemen puistoa kohtasi valtava tuho, kun tuuli kaatoi suuren määrän puiston puista. Useissa lähteissä mainitaan, että puita olisi kaatunut lähes yhdeksäsataa. Kertomuksessa Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta mainitaan kuitenkin kaatuneiden puiden määräksi 200.⁶⁶ Puiston lounaisosassa sijaitsevan lammen seudut säästyivät pahimmalta tuholta, mutta Kaisaniemenlahden rantaan päin kuljettaessa tuho oli täydellinen. Vuonna 1884 perustetun urheilukentän yli ei päässyt.⁶⁷ Nya Pressen-lehti kuvaili edellisen yön tuhoja 29.8.1890 lehden iltapainoksessa seuraavasti:

Hufvustadens äldsta och för hufvustadsboarne mähända mest kärvordna parkanläggning, det fagra Kajsaniemi, företer sig idag en ytterst sorglig bild af förstörelse. Östra delen af parken, hvilken något skyddats dels af husen i staden, dels af höjderna och träna i parken, har lidit mindre. Men så mycket värre ter sig förödelelsen i västra och sydvästra delen af parken. Till höger om körvägen ligga trän överalt, dels afbrutna, dels uppryckta med rötterna.[...].⁶⁸

Lehdessä todettiin, että lepät olivat kestäneet myrskyn parhaiten ja ravintolaa ympäröivät puut ojensivat latvansa korkeuksiin kuten ennenkin. Sen sijaan pihlajat ja tuomet sekä vanhemmat koivut eivät olleet kestäneet hirmumyrskyn raivoa, vaan ”haukanneet ruohoa”, lehdessä kirjoitettiin. Rautatienvarren kukkulan puista oli kaatunut melkein puolet ja ajotie ravintolalle oli aamulla myrskyn jälkeen poikki. Raivaustöitä tehtiin nopeaan tahtiin, mutta ravintolalle oli silti kuljettava väistellen maahan syntyneitä kuoppia ja kaatuneita puunrunkoja.⁶⁹

Kaupunkilaiset surivat puiston kohtaloa, mutta kaupunginpuutarhuri Svante Olssonille myrskyvauriot puistossa tarjosivat mahdollisuuden edistää suunnitelmia puiston uudistamiseksi.⁷⁰ Myös urheiluseurat saattoivat olla tyytyväisiä, erityisesti urheilukentän keskellä kasvaneiden lehtipuiden kaatumisesta. Niiden poistamista oli anottu kaupungilta, mutta tuloksetta.⁷¹

3.3 1900-luvun alun suunnitelmat – ”Koivikosta kaupunkipuistoksi”

Kyläkirjaston kuvalehden kevätnumerossa vuonna 1900 Kaisaniemen puistoa kuvailtiin isänmaallisin sävyin. Puisto oli jotain muuta kuin ”tavallinen kävelypuisto”, jollaisia löytyi kaikista vähänkään suuremmista kaupungeista. Tuntemattomaksi jäänyt kirjoittaja kutsui Kaisaniemeä ”helsinkiäisten omaksi kotikoivikoksi”, jonka kaupunkilaiset olivat omalla työllään istuttaneet. Toisaalta hän ihaili puiston luonnonomukaisuutta. Ennen kaikkea puisto oli suomalaisuuden kotipaikka, laululehto koko heräävälle Suomelle:

Kaisaniemi on erilainen muita. Se on Helsingin kotikoivikko, omalla työllä raivattu ja istutettu, mutta puolittain vielä alkuperäisessä luonnontilassa. Niin ovat tuhannet kotikoivikot Suomessa. Niiden kivillä lapset irtaimmin kirmasivat, niiden huminassa rohkenevat impi ja poika laulaa ensi laulunsa, sieltä lensivät nuorten ensi unelmat maailmalle, ja kun vuosien kuluttua palasit maailmalta, eikö kotikoivikko herättänyt kaikkein ihanimpia muistoja lapsuudestasi ja nuoruudestasi?⁷²

Ajatus Kaisaniemestä luonnonpuistona ei ollut vain isänmaallisten piirien vaalima. Vuonna 1901 puutarhalautakunta yritti vastustaa liikenneväylän puhkaistamista Kaisaniemen puiston itäosan läpi⁷³. Lautakunta totesi vastalauseessaan, että kaupungissa oli aivan liian harvoja maaseutumaiseen viihtymiseen – lantlig trefnad – sopivia paikkoja, jotta ”Kaisaniemen kaltainen puisto voitaisiin altistaa tällaiselle väkivalle”. Kaisaniemen kaltaista puistoa ei tullut supistaa, sillä alueen menetystä ei ollut mahdollista korvata muualla.⁷⁴

Kaisaniemen uudistaminen tuli kuitenkin välttämättömäksi 1900-luvun alussa. Vanha seurapuutarhana tai yleisenä puistona tunnettu Kaisaniemi oli 1890-luvulta saakka ollut vilkkaassa käytössä ja uudistustöitä oli tehty säästeliäästi. Kaupungin kasvu ja ”uuden ajan laitokset” olivat rumentaneet puiston ja sen ympäristön ja puisto oli saatettava ajanmukaiseen asuun.⁷⁵



Kaisaniemen puiston itäosassa oleva pienempi lampi täytettiin vuonna 1896. Puiston itäosan puusto säästyi elokuun myrskyn tuhoilta. Torsten Vaenerberg 1895, Kaisaniemen lammikko. HKM.

3.3.1. Svante Olsson ja Bertel Jung Kaisaniemen suunnittelijoina

Ruotsalainen puutarhuri Svante Olsson tuli Helsinkiin Tukholmasta, jossa hän oli työskennellyt usean vuoden ajan Tukholmassa kaupunginpuutarhuri Hans Medinin ”oikeana kätenä”. Olssonilla oli kokemusta näyttävien puisto- ja puutarhaistutusten toteuttamisesta ja hoitamisesta. Nimityksen perusteina olikin ilmeisesti halu saattaa Helsingin julkiset istutukset pohjoismaiselle tasolle, mihin Olssonilla katsottiin olevan hyvät edellytykset.⁷⁶

Kaisaniemen puisto tuli Olssonin työpöydälle pian virassa aloittamisen jälkeen, vuonna 1890. Elokuisen myrskyn jälkeen kaupunginpuutarhurin oli luontevaa ehdottaa puistoon uudistuksia, mutta tasoitus- ja täyttötöitä tehtiin vasta vuonna 1903:

Tasointyöt Kaisaniemen itäisen osan eteläpuolella toimitettiin erittäin suotuisissa oloissa, sen johdosta että töihin tarvittavat ainekset maksetta saatiin eräästä Vilhonkadun varrella olevasta rakennustontista. Tätä edullista tilaisuutta käytettiin panemalla työn alle koko puheenalainen osa puistoa aina Mikonkadun pohjoispäähän asti, joten Kaisaniemen puiston kautta vievä tie voi tulla näille tasointyöille soveliaaksi rajaksi länessä. Tämän johdosta käytettiin paitsi menotarvissa olevaa määrärahaa Smk 5,000: — vielä Smk 484: 66.⁷⁷

Vuonna 1904 puutarhalautakunnan ja Svante Olssonin Eläintarhan puistoaluetta varten laatimassa yleisuunnitelmassa olivat mukana myös Töölön-, Eläintarhan-, ja Kaisaniemenlahtien ranta-alueet ja vuonna 1909 kaupunginpuutarhuri teki ehdotuksen puiston uudelleenjärjestelyjä varten. Olsson totesi kuitenkin samana vuonna puutarhalautakunnalle osoittamassaan kirjelmässä, että Kaisaniemen kaunistaminen oli kannattamatonta. Puisto oli kovassa käytössä – se oli kansanjuhlien, konserttien ja urheilutapahtumien pitopaikka. Vuonna 1884 puiston länsiosaan oli tasoitettu kaupungin ensimmäinen urheilukenttä. Vuosisadan alussa kaupungissa oli 26 urheiluseuraa, joista osa käytti kenttää, vuonna 1909 seurojen määrä oli kaksinkertaistunut. Vaikka kenttä oli suuri, kooltaan noin 80 x 100 metriä, se oli liian pieni urheilun kasvaviin tarpeisiin.⁷⁸

Puiston läpi Unioninkadulta Mikonkadun suuntaan kulkevan jalankulun myötä syntyneet oikopolut pilasivat nurmikot, samoin niitä kulutti lasten leikki, joka kenttien vilkkaan käytön vuoksi siirtyi nurmikentille.⁷⁹ Samaa mieltä puiston huonosta kunnosta oli myös ”Kaisaniemeläinen”, joka kirjoituksessaan kuitenkin syytti tilanteesta Kaupunginpuutarhuria, joka oli jättänyt Kaisaniemen oman onnensa nojaan:

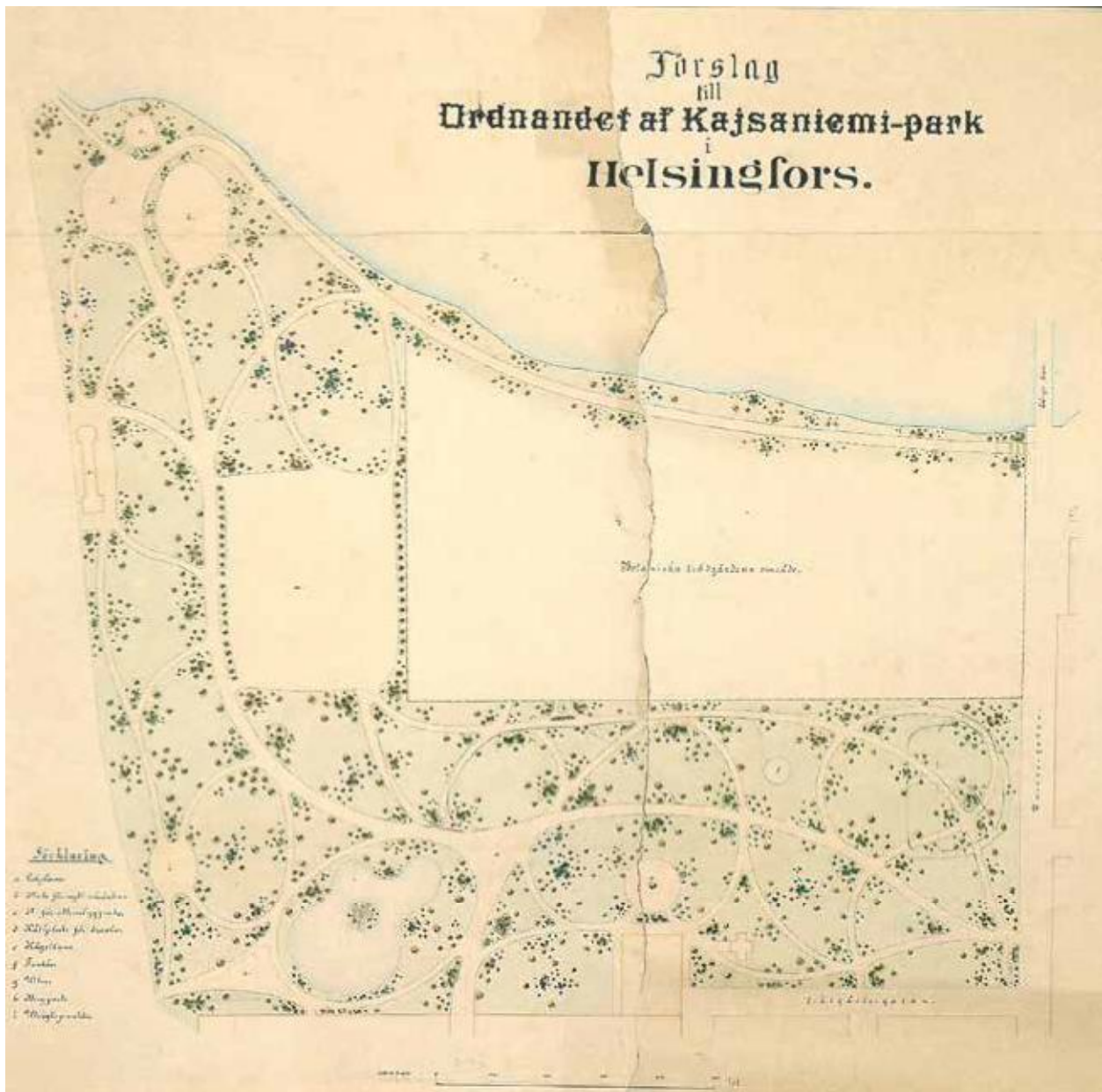
Kaikenmoiset mielivaltaiset oikotiet kulkevat siellä ristiin rastiin pitkin ruohokenttiä, niin että tuskin on sen verran rauhallista paikkaa ettei tule jalkoihin survottua, jos ruoholla yrittäisi heittäytymään pitkäkeeseen. Hyvä herra kaupunginpuutarhuri! Ei ole tarkoitus että Kaisaniemi muuttuu miksiäkään oikoteitten-liikevälityslaitokseksi. Sen tulee olla sinä, minä se on ennenkin ollut: rauhallinen puisto, jossa sekä nuoret että vanhat ja varsinkin lapset voivat käydä virkistymässä. Siis penkit paikoilleen, ja katsottakoon että niistä jotkut siimekseenkin tulevat ja oikotiet pois.⁸⁰

Puistoa käyttivät urheilijoiden lisäksi myös pohjoisten kaupunginosien eli Kallion ja Sörnäisten asukkaat oikoreittinä kulkiessaan keskustaan töihin. Suosituin reitti kulki puiston pohjoisosassa sijaitsevan pienen urheilukentän poikki. Suunnitelmat kentän jäädyttämisestä talvikaudella luistinradaksi herättivät vastustusta. Nimimerkki ”Sörnäisten asukas” kirjoitti Jokamiehen ja joka naisen viikkolehdessä vuonna 1908, että Helsingin kaupungin puutarhalautakunta toimi aivan oikein kieltäessään kentän jäädyttämisen, sillä kaupungin yhteisiä puistoja ei saisi ”yksityisten henkilöitten keinottelun tarkoituksessa” ottaa käyttöön millään ehdoin:

Kaisaniemen pienen urheilukentän poikki kulkee tuhansien helsinkiläisten käyttämä oikotie. Jos nyt kentälle laitetaan luistinrata, niin minne silloin siirretään oikotie? Vai luulevatko herrat puutarhalautakunnan- tahi rahatoimikamarin jäsenet että nämä tuhannet helsinkiläiset tyynevä suostuvat katselemaan, että heiltä suljetaan oikotie, joka usealtakin helsinkiläiseltä lyhentää matkan puolella ja jota tietä monikin päivässä kulkee useampia kertoja edestakaisin. Tuskinpa vaan!⁸¹

Urheilutoimintojen ja puiston läpikulun järjestämisestä tulikin puiston uudistussuunnitelmien tärkeimmät ratkaistavat kysymykset. Olssonin vuonna 1909 laatimassa ensimmäisessä Kaisaniemen uudistamista varten laatimassa suunnitelmassa Kaisaniemi säilytti maisemapuistoluonteensa näköalapaikkoineen ja kiemurtelevine käytävineen – ”luonnontyyliin kaarevin muodoin”, kuten Olsson asian muotoili. Suurimmat suunnitelmassa esitetyt uudistukset liittyivät puiston läpikulun ja leikkikenttien järjestämiseen.⁸² Pääkäytävä kulki puiston kaakkoiskulmasta suuren urheilukentän länsipuolitse kohti Kaisaniemen ravintolaa, jota kuitenkin ei ollut merkitty suunnitelmaan. Tavoitteena oli luoda kävelypuisto, jossa kiinnostavia puistonäkymiä täydensivät kauniit istutukset.⁸³

Kaisaniemi oli osa puutarhalautakunnan ja Olssonin suunnitelmassa Eläintarhan puistoaluetta koskevaa suunnitelmaa vuodelta 1910. Tässä suunnitelmassa Olsson oli lisännyt puiston itäosaan pienen urheilukentän, mutta muuten jäsentely säilyi aiemman suunnitelman mukaisena.⁸⁴ Kaisaniemi kuului myös Bertel Jungin vuosina 1911–1912 laatimaan keskuspuistosuunnitelmaan. Siinä se oli ennen kaikkea kaupungin keskustaan liittyvä kaupunkipuisto, josta oli yhteys suunnitelmassa keskuspuistoon, kaupungin keskiosaa Töölönlahdelta etelä-pohjoissuunnassa halkeavalle puistovyöhykkeelle.⁸⁵



Svante Olsson, Förslag till omreglering af Kaisaniemi park, 1909.

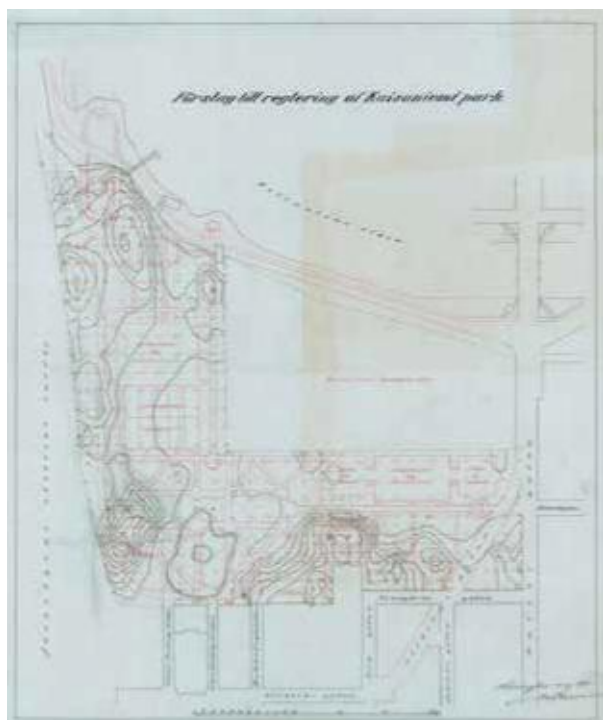


Vuonna 1910 päätettiin lunastaa Mikonkadun ja Unioninkadun väliset kallioiset rakennetut tontit Rautatieaseman ja Unioninkadun välissä. Eliel Saarisen ja Bertel Jungin suunnittelema uusi katuyhteys Kaivokadulta Unioninkadulle vaikutti myös Kaisaniemen puiston uudistustarpeeseen. Murtokatu erkani puiston kaakkoisesta kulmasta Hirvikorttelin läpi, ja sitä jatkettiin vielä Eliel Saarisen myötävaikutuksella Kameelikorttelin läpi.⁸⁶ Yleisten töiden hallitus ei hyväksynyt Olssonin vuonna 1909 esittämää suunnitelmaa puiston uudistuksen pohjaksi, vaan tilasi vuonna 1911 uudet ehdotukset sekä kaupunginpuutarhurilta että kaupungin asemakaava-arkkitehti Bertel Jungilta.⁸⁷

Ylhäällä Svante Olsson, Förslag till Ordnande af Djurgården samt reglering af Tölö-Djurgårds och Kaisaniemivikarnas stränder, 1910.

Alhaalla vasemmalla Svante Olsson, Förslag till reglering av Kaisaniemi park, maj 1911.

Alhaalla oikealla Bertel Jung, Projekt till omreglering af Kaisaniemi park, 1911.



Olssonin laatima uusi ehdotus Förslag till Reglering af Kaisaniemi park toukokuulta 1911 edusti kaupunginpuutarhurin tulkintaa arkkitehtonisesta tyylistä suori- ne käytäväjärjestelmiseen. Olsson korvasi joutsenlam- men säännönmukaisella, suorakaiteenmuotoisella al- taalla, jonka päätteen muodosti kaksi itä-länsisuuntaista käytävää kukkaistutuksineen ja kaarevine päätteineen. Huomio kiinnittyy myös suunnitelman tiheään käytävä- verkostoon. Tyyllitellyt hanhenjalka-aiheet muodostavat puiston sydänosaan käytävien ristikon, joiden väleihin jääviin kolmioihin Olsson sommitteli pensasistutuksia. Puiston itäosaan Olsson sijoitti leikki- ja urheilukenttien sarjan ja suuren urheilukentän puiston länsiosassa hän korvasi nurmitennis- ja leikkikentillä. Läpikulku oli oh- jattu etelä-pohjoissuuntaiselle puistotielle puiston län- siosaan. Suunnitelma ei ottanut huomioon Kaisaniemen kumpuilevaa maastoa tai olemassa olevaa puustoa saa- ti käytäväverkostoa, vaan tähtäsi puiston kokonaisvaltai- seen uudistamiseen.⁸⁸

Jungin ehdotus oli Olssonin suunnitelmaa yksinker- taisempi, reformipuistoajatuksia heijastava suunnitelma, jossa urheilu- ja leikkitoiminnot sijoituivat kahden pää- akselin varrelle. Myös Jungin suunnitelmassa luonnon- muotoinen joutsenlampi oli korvattu uusilla vesiaiheilla. Suurempi näistä kahdesta altaasta asetui ympäröivi- ne istutuksineen vuonna 1902 valmistuneen Kansal- listeatterin edustalle, pienempi puolestaan itä-län- sisuuntaisen Unioninkadulta alkavan puistokäytävän päätteeksi. Myös Jungin ehdotus sisälsi runsaasti uu- sia istutuksia ja puutarhataiteellisia aiheita, kuten pie- niä aukioita ja näköalapaikkoja käytävineen. Suunni- telma otti Olssonin ehdotuksia paremmin alueen huo- mioon luonnonmuodot ja säilytti sisältämistään uu- distuksista huolimatta puiston alkuperäistä maise- mapuiston luonnetta.⁸⁹

Yleisten töiden hallituksen ylijohdaja Alexis Gripen- berg teetti saman vuonna Olssonilla vielä uuden, ”luon- nonmukaisemman” suunnitelman. Förslag till regle- ring af Kaisaniemi park (okt. 1911) suunnitelmassa Olsson palasi vuosina 1909–1910 laatimiensa suun- nitelmien ratkaisuihin, mutta poimi vuoden 1911 en- simmäisestä arkkitehtonista tyyliä edustavasta suun- nitelmastaan mukaan urheilu- ja leikkikentät puiston itäosaan, tosin pehmenetyssä muodossa.⁹⁰

Rahatoimikamari ja yleisten töiden hallitus eivät pääs- seet asiassa yksimielisyyteen, joten kaupunginvaltuus- tolle esiteltiin sekä Olssonin että Jungin suunnitelmat. Bertel Jung laati vuonna 1912 lisäksi karttakaavion, jos- sa Kaisaniemen olemassa olevat kulkureitit ja Olssonin suunnitelmassaan esittämät uudet kulkureitit oli asetet- tu päällekkäin. Jung halusi osoittaa, että Olssonin esittä- mät maisematyylliset käytävät muuttaisivat vanhaa puis- toa yhtä paljon – ellei enemmänkin – kuin Jungin itsensä esittämä suorakulmaiseen käytäväverkostoon perustuva suunnitelma. Valtuusto hyväksyi Bertel Jungin ehdotuk- sen vuonna 1912. Perusteluina mainittiin muun muassa:

Lopuksi ei rahatoimikamarin luonnoksella näyt- tänyt olevan mitään edellytystä voidakseen halli- tuksen ehdotusta paremmin toteuttaa luonnon- tyyliä. Hallituksen ehdotus esitti luonnollisella ta- valla suoria käytäviä tasaisella maalla ja kiemur- televia käytäviä epätasaisella, jota vastoin raha- toimikamarin ehdotuksessa kaikki käytävät mut- kittelivät aivan mielivaltaisesti muka suuremman vaihtelevaisuuden aikaansaamiseksi. Tuollainen keinotekoinen luonto paikalla, missä joka tapa- uksessa oli uusia istutuksia toimeenpantava laa- jimassa mitassa, tuntui luonnottomalta. Mutta tähän katsomatta hallitus ei voinut havaita, että n. s. luonnotyyliä voitaisiin millään tavoin saada vastaamaan perusaatettaan Kaisaniemen tapai- sessa pienessä puistossa, joka muodoltaan muis- tutti esplanadia ja jota miltei kaikilta tahoilta ym- päröivät rakennukset ja kaupunkielämä. Missään tapauksessa ei täällä voinut olla puhetta hiljais- ten kävely-retkien tekemisestä yksinäisillä, kie- murtelevilla poluilla, vaan täytyi sen, joka sem- moista halusi, mennä kauemmaksi, Eläintarhan laajaan luonnonpuistoon.⁹¹



Kaisaniemen itäosan urheilukenttä Signe Branderin kuvaamana vuonna 1912. Ylemmässä kuvassa näkymä nykyisen Svante Olssonin puistokujan pohjoispuolelle ja alemmassa kuvassa näkymää puistokujan eteläpuolelle. Kentän pohjoispäähän on tehty uusia puuistutuksia, ja kentällä näkyy hiekkakasa kentän tasoittamista varten. Taustalla näkyy kasvitieteellisen puutarhan päärakennuksen julkisivu. Brander 1912. HKM.



Kaisaniemeen kuljetettiin vuoden 1913 aikana runsaasti multaa ja "tekeytyneitä katurikkoja". Kasvitieteellisen puutarhan eteläpuolella sijaitsevat leikkikentät tasoitettiin ja nurmialueita valmisteltiin seuraavan kevään kylvöjä varten. Myös Vilhonkadun (nyk. Kaisaniemenkatu) erottama kolmiomainen alue tasoitettiin ja sinne kylvettiin heinänsiementä. Brander 1912. HKM.



Kaisaniemen puiston itäosan uudistustöitä tehtiin vuosina 1912–1915. Silloin rakennettiin muun muassa itä-länsisuuntainen koivukuja akselina Liisankadun "jatkeeksi" ja Vilhonkadulta rakennettiin puistoon uusi tie. Vuoden 1912 aikana tehtyjä töitä selostettiin seuraavasti:

Talvikuukausina tuotiin Kaisaniemen puiston itäiselle alueelle suuret määrät multaa ja tekeytyneitä katurikkoja vastaisten nurmialain päällystämiseksi. Kesällä ja syksyllä täytettiin vastaisten leikkipaikkain alat, jotka toisin paikoin korotettiin 80 sm. maanpinnan yläpuolelle. Pienempi leikkikenttä valmistui ja isommalle on enää ainoastaan tuotava savihiekka- ja sora-kerros. Samaan aikaan tasoitettiin Vilhonkadulta länteen Kaisaniemen ravintolan ajotielle vievä pääkäytävä. Samaten tasoitettiin ensin mainitusta käytävästä ilmatieteellisen laitoksen viereisen kummun länsipuolella erkaneva, Itäiseen Teatterikujaan kulkeva kävelytie. Näillä molemmilla kävelyteillä vallitsevan vilkkaan liikenteen johdosta päällystettiin ne pinnan lujittamiseksi 15 sm. vahvalla vierroskerroksella.

Edellä mainitut multa ja katurikat sekoitettiin ja levitettiin käytäviin kumpaisellekin puolelle eri leveältä, joten saatiin tilaisuus suorittaa nurmikenttään jäljellä olevain osain valmistustyöt, niin että töitä ensi vuonna jatkettaessa multa voidaan välittömästi levittää kentille, joten päästään kustantamasta sen kuljetusta paikasta toiseen.

Mainitussa puiston osassa tehtiin vuoden varrella niin ikään erinäisiä töitä pintaveden poistamiseksi laittamalla syöksykaivoja niihin kuuluvine putkijohtoineen, jota työtä johti kaupungin työpäällikkö.⁹²

Puiston uudistus- ja kunnostustyöt keskeytyivät kuitenkin ensimmäiseen maailmansodan syttymisen ja sitä seuranneen epävakaisen ajan vuoksi.⁹³

Vasemmalla Kaisaniemen puiston itäosan puistomaisemaa. Vaikka Bertel Jungin suunnitelman (1911) mukaisia uudistuksia toteutettiin puiston itäosassa, säilyi siellä "vanhan Kaisaniemen maalaismainen tunnelma". Nurmella kasvaa vanhoja lehtipuita ja pensaita, mutta myös melko nuoria havupuita. Brander 1912. HKM.

3.3.1.1. Maisemapuisto vai reformipuisto?

Kaisaniemen puiston suunnittelu 1900-luvun alkukymmenillä heijastaa tuolloin ajankohtaista keskustelua puistojen suunnittelun tavoista sekä siitä, mikä ammattikunnan työkenttään puistojen suunnittelu kuului. Vastakkain olivat nk. ”vanha kulttuuriliitti” ja sen edustama ”hyvä maku” sekä uusi, nouseva kaupunkilainen keskiluokka ammatillisine pyrkimyksineen. Eliitin keskusteluissa puistot olivat ratkaisuja sekä esteettis-maisemallisiin että hygieenisiin kysymyksiin kasvavassa kaupungissa. Keskiluokka näki ne puolestaan uuden modernin kaupungin osina, virkistykseen ja liikunnan paikkoina, joiden suunnitteluun sopi aiempaa paremmin niukka ja formaali muotokieli.⁹⁴

”Kaisaniemi-kiistassa” vuosina 1911–1912 kulttuuriliitti pyrki säilyttämään maisemapuistotyylin siihen liittyvine ajatuksineen suunnittelun perustana.⁹⁵ Maisematyyliä puolustettiin valtuustokeskusteluissa puiston historialla, suomalaisella maisemalla ja kansanluonteella sekä pienillä toteuttamiskustannuksilla. Reformipuistoa puolestaan esitettiin nykyaikaisena ratkaisuna moderniin ja elämäntapaan sopivana – ja kun uudistettiin, sai uudistaminen näkyä. Kaisaniemen luonnonmukaisuutta ei aiempien aikojen tapaan nähty itseisarvona vaan todettiin, että ”Luonnon helmaan haluavat voivat hakeutua Keskuspuistoon.”⁹⁶

Svante Olsson ja puutarhalautakunta ajoivat Kaisaniemeen 1800-luvun kaupunkipuistojen maisematyyliin ihanteisiin perustuvia uudistuksia. Maisemapuistot olivat kaupunkilaisille tarkoitettuja kävelypaikkoja, joissa käytiin promenadeilla ihailmassa kauniita puistonäkymiä ja istutuksia. Puistokulttuuriin kuuluivat kävelyretkien lisäksi pienimuotoiset, sivistyneet urheiluharrastukset, kuten keilailu, leikit tai pelit. Puistojen sommittelussa kiinnitettiin huomiota näkymiin ja istutuksiin. Kaupunkimaisemassa kappaleen luontoa ajateltiin vaikuttavan kaupunkilaisiin parantavasti. Kasvillisuuden ilmaa puhdistavan vaikutuksen lisäksi puistojen pastoraalinäkymät vaikuttivat puistojen käyttäjiin rauhoittavasti ja virkistävästi.⁹⁷ Maisemapuistojen luonto oli tarkasti ja tietoisesti suunniteltu representaatio, jossa luontoa jäljiteltiin (puutarha) taiteen avulla. Ihanteena oli tunnistettava mannermainen kaupunkipuisto.⁹⁸

Reformipuistojen puolustajat perustelivat näkökantojaan rationaalisella ”ajan hengellä”. Arkkitehti Nils Wasastjerna kirjoitti vuosina 1912 luonnontyylin keinotekoisuudesta ja formaalin suunnittelutyylin ”rehellisydestä” ja piti Olssonin Kaisaniemeä varten laatimaa maisematyylistä suunnitelmaa taiteellisesti Jungin ehdotuksia heikompana. Formaalin tyylin ymmärtäminen vaati perehtyneisyyttä arkkitehtuurin, kaupunkisuunnittelun ja estetiikan aloihin eli arkkitehdin koulutusta. Kehittynyt ”taideaisti” johti demokraattiseen lopputulokseen, totesi Wasastjerna.⁹⁹ Yleisten töiden hallitus totesi lausumassaan seuraavasti:

Meillä ei ole Helsingissä ja tuskin koko Suomesakaan puistolaitosta, joka olisi laitettu jonkun verran ankarampaan rakennustaiteelliseen puutarhatyyliin. [...] Se sivistyksen ja hienouden, jalon kauneuden ja taiteellisuuden vaikutus, jolla tällainen laitos vaikuttaa kävijään, olkoonpa hän ylhäis- tai alhaisentyinen, on ilmeinen ja on samalla tavalla kuin monumentaalinen taideteos mahtavana tekijänä taideaistia kehitettäessä, tunteita jalostettaessa ja järjestystä ja sivistystä arvossa pidettäessä.¹⁰⁰

Puistojen pinta-ala oli käytettävä tehokkaasti ja niiden tuli palvella kaupunkilaisia – eritoten lapsia ja nuoria urheilu- ja leikkipaikkoina. Kaisaniemestä haluttiin muodostaa kaupungin keskusta urheilu- puisto, jossa erikokoisten leikki- ja pelikenttien sarrat mahdollistaisivat eri-ikäisten ja eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien kaupunkilaisten virkistys ja kohtaaminen. Puistot suojelivat näin suunniteltuina niin lapsia, nuoria kuin työläisiäkin alkoholin, keuhkotaudin tai kapinamielialan syntymisen vaaroilta ja suhde kaupunkiluontoon syntyi aktiivisessa toiminnassa, ei passiivisessa puiston maisemakuvien ihailussa.¹⁰¹ Vaikka keskustelussa lausuttu ”terveellisen luonnollisen taiteen” argumentti reformipuiston puolesta esitettiin uutena ja maisemapuiston vastaisena, sisällöltään se muistutti maisemapuistontyylin puolesta esitettyjä näkökantoja. Molempien suunnittelupyrimysten taustalla oli ajatus korkeatasoisesta puistoympäristöstä kaupunkilaisten virkistykseksi.¹⁰²

Ajatus puistoista kävelypaikkoina säilyi varsin pitkään ajankohtaisena. Kaisaniemen suunnittelukiistoissa 1910–1920-luvuilla maisemapuiston puolustajat vetosivat luonnonläheisen kävelypaikan tarpeeseen kaupungin keskustassa, reformipuiston kannattajat puolestaan painottivat liikunta- ja urheilupaikkojen merkitystä.

Promenadikulttuuri liittyi porvariston yläluokalta omaksumiin elämäntapaihanteisiin, jossa mekanistinen käsitys liikunnasta oli osa omasta terveydestä huolehtimista.³⁰³ Suomalaisiin asemakaavoihin julkiset promenadit ilmestyivät 1700-luvulta lähtien eurooppalaisten esikuvien mukaisesti. J. A. Ehrenströmin vuonna 1812 Helsinkiä varten laatima asemakaava julkisine istutuksineen liittyvät tähän perinteseen.³⁰⁴ Helsinkiläiset ottivat Kaisaniemen erityisesti omakseen, kun venäläiset tulivat sankoin joukoin Kaivopuistoon. Kaisaniemessä viihdyttiin luonnon helmassa eli kaukana seurapiirien kimmellyksestä.³⁰⁵ Simberg 1900. HKM.



Julkisten puistojen tarve oli ollut Helsingissä 1800-luvun alkukymmenille saakka vähäinen, sillä maaseutu ympäröi kaupunkia ja kaupungissakin elettiin varsin maalaismaisesti. Sellaiset kaupunkilaiset, jotka nauttivat vapaa-ajasta, saattoivat käyttää yksityisiä puutarhoja ja "plantaaseja" virkistämiseen. Herlin, 1930-luku. HKM.



3.3.2. Varsapuistikon synty

Kaisaniemen puiston alkuperäinen sisäänkäynti sijaitsi Unioninkadun varressa, nykyisen Varsapuistikon kaakkoiskulmassa. Vilhonkadun (nyk. Kaisaniemenkatu) uudelleenjärjestelyjen johdosta erotettiin Kaisaniemen puistosta Unionin-, Vilhon-, ja Puutarhakadun rajaama kolmionmuotoinen alue. Kaupunginpuutarhuri Svante Olsson laati puistoa varten suunnitelman, jonka toteuttamisen yleisten töiden hallitus hylkäsi. Alue varattiin rakennustontiksi vuonna 1912, mutta päätettiin pitää välttävästi ja vähillä kustannuksilla puistoalueena.¹⁰⁶ Kolmio tasoitettiin ja nurmetettiin Kaisaniemen puiston uudistustöiden yhteydessä vuonna 1912–1913.¹⁰⁷ Puistikon laidassa ollut vuonna 1888 rakennettu muuri siirrettiin Kaisaniemen puiston ja kadun väliseksi rintamuuriksi samassa yhteydessä.¹⁰⁸

Svante Olsson piirsi 1920-luvun suunnitelmissaan kolmiosta formaalin pienoispuiston, Jung jätti alueen Kaisaniemi-suunnitelmansa ulkopuolelle ja Birger Brunila sijoitti kolmioon Kaisaniemen kansakoulun urheilukentän. Tämä päistään pyöristetty kenttä, jonka eteläpään poikki puistikon ainut käytävä kulki, siirtyi myös 1920-luvun kaupunkikarttoihin – vaikka kenttää ei koskaan toteutettu.¹⁰⁹

Puutarhakadun laitaan tehtiin 1920-luvulla pieni bensini asema. Puutarhakadun kulmassa sijaitsivat myös pisuaari ja puiston pohjoiskärjessä, Unioninkadun varressa puhelinkoppi. Puiston pohjoiskärjessä kasvoi vielä 1930-luvulla melko kookkaita lehtipuita, jotka on sittemmin kaadettu.¹¹⁰ Puistikon istutukset uusittiin vuonna 1928, kun sinne päätettiin sijoittaa Emil Cedercreuzin Äidinrakkaus -veistos. Puistikon istutukset suunnitteli asemakaava-arkkitehti Berndt Aminoff.¹¹¹

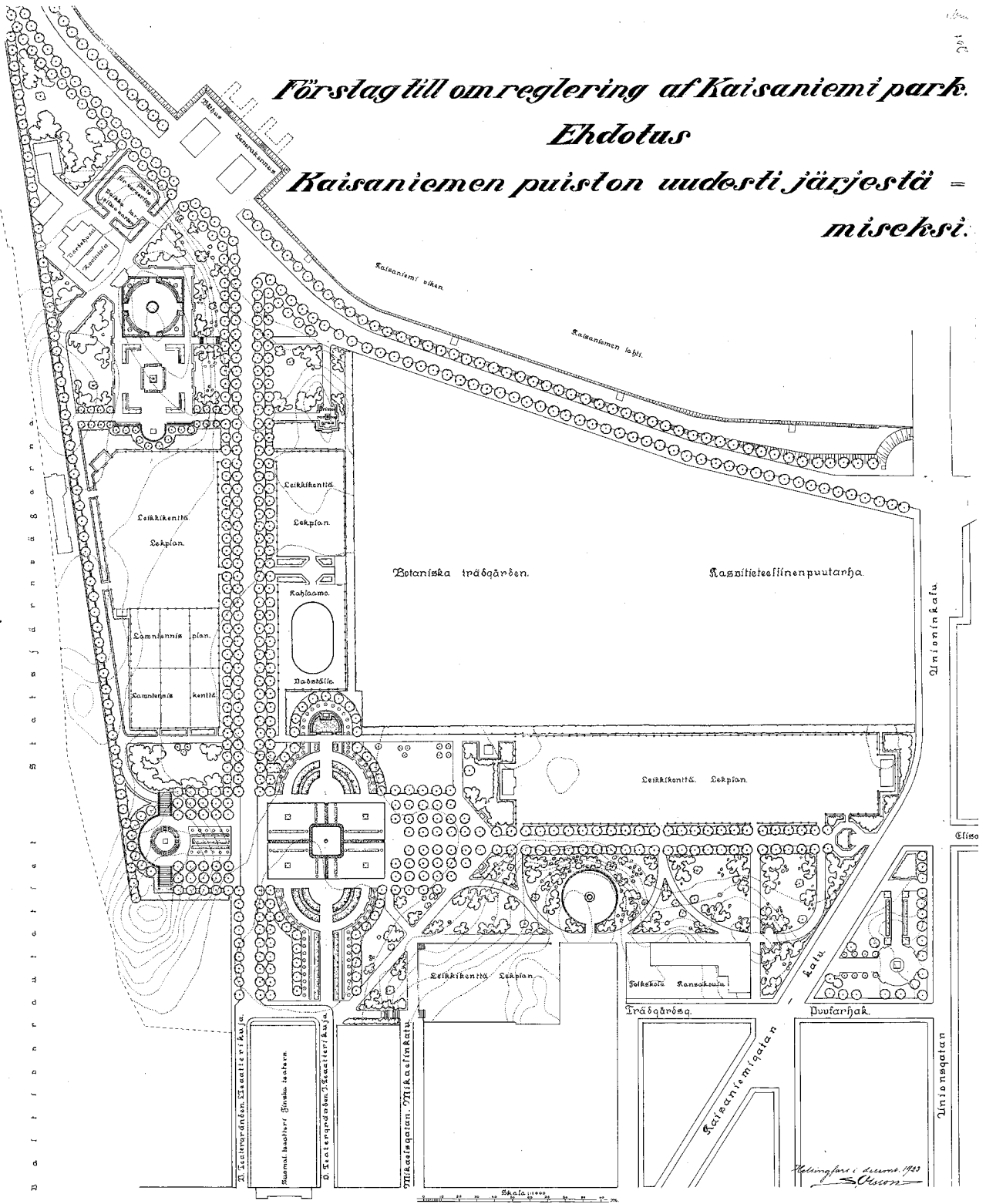
Vuonna 1938–1939 valmistunut arkkitehti Jussi Paatelan suunnittelema Metsätalo muodosti puistolle uuden, funktionalistishenkisen taustan. Varsapuistikosta tuli puistikoksi valmistuttuaan läpikulku- ja istuskelupaikka, mutta ennen kaikkea se on kaupunkikuvalinen edustusistutus. Patsaan ympäristö kuului heti valmistumisestaan asti kaupungin kesäkukkaistutuskohteisiin.¹¹² Puistikon menneisyydestä osana Kaisaniemen puistoa muistuttavat edelleen puiston itäosalla, Unioninkadun varressa sijaitsevat portinpylväät.

3.3.3. 1920-luvun suunnitelmat

Kaisaniemen puiston kunnostustöitä jatkettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen, mutta Bertel Jungin suunnitelmaa vuodelta 1911 pidettiin tuolloin jo vanhentuneena. Samaan aikaan kaupunki luovutti valtionrautateille alueita puiston länsireunalta.¹¹³ Svante Olsson laati vuonna 1923 Bertel Jungin suunnitelman pohjalta ”parannellun” ehdotuksen uudistuksia varten. Siinä puiston keskiosaan, uuden pohjois-eteläsuuntaisen akselin ja itä-länsisuuntaisen akselin risteyskohtaan oli laadittu mittava sunken-garden -aihe. Säännöllisten puukujanteiden lisäksi puistoon oli suunniteltu suuria koristeistutuksia. Ne sijoituivat täytettäväksi esitetyn joutsenlammen paikalle puiston sydänalueelle. Leikki- ja pelikentät ryhmiteltiin suunnitelmassa puiston länsiosaan ja itäosassa ne oli sijoitettu kasvitieteellisen puutarhan rajan eteläpuolelle.¹¹⁴

Olsson teki vielä kaksi muutakin suunnitelmaa ennen kaupunginpuutarhurin virasta eläkkeelle jäämistään.¹¹⁵ Vuoden 1924 maaliskuussa hän esitteli suunnitelman, jossa akselien risteyskohtaan ajateltu upotettu puutarha oli korvattu suorakaiteenmuotoisella vesialtaalla. Lisäksi pohjois-eteläsuuntainen akseli oli leventynyt puistokaduksi. Puiston halki kulkeva kahden ajoradan levyinen puistokatu jatkui suunnitelmassa Kaisaniemenlahden yli. Saman vuoden huhtikuussa Olsson esitti vähän ennen eläkkeelle jäämistään ”testamenttisuunnitelmansa”, jossa Kaisaniemen länsiosan puistoalue jatkui leveänä puistokatuakselina lahden vastarannalle, päättyen monumentaalirakennukseen suunnilleen nykyisen kaupunginteaterin paikalla.¹¹⁶ Kaisaniemenlahtea ja Töölönlahtea Olsson esitti täytettäväksi ja muotoiltaviksi valtaviksi säännönmukaisiksi vesialtaiksi.¹¹⁷ Olssonin suunnitelmia pidettiin liian suurisuuntaisina.

Rahatoimikamari pyysi kaupungin asemakaava-arkkitehti Birger Brunilalta Bertel Jungin suunnitelmaan perustuvaa, puiston uudet tarpeet huomioivaa suunnitelmaa. Birger Brunila laati vuonna 1925 sekä Jungin suunnitelmaa mukailevan ehdotuksen että toisen ehdotuksen, jossa hän otti huomioon kaikkien aikaisempien suunnitelmien saaman kritiikin. Brunilan toinen ehdotus hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa ja puiston uudistaminen toteutettiin sen mukaisesti. Puiston itäosa pysyi Jungin suunnitelman mukaisessa asussa, olemassa olevat puut säästettiin ja puiston rataan rajautuvassa osassa tehtiin mahdollisimman vähän toimenpiteitä.¹¹⁸



Svante Olsson 1923, Förslag till omreglering av Kaisaniemi park. HKA.

Suurimmat muutokset koskivat puiston joutsenlampea. Bertel Jung oli esittänyt suunnitelmassaan vuonna 1911 puiston sydänalueelle kahta vesiaihetta. Brunila yksinkertaisti tätä sommitelmaa korvaamalla poikittaisakselin pienen altaan muotoonleikatuis-ta pensaista ja istutuksista koostuvalla alueella suuren vesialtaan päätteinä. Brunilan suunnitelmassa allasta reunusti kaksinkertainen puurivistö, jonka sisempi kehä kiersi pääteaiheen ympäri. Ulompi puurivi jatkui puistokujana Kaisaniemenlahdelle saakka. Altaan ja teatterirakennuksen väliselle alueelle ei ollut merkitty istutuksia.¹¹⁹

Svante Olsson oli vuoden 1924 suunnitelmissaan esittänyt puiston keskialueelle istutusten ympäröimää itä-länsisuuntaista suorakaiteenmuotoista vesiallasta. Se muistuttaa Olssonin poikansa Paul Olssonin kanssa vuonna 1916 Alfred Kordelinin kesäasuntoa Kultarantaa varten piirtämää allassommitelmaa istutuksi-neen. On mahdollista, että Birger Brunila sai innoituksensa Kaisaniemen uuteen, joutsenlammen korvaavaan suureen vesiaiheeseen tästä altaasta, vaikka yksinkertaistikin istutuksia ja suurensi allasta omassa suunnitelmassaan.¹²⁰

Birger Brunila otti suunnitelmassaan huomioon puiston erityisen merkityksen urheilu- ja leikkipuistona. Hän esitti Jungin suunnitelman mukaisia leikki- ja pelikenttiä puiston itäosaan, puistokujan pohjoispuolelle. Lisäksi kenttiä oli sijoitettu puiston länsiosaan, olemassa olevan urheilukentän paikalle, sekä pohjois-eteläsuuntaisen puistokujan itäpuolelle. Brunila yksinkertaisti Kaisaniemen ravintolan luona sijaitsevalle pohjoiselle näköalalukkulalle suunniteltua aukiota, jonka sekä Olsson että Jung olivat esittäneet suunnitelmissaan laajempina puutarhataiteellisina sommitelmina. Lisäksi Brunila ehdotti leikkikenttää Kaisaniemen kansakoulun käyttöön Kaisaniemen puistosta erotettuun osaan, nykyiseen Varsapuistikkoon.¹²¹

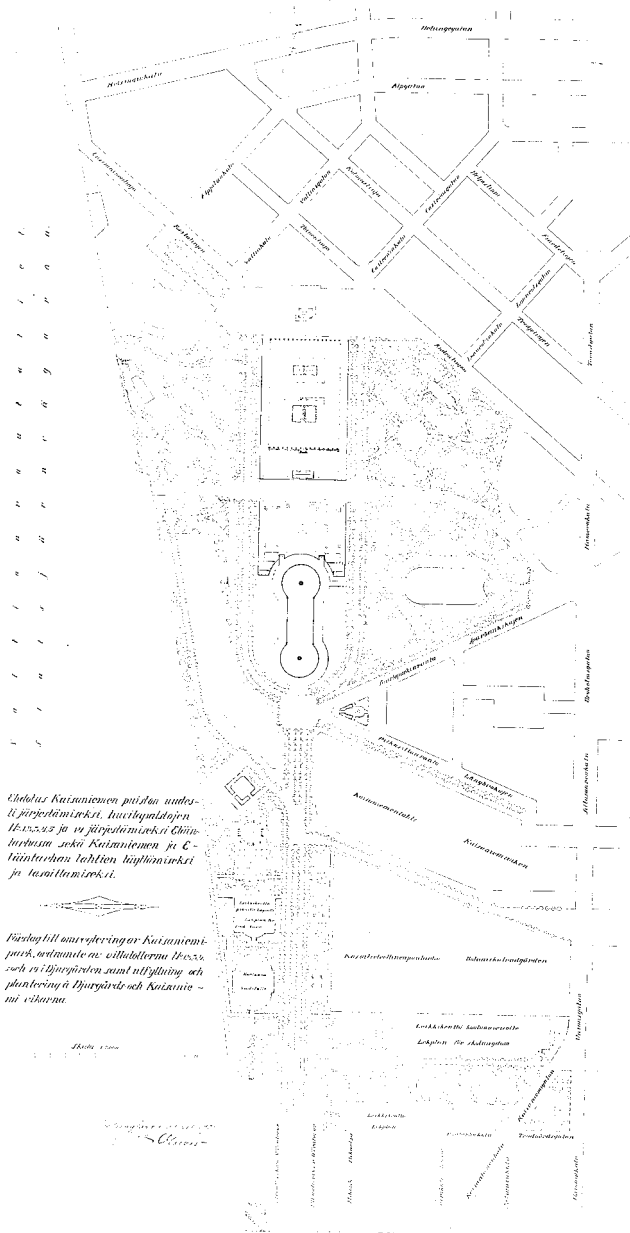
Brunilan suunnitelman toteuttaminen lykkäytyi kuitenkin usealla vuodella eteenpäin kaupungin rahapulan vuoksi. Vuonna 1927 todettiin, että puistolle olisi tehtävä jotain – pikaisesti:

Kaupunginvaltuustolle lähettämässään kirjelmässä rahatoimikamari lausui, että Kaisaniemen puiston länsiosat olivat siinä määrin rappeutuneet, että ensi tilassa olisi ryhdyttävä panemaan niitä kuntoon. Varsinkin lammikko oli suoranainen este liikenteelle, sen vesi kun sateisilla ilmoilla tulvi matalain rantain yli jalkakäytävälle. Kamari anoi, että 885,000 markan suuruinen määräraha myönnettäisiin lammikon parantamiseksi kuntoon kaupungin yleisten töiden hallituksen laatiman ehdotuksen mukaisesti. Esitys lähetettiin talousarviovaliokuntaan tutkittavaksi vuoden 1928 talousarvioehdotuksen yhteydessä.¹²²



Birger Brunila 1925, Kaisaniemen puisto. HKA.

Svante Olsson 1924, Ehdotus Kaisaniemen puiston uudesti järjestämiseksi. HKA.



Ehdotus Kaisaniemen puiston uudesti järjestämiseksi, luovutustalon 10-1522/27 ja 19 järjestämiseksi Elmiuksen sekä Kaisaniemen ja C-määrätyksen laittien läpikuluisiksi ja laattamiksi.

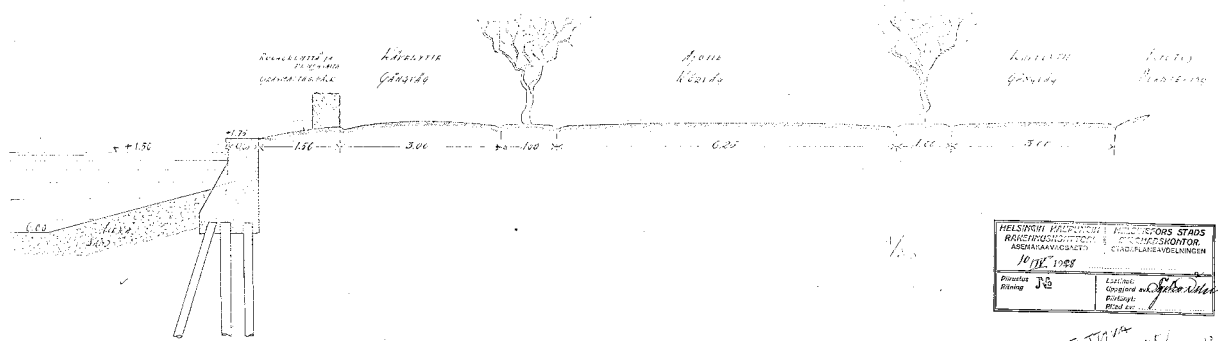
Förslag till omorganisation av Kaisaniemi park, omfattande de ställningarna 10-1522/27 och 19. Övergången skall utgöra och planering i Björngården och Kaisaniemi vårdarna.

Skala 1:2000

Svante Olsson

Poikkileikkaus osoittaa uuden altaan reunaan suunnitellun puistokujan rakenteen ja istutukset. Allasta kiersi kapea nurmikaista, jota reunusti matala pensasaita. Ajotien molemmin puolin kulkivat kepeät kävelytiet. Kaisaniemen läpi kulkevan tien poikkileikkaus, 1928. Puistopiirustukset. HKA.

*Kaisaniemen läpi suunnitellun tien poikkileikkaus
Tiedot ovat niiden mukaan kuin on.*



HELSINGIN KAUPUNKI RANKI-INSINÖÖRI ASBENKÄÄNVALIKKO	HÄLSINGORS STADS TEKNISKA BYRÅN STADSKONTORET
10/11/1928	
Projektör P. J. B.	Redaktör G. J. B.
	Redaktör P. J. B.

*TÄMÄN TIE ON
1928-1929*

190



Ylhäällä ja alhaalla Kaisaniemen joutsenlampi, Brander 1907. HKM.



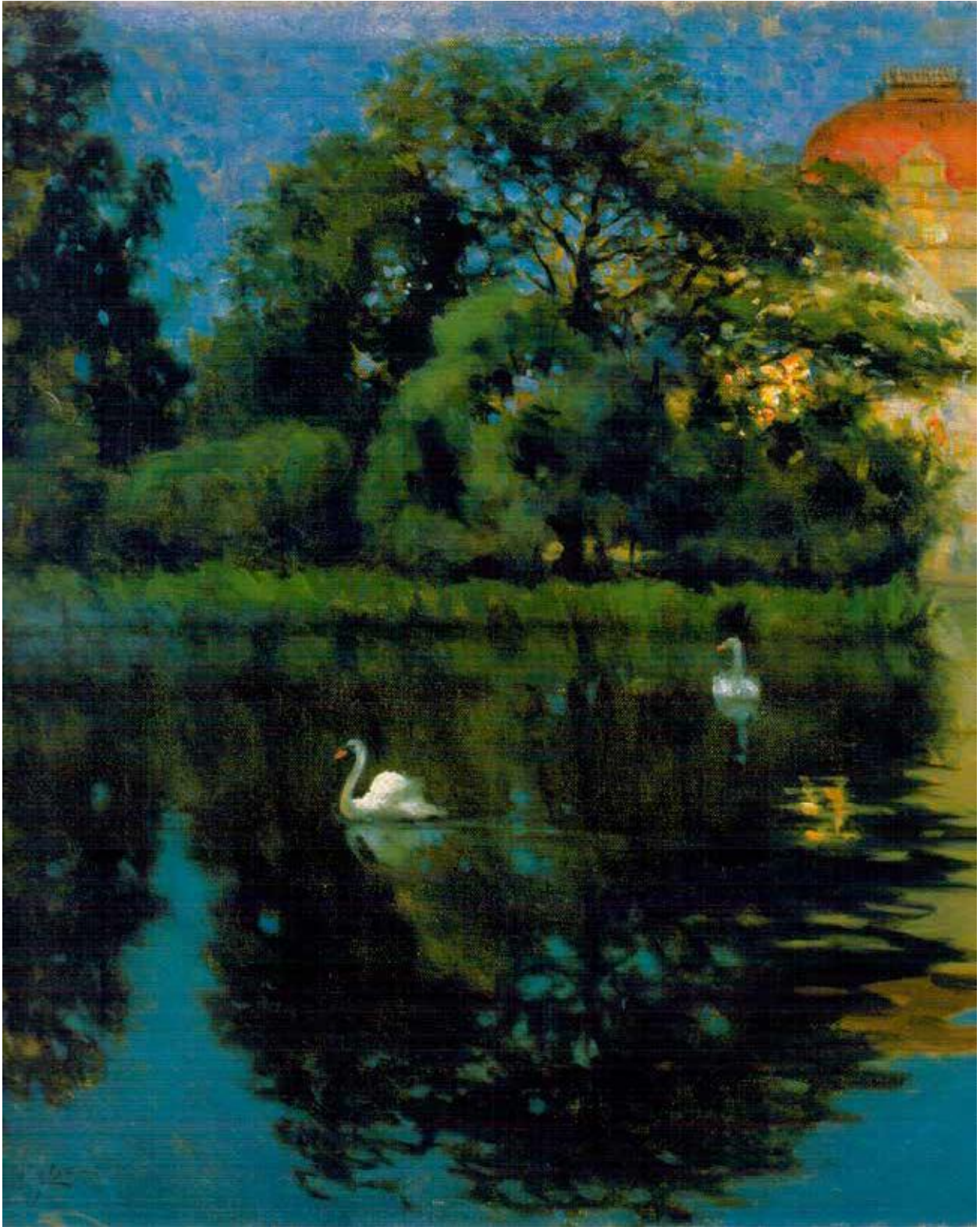


Kaisaniemen allas 1900-luvun alussa. Ylhäällä vasemmalla Kluuvinlahden muinaisesta lahdekkeesta rakennettu Kaisaniemen joutsenlampi tulvi säännöllisesti. Ivan Timiriasev ikuisti Kaisaniemen tulvan vuonna 1920. Toistuvat tulvat ja lammikon vedenlaatu olivat peruste altaan uudistamiselle. HKM. Alhaalla näkymä kohti kansallisteatteria. Havas 1925. HKM.

Ylhäällä joutsenlammen pohjoista osaa. Tanhuanpää 1910. HKM. Alhaalla joutsenlammen asukkaita. Rosenbröijer 1903. HKM.

Alhaalla Kaisaniemen vasta valmistunut vesiallas, Foto Roos 1929. HKM.





Lagerstam on maalannut Kaisaniemen joutsenlammen sellaisena, sellaisena kuin monet kaupunkilaiset sen muistivat ja jota he kaipasivat, kun allas modernisoitiin suorakulmaiseksi funkkisaltaaksi 1920-luvun lopulla. Lammen palauttamista luonnonrantaiseksi joutsenlammeksi haikailtiin vielä 1960-luvulla.²²⁵ Berndt Lagerstam, Kaisaniemi, 1910-luku.

Puiston pääkäytävän eteläpuolinen osa valmistui vuonna 1929.¹²³ Puiston pohjoisosan uudistukset toteutettiin vasta vuoden 1935 tienoilla. Arkkitehti Gustav Strengell kirjoitti kriittisessä puheenvuorossaan vuonna 1935 Svenska Pressen lehteen, että Kaisaniemen uudistukset edustivat kaavamaista ”piirustuslautaestetiikkaa” ja arvosteli ajoneuvoliikenteen lisääntymistä Helsingin puistoissa yleisemminkin.¹²⁴

3.4 Kaisaniemen puiston istutukset

Vuonna 1927 laadittu luettelo Helsingin kaupungin puisto-osaston vastuulla olevista puistoista kuvaa hyvin Kaisaniemen puiston luonnetta. Luetteloon kirjattiin yhteensä 77 puistoa, mukaan lukien luonnonpuistot, ja ne jaettiin neljään luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluivat puistoalueet, joissa oli ”kukkaisistutuksia ja joissa ruoho pidetään lyhyenä”, kuten esplanadit, Eiran puistikko, Katajanokan ja Koulutorin istutukset sekä kaupunginpuutarhan ruusutarha. Kaisaniemi kuului toiseen luokkaan puistona, jossa on puu- ja pensasistutuksia. Kolmanteen luokkaan kirjattiin puistot, joiden nurmi niitettiin kahdesti tai kolmasti kesässä ja neljäs luokka koostui luonnonpuistoista, joita olivat esim. Alppila, Kyläsaari, Hakasalmen ja Hesperian puistot, Eläintarha ja Hietaniemi. Kaisaniemessä toteutetut istutukset olivat siten pääosin puu- ja pensasistutuksia, lukuun ottamatta uuden altaan etelä- ja pohjoispäitä, joihin istutettiin kesäkaudeksi kesäkukkia tai ryhmäruusuja sekä vapaa-muurarin hautaa, joka kuului kaupungin kesäkukkais-tutusten piiriin.¹²⁶

Kaisaniemen puiston luokittelu puistoksi, jossa oli pääasiassa puita ja pensasistutuksia on osuva. Puiston ”luonnollisuutta” arvostettiin sen perustamisesta lähtien ja sellaisena se säilyikin pitkään. Knut Forsberg pyrki uudistuksillaan jalostamaan puiston laidunmaisemista kauniita näkymiä maisemapuistohanteen mukaisesti. Kukkaistutukset eivät puistoon kuuluneet Forsbergin suunnitelmissa, ja Svante Olsson piti niiden toteuttamista 1900-luvun alussa turhana tai jopa mahdottomana puistossa harrastettujen pelien ja leikkien vuoksi. Olsson kaavaili Forsbergin tapaan maisemapuistotyylisissä suunnitelmissaan Kaisaniemestä promenadipuistoa, jonka ylevistä ja kauniista näkymistä kaupunkilaiset voisivat nauttia kävelyretkillään.¹²⁷

Svante Olssonin arkkitehtonista tyyliä edustava ehdotus puiston uudistamiseksi vuodelta 1911 sisäl-si puu- ja pensasistutusten lisäksi joitakin pienempiä kukkaistutuksia osana vesialtaan pohjoispään käytäväsommitelmaa. Myös Bertel Jungin vuoden 1911 suunnitelmaan kuuluvan itä-länsisuuntaisen puistokäytävän päätteeksi suunnitellun pienemmän vesialtaan länsipäähän liittyi kaareva koristeistutus.¹²⁸

Kun Kaisaniemen uudistaminen tuli jälleen so-ta-ajan jälkeen ajankohtaiseksi, Svante Olsson esitti vuosina 1923 sekä maaliskuussa ja huhtikuussa 1924 laatimissaan suunnitelmissa jotain aivan uutta suhteessa aiempiin ehdotuksiinsa. Suurusuuntaiset formaalit Eläintarhanlahden yli ulottuvat sommitelmat sisälsivät laajat upotetut koristeistutukset Kaisaniemen puiston keskiosassa sekä pienemmät istutetut aukiot puiston pohjoisosassa ravintolan läheisyydes-sä ja puiston länsiosassa.¹²⁹

Mielenkiintoista on, että samankaltainen vesialtaan ja näyttävien istutusten kokonaisuus sisältyy Svante Olssonin ja Paul Olssonin laatimaan Kultarannan puutarhasuunnitelmaan (1916). Toisin kuin maisemapuistoon, arkkitehtoniseen puutarhaan kuuluivat näyttävät istutukset, joiden sommittelussa kiinnitettiin erityistä huomiota kukkien luomiin värivaikutelmiin. Kasveista, joita Svante Olsson olisi Kaisaniemeen halunnut istuttaa, ei ole tietoa. Kyseeseen saattoi tulla ruusutarha, jossa väriloiston takasivat uudet, 1900-luvun vaihteessa jalostetut runsaasti eri väreissä kukkivat ruusut.¹³⁰ Näistä Olssonin viimeisistä suunnitelmista ei siirtynyt juuri mitään Birger Brunilan vuonna 1925 laatimaan Kaisaniemen uudistussuunnitelmaan. Olsson osoitti suunnitelmillaan olevansa tietoinen ajankohtaisista puutarhataiteellisista virtauksista, mutta Kaisaniemeen ei tämänkaltaista ”loistopuutarhaa” laajoine istutuksineen haluttu.¹³¹

Brunila säilytti puiston uudistamissuunnitelmasaan Kaisaniemen maisemapuistomaisen luonteen – ”muinaisen Kaisaniemen rauhallisen tunnelman”. Puistoon esitetyt pienimuotoiset koristeistutukset oli ryhmitelty uudistetun altaan ympärille sekä sen pohjoiseksi kaarevaksi päätteeksi. Tässä sommitelmasa leikatut pensaat ja istutukset muodostivat arkkitehtonisen kokonaisuuden, jossa Fredrik Paciuksen patsaalle olisi ollut mahdollista sijoittaa yksi tai kaksi sopivaa veistosta symmetrisesti olemassa olevan säveltäjän rintakuvan rinnalle.¹³²

Kaisaniemen puistossa tehtyihin istutuksiin vaikuttivat sekä tyyli-ihanteet että talous. Maisemapuistoon eivät monimutkaiset kukkasommitelmat kuuluneet, eikä niiden toteuttamiseen olisi ollut varojakaan. Puiston ylläpidossa keskityttiin olemassa olevista istutuksista huolehtimiseen ja niiden täydentämiseen. Kaisaniemi oli syrjäisen sijaintinsa vuoksi Topeliuksen sanoin ”paikka luonnonhelmassa” ja sellaisena sopiva vastapari keskustan istutetuille puistoille, esimerkiksi Esplanadille. Myöhemmin, 1920-luvulla uudistustarpeissa urheilun ja liikunnan vaatimukset ajoivat istutussuunnitelmien ohi. Tilanteeseen vaikutti varmasti myös se, että naapurissa kukki Helsingin yliopiston kasvitieteellinen puutarha. Vaikka aita erottikin alueet toisistaan, kuului kasvitieteellinen puutarha Kaisaniemen puistonäkymiin yleisen promenadin perustamisesta lähtien.



Paciuksen rintakuva.

3.5 Taideteoksia ja muistomerkkejä Kaisaniemessä

Fredrik Paciuksen rintakuva paljastettiin Kaisaniemen puistossa suurin juhlallisuuksin vuonna 1895.¹³³

Kaisaniemeen on vuosina 1785–1972 sijoitettu 7 julkista veistosta ja muistomerkkiä.¹³⁴ Veistokset olivat osa kaupungin julkisia puistoja ja niiden sijoittamisesta käytiin välillä pitkiäkin keskusteluja. Esimerkiksi kun Topeliuksen patsaalle etsittiin 1920-luvun alussa paikkaa, ehdotti Svenska Litteratursällskapet i Finlandin asettama komitea yhdeksi sijoituspaikaksi Kaisaniemen puistoa. Komitea totesi kuitenkin, ettei veistosta voitaisi sijoittaa puistoon siirtämättä Fredrik Paciuksen rintakuvaa, eikä puistolla enää ollut yhteistä Topeliuksen ajan kanssa kuin nimi:

Kaisaniemestä vastaan vähemmistö mainitsi, ettei nykyisellä puistolla ollut mitään muuta yhteistä Topeliuksen aikaisen Kaisaniemen kanssa kuin nimi. Kun muistopatsaan pystyttämisen johdosta lähinnä kysymyksessä olevaan paikkaan Kaisaniemessä kävisi välttämättömäksi siirtää Paciuksen rintakuva, tietäisi tämä samalla kunnioituksen puutetta hänen muistoaan ja ylipäättään historiallisia perinnäistapoja kohtaan. Lopuksi täytyi taiteilijalle olla paljon vaikeampaa luoda muistopatsas toistaiseksi olematonta ympäristöä varten, joka vasta jonkin tai joidenkin vuosikymmenien kuluttua saisi lopullisen luonteensa, kuin ympäristöä varten, joka jo on kaikissa pääkohdissaan valmis, niin kuin oli Teatteriesplanadin laita.

Toisaalta mietinnössä todettiin, että Kaisaniemi olisi monella tapaa sovelias paikka veistoksen sijoittamiseksi:

Katuelämältä rauhoitettuja ja Topeliuksen lempeän luonteen kanssa hyvin sopusoinnussa olevia, mutta kuitenkin suuren yleisön suosimia paikkoja oli sitä vastoin monin paikoin Kaisaniemessä. Sekä kesäisin että talvisin oli puisto sitä paitsi kaikenikäisten lasten mieluinen leikki- ja urheilupaikka, ja sen etelärajalla oli kolme suurta koulua. Runoilijan henkilöisyyden ja eritoten lasten ystävän Topeliuksen kanssa oli puistolla siten mitä ilmeisimmät, aatteellista laatua olevat kosketuskohdat. Kaisaniemellä oli sen ohella kyllin keskeinen asema, mikä oli vieläkin paremmin esiintyvä, kun puiston halki Eläintarhaan suunniteltu liikenneväylä oli ehtinyt toteutua.¹³⁵

Veistosta ei kuitenkaan sijoitettu Kaisaniemeen ja Paciuksen rintakuva sai pysyä paikoillaan.

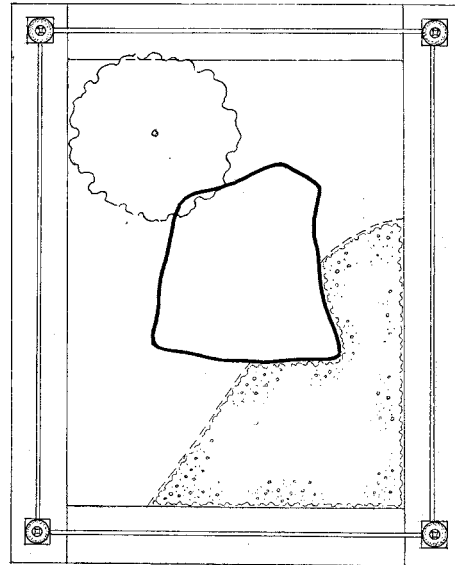
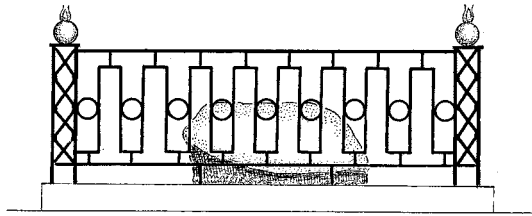
Vapaamuurarien kokoontumiset kuuluivat Kaisaniemen varhaisimpaan historiaan. Maaherra Boije kuului Helsingin vapaamuurarilooshiin ja testamenttasi Kaisaniemen vuokraoikeutensakin sille. Kaisaniemi kuului Kuninkaallisen Miekkaritarikunnan ritarin ja Viaporin tykistöupseerin Fredrik Granatenhjelmin mielipaikkoihin Helsingissä. Hän - mitä ilmeisimmin myös vapaamuurari - pyysi saada tulla haudatuksi tälle luonnonkauniille paikalle. Hautakivi pystytettiin pohjoisen näköalakukkulan itäpuolelle vuonna 1785.

Muistitiedon mukaan vapaamuurarin haudan ympärille olisi istutettu kaksi itkupajua 1860-luvun lopulla. Istutukset ja hautaa ympäröivä aita uusittiin 1900-luvun puolivälissä.

”Lika Godt om verlden vet hvem här vilar alt nog Gud käner hvad han gjort och uslingen välsingar hans minne” eli ”On yhdentekevää tietääkö maailma kuka tässä lepää. Jumala tietää hänen tekonsa ja kurjat siunaavat hänen muistoaan.”

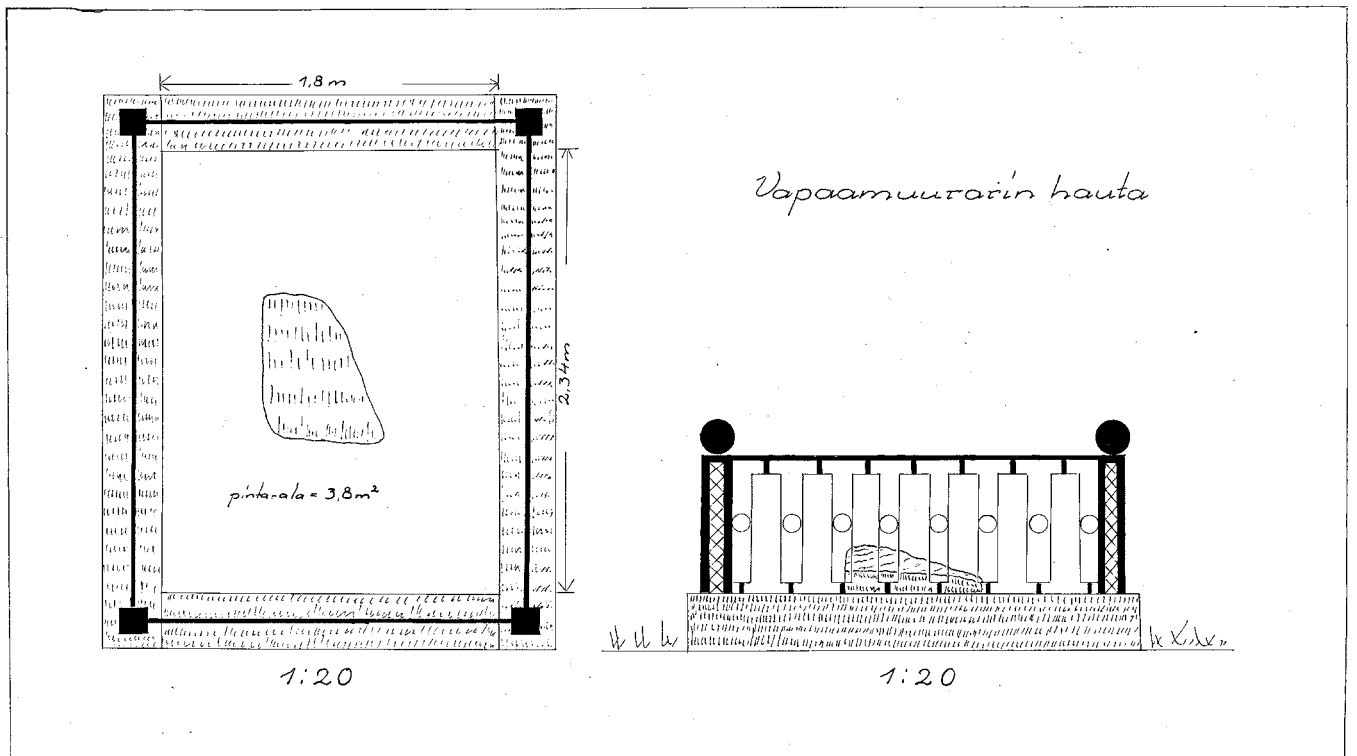
Vapaamuurarin hauta 1900-luvun alussa. Hautakivi on ympäröity leikkotulppaneilla ja -hyasinteilla. Sundström 1908. HKM.





VAPAAMUURARIN HAUTA 1/20

197



Vapaamuurarin hauta. Puistopiirustukset, 197 ja 198. HKA.

198

3.6 Tapahtumapaikkana Kaisaniemi

3.6.1. Ravintola Kaisaniemi

Tammikuussa 1835 päätettiin kaupunkiin perustaa salakapakoinnin estämiseksi maistraatin valvonnassa toimivia anniskelupaikkoja. Aloitteen teki maistraatti maaherra Gustav Magnus Armfeltin johdolla. Yksi ravintoloista päätettiin sijoittaa maaherran ehdotuksesta Yleiseen Kävelypuistoon eli Kaisaniemeen, jossa oli aiemmin ollut vain virvoitusjuomakojuja palvelemassa kävelijöitä ja puistovieraita.¹³⁶ Vuokraoikeus annettiin mamselli Catharina Wahllundille ja teuras-taja Salomon Janssonille 15 vuodeksi. Wahllundilla oli Helsingissä jo entuudestaan ravintolat Kaupunginkellari, Seurahuone, Kaivohuone, teatterin ravintola ja Emilienburg (Sparbanken, Säästöpankki) Silta-saarella.¹³⁷ Janssonin luovuttua oikeudestaan Wahllund rakennutti puistoon ravintolarakennuksen sekä siihen liittyvän Sjöpaviljongen -nimellä tunnetun rakennuksen rantaan, johon kokoonnuttiin ihailemaan auringonlaskuja.¹³⁸

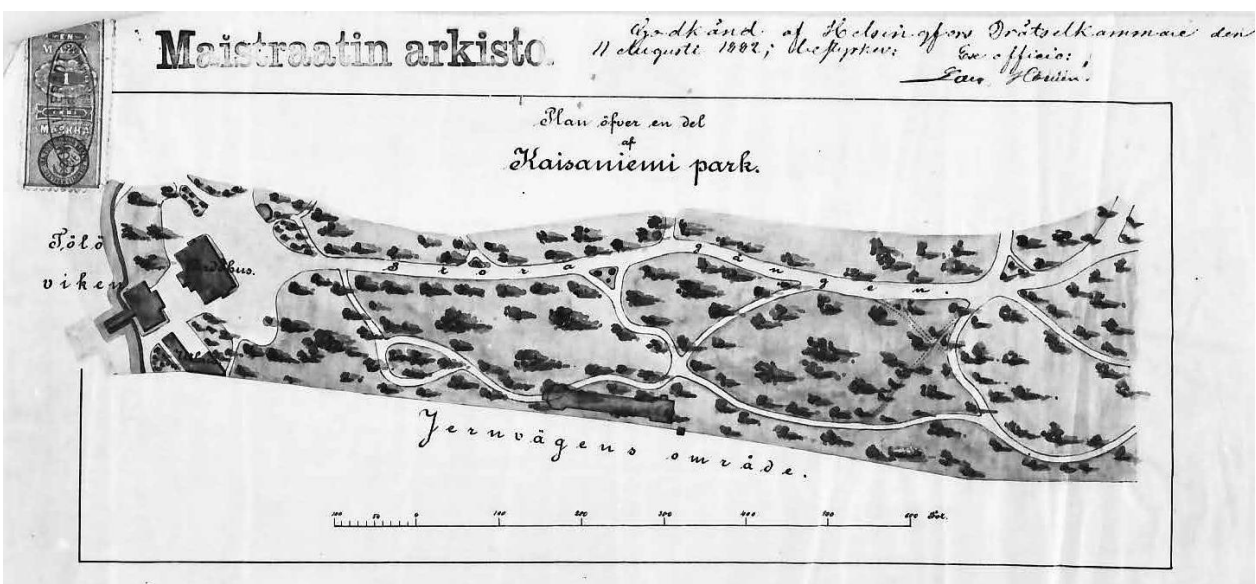
Catharina Wahllund kuoli vuonna 1843, jonka jälkeen ravintolaa piti hänen kasvattityttärensä Emilie Myhrman. 1840- ja 1850-luvut olivat Kaisaniemen ravintolan loistokautta.¹³⁹

Catharina Wahllundin ravintolan ottivat omakseen erityisesti yliopistolaiset ja siitä tuli erottamaton osa sivistyneistön ja suomalaisliikkeen historiaa.¹⁴⁰ Keisari Nikolai I hallituksen suhtauduttua epäluuloisesti ylioppilaskunnan kokoontumisiin, alettiin Kaisaniemessä toukokuun 1. päivänä viettää Catharina Wahllundin syntymäpäivää. Kaisaniemi jäi 1870-luvulla ruotsinkielisten ylioppilaiden juhlapaikaksi, kun suomenkieliset alkoivat suosia Alppilan ulkoravintolaa.¹⁴¹

Ravintola Kaisaniemi on Helsingin vanhin yhtäjaksoisesti toiminut ravintola.



Oikealla Kaisaniemeen pystytettiin talvella 1856 kelkkamakki ravintola Kaisaniemen läheisyyteen. Mäenlaskijoille tarjottiin kaakaota, kahvia ja hampurilaisia vohveleita ja heitä viihdytti haitarimusiikki. 19.1.1856 Helsingfors Tidningar no 6.



Yllä Kaisaniemen keilaradan rakennuspiirustuksiin liittyvä karttaote, 1882. HKA. Karttaote osoittaa ravintolan ja Sjöpaviljongen -rakennuksen sijoittumisen aivan Kaisaniemen niemenkärkeen. Paviljongin näkymät lahdelle muuttuivat rautatien rakentamisen myötä. Sitä ei silloin välttämättä pidetty menetyksenä – esittihän Knut Forsberg vuoden 1865 suunnitelmassaan, että rautatiemaiseman ihaileminen kuului ravintolan houkutuksiin.



Kaisaniemen ravintola 1866. HKM.



Vasemmalla pitkät pöydät ravintolan edessä vappuna vuonna 1915 ja oikealla ravintolan interiööriä vuonna 1960. Timiriasew 1915. HKM. Tuntematon kuvaaja 1960. HKM.

3.6.2. Wilhelmsbad – kylpylätoimintaa Kaisaniemessä

Aloitteen kylpylaitoksen perustamisesta teki joukko helsinkiläisiä kauppiaita, teollisuudenharjoittajia ja virkamiehiä vuonna 1861. Tarkoituksena oli saada Helsinkiin terveellinen ja moderni hydropaattinen kylpylaitos, joka tarjoaisi parantavia vesihoidoja ympärivuotisesti. Saksasta kutsuttu luontaishoitojen asiantuntija Fredrik Ewerth ehdotti paikaksi Kaisaniemeä, jossa kävelypuisto lammikoineen tarjoaisi sopivan ympäristön laitokselle.¹⁴²

Teatterikujien nykyisin kolmeen osaan jakamaan Apinan kortteliin rakennettu kylpylä avattiin kesäkuussa vuonna 1864. Vuonna 1866 sen omistajaksi tuli Wasili Baranoff. Useita omistajanvaihdoksia ja uudistuksia kokenut Wilhelmsbad – Villensauna -nimillä tunnettu kylpylaitos toimi vuosisadan vaihteeseen saakka. Sen vakituisiin asiakkaisiin kuului muiden muassa Sakari Topelius, joka yöpyi kylpylään liittyneessä hotellissa vieraillessaan Helsingissä. Kylpylä ja siihen liittynyt hotelli purettiin vuosina 1900, viimeiset toimintaan liittyneet rakennukset vasta vuosina 1905–1907.¹⁴³

Wilhelmsbad – Villensauna 1890.



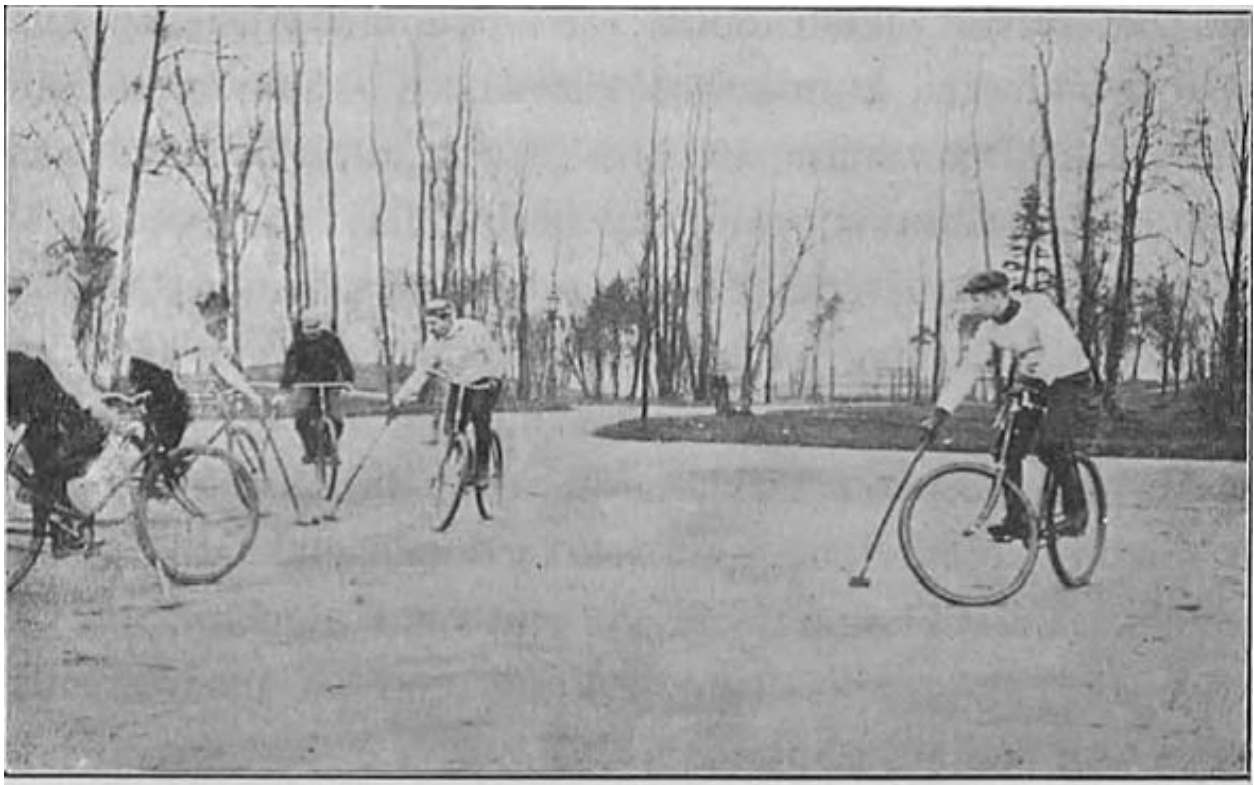
3.6.3. Tennistä ja pallopelejä, pyöräilyä ja voimistelua – Kaisaniemen puiston urheilukentät

3.6.3.1. Suuri urheilukenttä

Helsingin ensimmäinen ja pitkään myös kaupungin ainoa urheilukenttä oli Kaisaniemen puiston länsisosaan vuonna 1884 perustettu urheilukenttä. Eläintarhan urheilukentän valmistui 1910, Punanotkon ja Haapaniemen kentät pian 1910-luvun alussa eli Kaisaniemen yleinen urheilukenttä vastasi yksin pääkaupungin urheilutarpeisiin vuosikymmenten ajan. Helsingissä toimi vuonna 1875 kaksi urheiluseuraa, mutta seurojen lukumäärä moninkertaistui vuosisadan vaihteeseen mennessä. Jäseniä erilaisissa urheiluseuroissa oli vuonna 1904 noin 1500. Herrasmieslajeihin luettiin monet Kaisaniemen puiston kentillä ja puiston lähiympäristössä harrastetut lajit kuten purjehdus, soutu, luistelu, hiihto, ratsastus, keilailu ja pyöräily.¹⁴⁵ Ensimmäiset voimistelujuhlat järjestettiin Kaisaniemen kentällä vuonna 1886. Niihin liittyi nelilajinen yleisurheilukilpailu. Voimistelujuhlat järjestettiin uudelleen Kaisaniemessä vuonna 1894. Järjestäjänä oli Helsingfors gymnastikklubben, aikaisemmalta nimeltään Turnförening.¹⁴⁶

Puistossa sijaitsevan suuren kentän kooksi mainittiin 80 kertaa 100 metriä. Sen keskellä kasvoi puuryhmä, joka haittasi urheilutoimintaa siinä määrin että lupaa puiden kaatamiseen anottiin. Sitä kaupunki ei myöntänyt, mutta asia ratkesi vuonna 1890 riehuneen elokuun myrskyn myötä, kun puut kaatuivat.¹⁴⁷ Urheilutoiminnan laajentuessa anottiin myös kentän laajentamista. Puutarhalautakunta kannatti vuonna 1906 ajatusta, mutta huomautti, ettei jalkapallon peluuta tulisi lainkaan sallia Kaisaniemessä. Taustalla oli ilmeisesti kaupunginpuutarhurin huoli istutusten säilymisestä – Svante Olsson näki erityisesti jalkapallon pelaamisen esteenä Kaisaniemen kaunistamispyrkimyksille. Vuonna 1909 hän totesi, että uusien istutusten perustaminen Kaisaniemeen oli turhaa puiston urheilukäytön vuoksi. Olsson ehdotti puiston tarkempaa valvontaa ja esitti seuraavassa suunnitelmassaan (1911) suuren pelikentän jakamista leikkikentäksi ja kahdeksi nurmipintaiseksi tenniskentäksi.¹⁴⁸

Polkupyöräpoolo Suomen Urheilulehti 2/1900, kuvaan liitettyvä selostus: "Viime aikoina on pooloa ruvettu pelaamaan polkupyörältäkin ja siinä muodossa on sitä meilläkin alettu harjoittelemaan. Kuvamme näyttää muutamia Helsingin polkupyöräklubin innokkaimpia ja taitavimpia pyöräilijöitä, jotka Kaisaniemen kentällä ovat täydessä toimessa."¹⁴⁴



Samansuuntaisia ajatuksia esitti Bertel Jung vuoden 1911 suunnitelmassaan. Birger Brunila jätti vuoden 1925 suunnitelmassaan kentän yhtenäiseksi, mutta esitti sitä rajattavaksi pensasistutuksin. Kentän itäreunaa kulkeva puistoakseli myös kavensi kenttää. Brunilan ajatuksissa pelikenttien korvaaminen leikkikentillä säilyttäisi puistossa rauhallisen tunnelman, ajatus, jonka myös Svante Olsson esitti vuoden 1924 Kaisaniemi-suunnitelmansa perusteluissa.¹⁴⁹

Kuten näkyy, ovat jalkapallonpotkijat täältä tykkänään häädetty. Jos Kaisaniemestä ylimalkaan on järjestettävä puisto kävelyä ja vanhojen sekä nuorten ja erittäinkin kaikenikäisten lasten virkistystä varten, on puistosta ehdottomasti kaikenlainen ammatti- ja kilpaurheilun erotettava. Sillä jos täällä kerran sallitaan jalkapalloa potkittavan, ei käytäviä ja nurmikoita voida säilyttää eivätkä myöskään mitkään istutukset menesty. Jalkapallonpotkinta on siis poistettava – sitä varten aiotuille urheilukentille.¹⁵⁰

Liittyikö Olssonin vastenmielisyyden jalkapalloa kohtaan ainoastaan istutusten suojeluun, vai oliko pelikenttien sellaisten kansanryhmien suosiossa, joita puistoon ei toivuttu? Olssonin toive jalkapallon kieltämisestä ei mitään ilmeisimmin toteutunut. Svante Olsson oli laatinut puutarhalautakunnan ehdotuksesta suunnitelman pelikentän laajentamiseksi vuonna 1907.¹⁵¹ Tämä kaareva apsis-osa esiintyy kulmikkaaksi päätteenä muotoutuneena Bertel Jungin suunnitelmassa 1911. Birger Brunila piirsi kaarevan päätteen jälleen lopulliseen vuoden 1925 Kaisaniemi-suunnitelmaansa. Kentän pohjoispään laajennusosa toteutui vasta vuoden 1932 jälkeen, ennen vuotta 1943, melko tarkasti Olssonin vuoden 1907 suunnitelman mukaisena.¹⁵² Kentän itäreunaan esitettiin Kaisaniemeä koskeissa 1900-luvun suunnitelmissa (Olsson 1907–1924, Jung 1911, Brunila 1925) puuistutuksin reunustettua Kaisaniemenlahdelle ulottuvaa etelä-pohjoissuuntaista kujannetta. Akselin alkupiste vaihtelee suunnitelmasta riippuen nykyisen Svante Olssonin puistotien länsipäätteestä Itäisen teatterikujan päätteeseen. Pallokentän laitaan rakennettiin pukusuojat vuonna 1930.¹⁵³

Alkuperäisessä muodossaan säilyneelle avaralle hiekkakentälle suunniteltiin 1970-luvun alussa pesäpallostadionia ja 12700 katsojalle mitoitettu stadion osittain katettuine katsomoineen oli suunnitelmassa sijoitettu aivan puiston sydänalueen vesialtaan paritaalle.¹⁵⁴ Ajatus pesäpallokatsomosta virisi uudestaan 1990-luvulla. Pesäpalonpelu siirtyi kuitenkin Meilahteen kunnostetulle kentälle, eikä ajatukseen Kaisaniemen pesäpallokatsomoista ole enää palattu.¹⁵⁵

Liikuntavirasto haki Kaisaniemen puistoon poikkeuslupaa vuonna 1997 pelikenttäalueelle ja sen lisäksi tekojäradalle ja hiekkatekonurmelle sekä niihin liittyvälle katsomo- ja huoltorakennukselle, tekniikkarakennukselle sekä siirtokatsomoille. Ympäristöministeriö hylkäsi hakemuksen vuonna 1998. Perusteluina oli, että Kaisaniemen puisto on Helsingin vanhin julkinen puisto, jolla on poikkeuksellisen suuri kulttuurihistoriallinen merkitys, eikä puistossa ole koskaan ollut pysyviä urheilurakenteita. Ministeriön mukaan suunniteltu hanke muuttaisi arvokkaan, keskusta-alueella olevan puiston luonnetta avoimesta ja julkisesta tilasta yksityisemmäksi ja suljetummaksi alueeksi ja suunnitelman toteutuminen estäisi tämän puistonosan käyttämisen vapaaseen liikkumiseen ja virkistykseen myös muulloin kuin otteluiden aikana. Myöskään urheilutapahtumiin liittyvää pysäköintiä ei ollut selvitetty riittävästi.¹⁵⁶



Kaisaniemen kentän länsireunalla rautatien suuntaisesti sijaitsi vuoteen 1929 saakka keilaratarakennus. Varatuomari V. L. A. Falck, apteekkari A. Grönvik, insinööri R. Hindström ja maisteri O. Sjöman anoivat vuonna 1882 lupaa keilaradan rakentamiseksi. Hanketta varten myönnettiin 75 kyynärää pitkä ja 30 kyynärää leveä alue. Vuokraoikeuden ehtona oli, että alue pidettäisiin siistinä ja että yleisöllä olisi vapaa pääsy rakennuksen katolle suunniteltuun näköalatorniin.¹⁶¹ Rönnerberg, ajankohta tuntematon. HKM.



Ylhäällä voimistelujuhlat Kaisaniemessä 1894. HKM.

Alhaalla koripalloa Kaisaniemessä, vastakkain KarhuKissat ja KKK. Nousiainen, ajankohta tuntematon. Sota-arkisto.

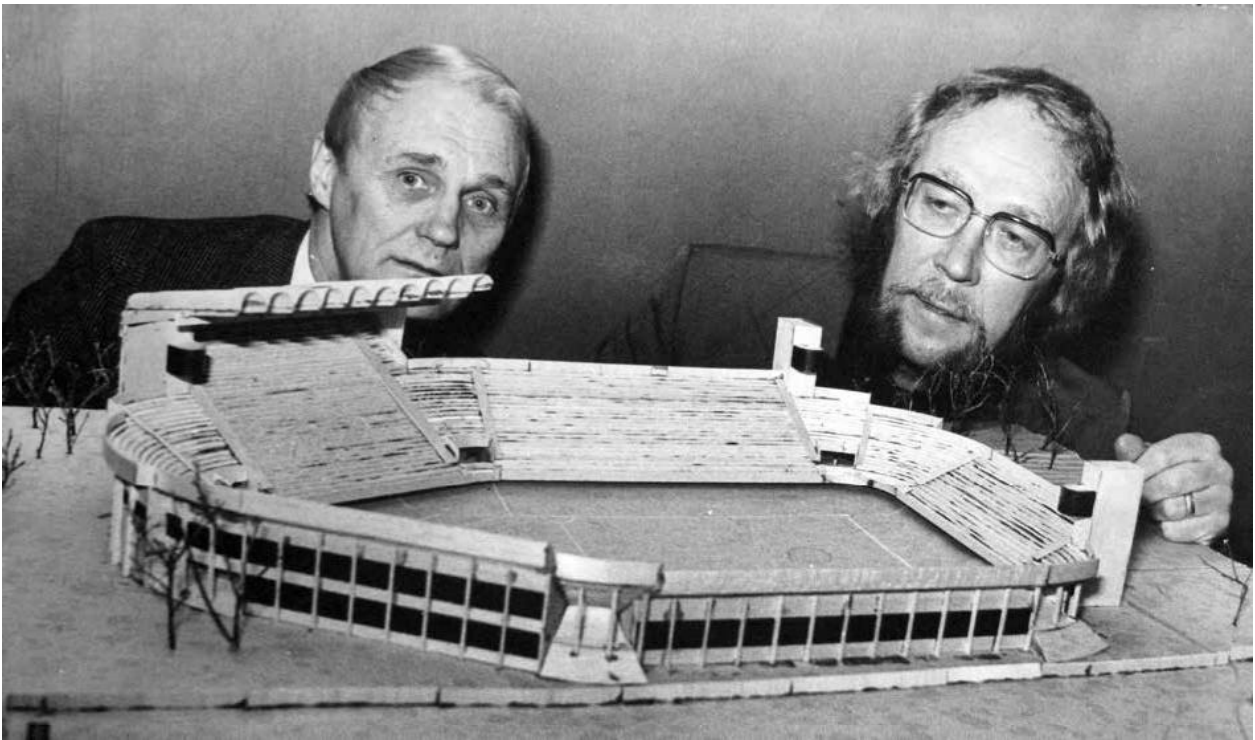


3.6.3.2. Urheilukenttä puiston itäosassa

Vuonna 1899 puiston itäosaan tasattua pienempää urheilukenttää käytettiin erityisesti pesäpallokenttänä. Kentällä järjestettiin eritoten 1920–1930-luvuilla yliopiston osakuntien välisiä pesäpallo-otteluita.¹⁵⁷ Urheilutoiminnan sopivuutta Kaisaniemen puistossa koskeva keskustelu koski myös itäistä kenttää. Reformipuistoaatteen mukaisesti sekä Svante Olsson että Bertel Jung sijoittivat erikokoisten leikkikenttien akselin kasvitieteellisen puutarhan etelärajan suuntaisesti Kaisaniemen puiston itäosaan 1910–1920-luvun suunnitelmissaan. Muun muassa Lekplan för barn ja Kisakenttä vanhempia lapsia varten -merkinnät kertovat toisaalta pallopelien rajoittamisen halusta ja yhtäältä näkemyksestä Kaisaniemen puistosta toiminnallisena urheilun ja leikin maisemana.¹⁵⁸

3.6.3.3. Puiston pohjoisosan pieni kenttä

Pohjoisen näköalakukkulan itäpuolella sijaitseva pieni suorakaiteenmuotoinen kenttä on rakennettu vuosien 1932–1943 välisenä aikana.¹⁵⁹ Suomen koripalloliitto sai oikeuden pystyttää kentälle koripalloseinät omalla kustannuksellaan vuonna 1939.¹⁶⁰



Pesäpallostadionin pienoismalli, 1973.



3.6.4. Konsertit ja tapahtumat

Kaisaniemen kenttää on käytetty urheilun lisäksi erilaisten kansanjuhlien pitopaikkana 1800-luvun jälkipuolelta lähtien. Ylioppilaitten vappujuhlat levisivät 1900-luvun alkupuolella ravintolan edustalta pohjoiselta näköalakukkulalta kentälle, joka täyttyi pitkiä pöytäriveistä.

Puistossa on järjestetty konsertteja Akademiska Sångföreningenin 1830-luvun lopulla aloittamista vappukonserteista lähtien. Puiston merkitys tapahtumien järjestämisaikana on kasvanut vuosikymmenten saatossa ja suuria, tuhansien osanottajien tapahtumia on järjestetty puistossa 1990-luvulta lähtien.



Ylioppilaiden vappujuhlat naamoitiin ravintoloitsija Kaisa Wahllundin syntymäpäivän vietoksi 1. toukokuuta, kun Keisari Nikolai I suhtautui Suomen suuriruhtinaskaudellaan (1825–1855) epäluuloisesti tällaisiin suuriin kokoontumisiin. Suomenkieliset ylioppilaat siirtyivät Kaisaniemestä 1870-luvulla Alppilan ulkoravintolaan ja Kaisaniemi jäi ruotsinkielisten ylioppilaiden 1900-luvulla vapunviettopaikaksi. Puistossa järjestettiin myöhemmin näyttelyitä, uskonnollisia juhlia ja kokoontumisia. Työväen vappujuhlia järjestettiin ainakin 1950-luvulla Kaisaniemen kentällä.¹⁶²

Kaisaniemen puistossa oli 1800-luvun lopulta 1920-luvulle saakka kaksi väliaikaista soittolavaa. Suuri soittolava sijaitsi itäisellä kentällä ja toinen, pienempi pohjoisen näköalakukkulan rinteessä ravintolan läheisyydessä.¹⁶³ Nämä rakennelmat ja puiston suosio kaupunkilaisten keskuudessa innoittivat kenties taidemaalari Akseli Gallen-Kallelaa kumppaneineen anomaa oikeutta pystyttää puistoon näyttelypaviljongin vuonna 1913. Anomus evättiin.¹⁶⁴

Marjanmyynti ja ulkoilmavalokuvaus kuuluivat Kaisaniemen kesään. Valokuvaajan paikkaa tuli anoa, samoin marjanmyyntipaikat myönnettiin vuodeksi kerrallaan.¹⁶⁵



Ylhäällä vapunviettoa Kaisaniemen puistossa, ylioppilaiden kuoro ravintolan soittolavalla. Strandberg 1909. HKM.

Keskellä puistovalokuvaaja. Sjöblom 1941. HKM.

Alhaalla Tuomas Magga poron kanssa Kaisaniemen puistossa 1925. Kaisaniemen puistossa järjestettiin 1910-luvulta lähtien saamelaiskulttuurin näyttelyitä, joista muodostui myöhemmin ns. Lapin-viikko. Puistoon tuotiin lappalaisperheitä kotineen, poroineen ja työkaluineen. Näyttelyt herättivät kaupunkilaisissa suurta kiinnostusta. Vuonna 1939 Herra L. Hellberg oikeutettiin "kahden viikon aikana helmikuun 5 p:stä alkaen pitämään lappalaisleiriä kansanpuistojen isännöitsijän tarkoitusta varten osoittamalla Kaisaniemen puiston alueella ehdoin, että siitä suoritettiin kaupungille vuokraa 3,000 mk viikolta."¹⁶⁶

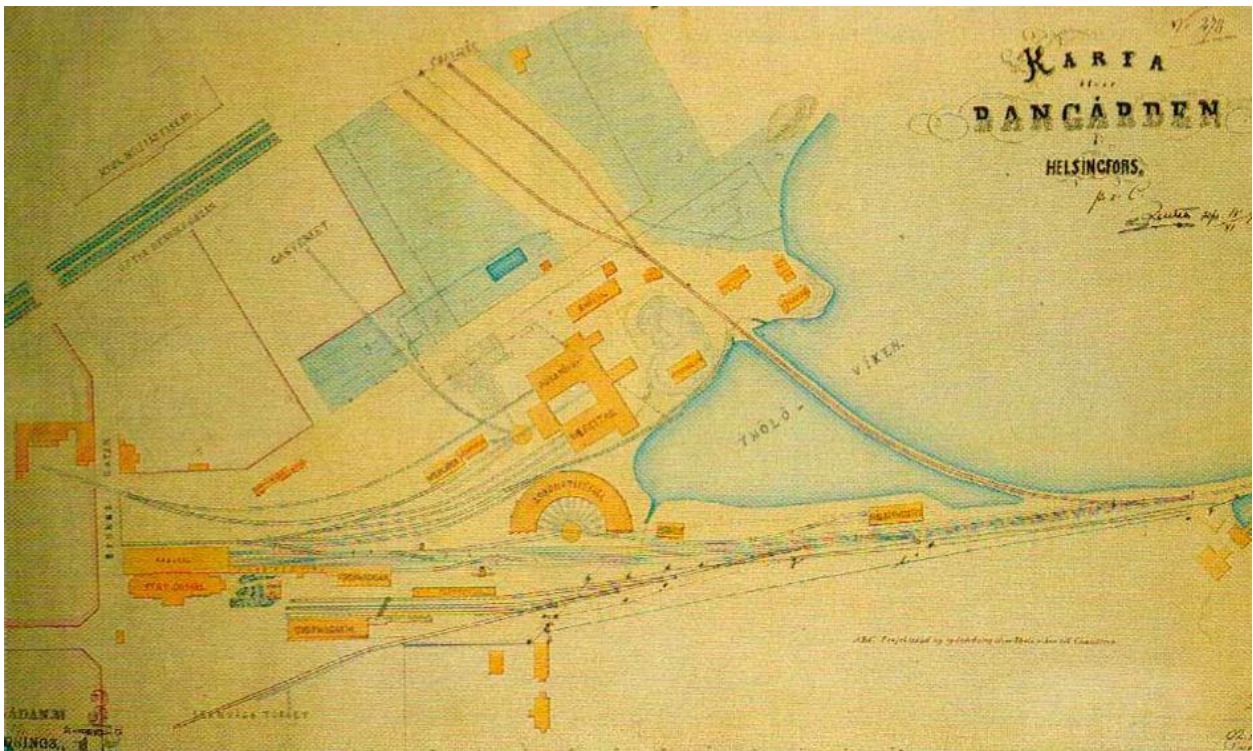
3.7 Liikenne puistossa

3.7.1. Rautatien rakentaminen

Keisari Aleksanteri II esitti Suomessa vieraillessaan vuonna 1856 talouselämän edistämishjelman, jossa Suomen sisämaa yhdistettiin merisatamiin kanavilla ja rautateillä. Helsingissä keisarin esitys johdatti Kluuvin alueen uudelleenkaavoittamiseen rautatien rakentamista varten. Rautatielinjaukseksi esitettiin neljä eri vaihtoehtoa. Rautatie päätettiin rakentaa korkeista kustannuksista huolimatta suoraan Kaisaniemen puiston ja Eläintarhanlahden yli pohjoiseen. Rautatieyhtiön tekninen johtaja, Knut Stjernvall laati lopullisen ratasuunnitelman 1859 ja rautatie Helsingistä Hämeenlinnaan valmistui vuonna 1862.¹⁶⁷

Rautatien rakentaminen sinetöi lopullisesti sen kehityskulun, jonka Kluuvinlahden täyttäminen oli aloittanut. Niemi säilyi enää Kaisaniemen puiston nimessä. Kaisaniemen ravintola, josta aiemmin oli avautunut näköala Töölönlahden suuntaan länteen, jäi rautatieaidan katveeseen. Kaisaniemen läntinen osa näköalapaikkoineen ja kiemurtelevine käytävineen supistui vuosien varrella tapahtuneissa rautatien laajennuksissa radanvarren puistokaistaleeksi. Ensimmäiset uudet alueluovutukset rautatien leventämistä varten tehtiin jo vuonna 1877 Helsingin kaupunginvaltuuston vastustuksesta huolimatta.¹⁶⁸ Valtuuston näkemys oli seuraavanlainen:

J. C. D. Reuter 1873, Karta öfver Bangården i Helsingfors. HKM.



Kaisaniemen puisto eräänä kaupungin kauneimmista puistoista, josta varsinkin vähävaraiset kansanluokat olivat tottuneet etsimään virkistystä, oli mitä suurimmassa määrin välttämätön kaupungille ja [...] jokainen puiston alueen supistus olisi paikkakunnalle korvaamaton vahinko [...]¹⁶⁹

Rautatiehallitus veloitettiin suorittamaan omalla kustannuksellaan kaikki tarpeelliset puiston taivutus- ja istutustyöt sekä rakentamaan aidan puiston ja radan välille. Kaupunginvaltuusto esitti myös toiveen, ettei puistoon enää vastaisuudessa kajottaisi.¹⁷⁰ Vuonna 1903 keskusteltiin jälleen tilusvaihdosta uuden Rautatieaseman rakentamiseen liittyen. Silloin kaupunginvaltuusto totesi, että puiston ala kasvavisi ehdotetun vaihdon myötä ja edellytti rautatiehallitusta vastaamaan kaikista tarvittavista tukimuuri- ja aitarakenteista.¹⁷¹

Rautatiehen puiston laidassa ei kuitenkaan aina ollut suhtauduttu kielteisesti. Knut Forsberg esitti vuoden 1865 puistosuunnitelmassaan, että Kaisaniemen ravintolan yksi vetonaula oli sieltä avautuva näköala rautatielle – moderniin maailmaan.¹⁷² Samasta ajatuksesta – puiston ja rautatiemaiseman yhteydestä – kertoo puiston lounaiskulman radanvarren näköalapaikan säilyminen sekä Olssonin, että Jungin 1900-luvun alun suunnitelmissa. Myöhemmin radan levennyksessä ja liikennemäärien kasvaessa suhtautuminen rautatiehen ei enää ollut yhtä suopeaa.¹⁷³



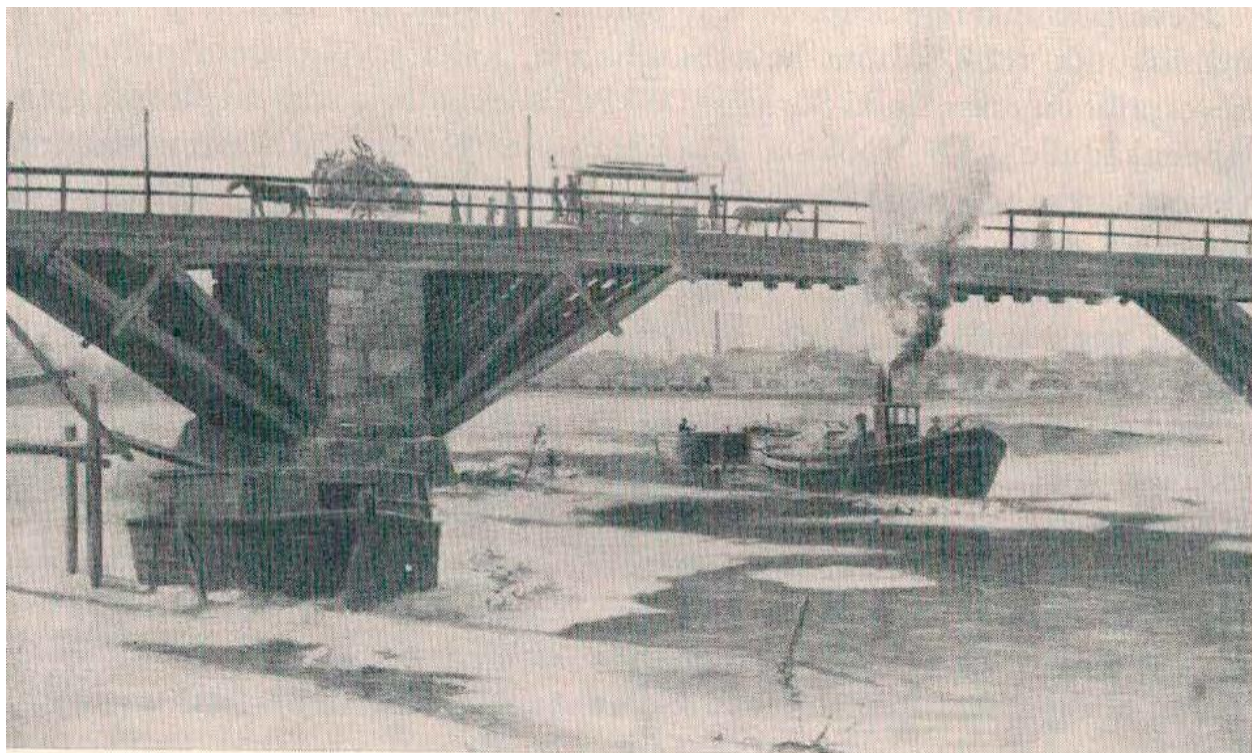
3.7.2. Keskustelu ajoneuvoliikenteestä puistossa

Knud Forsbergin vuoden 1865 suunnitelman perusteella Kaisaniemen puistoon rakennettiin uusi pohjois-eteläsuuntainen yhteys rautatietorilta Kaisaniemen ravintolalle. Vuonna 1885 sekä puiston keilatarataa hallinnoivat henkilöt että silloinen Kaisaniemen ravintoloitsijatar A. Hammarlund anoivat ajoneuvoliikenteen sallimisen tällä puistotiellä. Anomukset evättiin vuonna 1886.¹⁷⁵

Liikennejärjestelyt Kaisaniemen puistossa olivat 1900-luvun alun suunnitelmien keskeinen kysymys. Svante Olssonin ja Bertel Jungin – rahatoimikamarin ja yleisten töiden hallituksen kilpailevissa suunnitelmissa liikennejärjestelyjä ratkottiin eri tavoin. Olsson ohjasi pohjois-eteläsuuntaisen liikenteen puiston länsireunaan, Jung puolestaan piirsi Itäisen Teatterikujan suuntaisen puistoakselin Kaisaniemenlahdelle Kasvitieteellisen puutarhan länsirajaa pitkin. Itä-länsisuuntainen liikenne ohjattiin Kaisaniemenkadulle päättyvälle poikittaisakselille.¹⁷⁶

Kaupunginvaltuusto pohti seikkaperäisesti ehdotuksissa esitettyjä järjestelyjä. Länsireunassa kulkevaa tietä pidettiin epäedullisena sekä maastonmuotojen vuoksi että se olisi ”vieläpä loistohevosille varsin vaarallistakin naapuristoa”.¹⁷⁷

Helsingin raitiotieliikenne alkoi vuonna 1890, jolloin myönnettiin ensimmäinen lupa harjoittaa raitiotieliikennettä kaupungissa. Alkuun perustettiin kaksi linjaa: Töölön-Kaivopuiston linja ja Lapinlahdenkadulta Sörnäisiin kulkeva hevosraitiotielinjan, jonka varrella Kaisaniemen puisto sijaitsi.¹⁷⁴



3.7.3. Kaisaniemen rantakatu

Kaisaniemenranta kuului vuoteen 1903 Helsingin yliopistolle osana Yliopiston kasvitieteellistä puutarhaa. Kasvitieteellisen puutarhan rannanmyötäiseltä polulta oli yhteys Kaisaniemen puistoon, ilmeisesti kasvitieteellisen puutarhan aidassa olleen portin kautta, kuten kartta 1878 osoittaa. Kulkutiestä Unioninkadulta rantaa pitkin ratapenkereen kävelytielle laadittiin ehdotus vuonna 1911, aikaisemman 1903 sopimuksen mukaisesti.¹⁷⁸

Kaisaniemen pohjoista ranta-alueetta täytettiin vaiheittain Helsingin rakennustyömailta ajetuilla maaineksella 1860-luvulta lähtien 1930-luvulle. Täyttöjen seurauksena kasvitieteellisen puutarhan alue kasvoi vuosien kuluessa n. puoli hehtaaria. Rannan nykyisen linjauksen ja rannan puistokadun esitti Bertel Jung vuonna 1911 suunnitelmassaan Kaisaniemen puiston uudistamiseksi. Birger Brunila laati aluetta varten Jungin suunnitelmaan perustuvan suunnitelman vuonna 1925. Rannan rakentaminen aloitettiin 1920-luvun puolivälissä. Täytöt, puistokatu ja rantamuuri valmistuivat vuonna 1936–1938.¹⁷⁹

Kaupunkisuunnitteluvirasto teki asuntolaiva-asumista koskevan aloitteen kaupunkisuunnittelulautakunnalle vuonna 1992. Vuonna 2004 Kaupunkisuunnittelulautakunta päätti jatkosuunnittelun yhteydessä selvittää mahdollisuutta sijoittaa asuntolaivoja Kaisaniemenrannan länsiosaan.¹⁸⁰

3.7.4 Vesiliikenne

Kaisaniemenlahden ylittävä silta oli kaupunkilaisien tärkeä yhteys pohjoiseen, samoin kuin maalaisien väylä Hämeen tullin kautta kaupunkiin. Ensimmäinen silta rakennettiin paikalle vuonna 1651.¹⁸¹ Kivisen Pitkäsillan edeltäjä Kaisaniemenrannan itäpäässä oli Kauppias Feodor Kiseleffin rakennuttama puinen kääntösilta, joka mahdollisti kuljetukset vesitse Töölönlahdelle. Uusi kivilta valmistui vuonna 1912.¹⁸²

Veneiden säilytys, laiturit ja vajat ovat olleet osa Kaisaniemen rantaa 1800-luvun alusta lähtien. Rannassa on ollut erilaisia laitureita, mm. mattolaituri ja höyrylaivalaituri sekä veneiden säilytystä.¹⁸³ Lupa venehuoneen rakentamiseen myönnettiin Helsingfors Roddklubb-venekerholle vuonna 1884 Kasvitieteellisen puutarhan vastaisen aidan viereen.¹⁸⁴ Helsingin kaupungin kartassa vuodelta 1909 kartassa näkyvät venevajojen ja höyrylaivalaiturin sijainnit. Höyrylaivalaituri sijaitsi kasvitieteellisen puutarhan puolella, ja siinä pysähtyi mm. höyrylaiva Ettan matkallaan Eteläsatamasta Töölöön.¹⁸⁵

3.7.5. Tivoli Kaisaniemeen

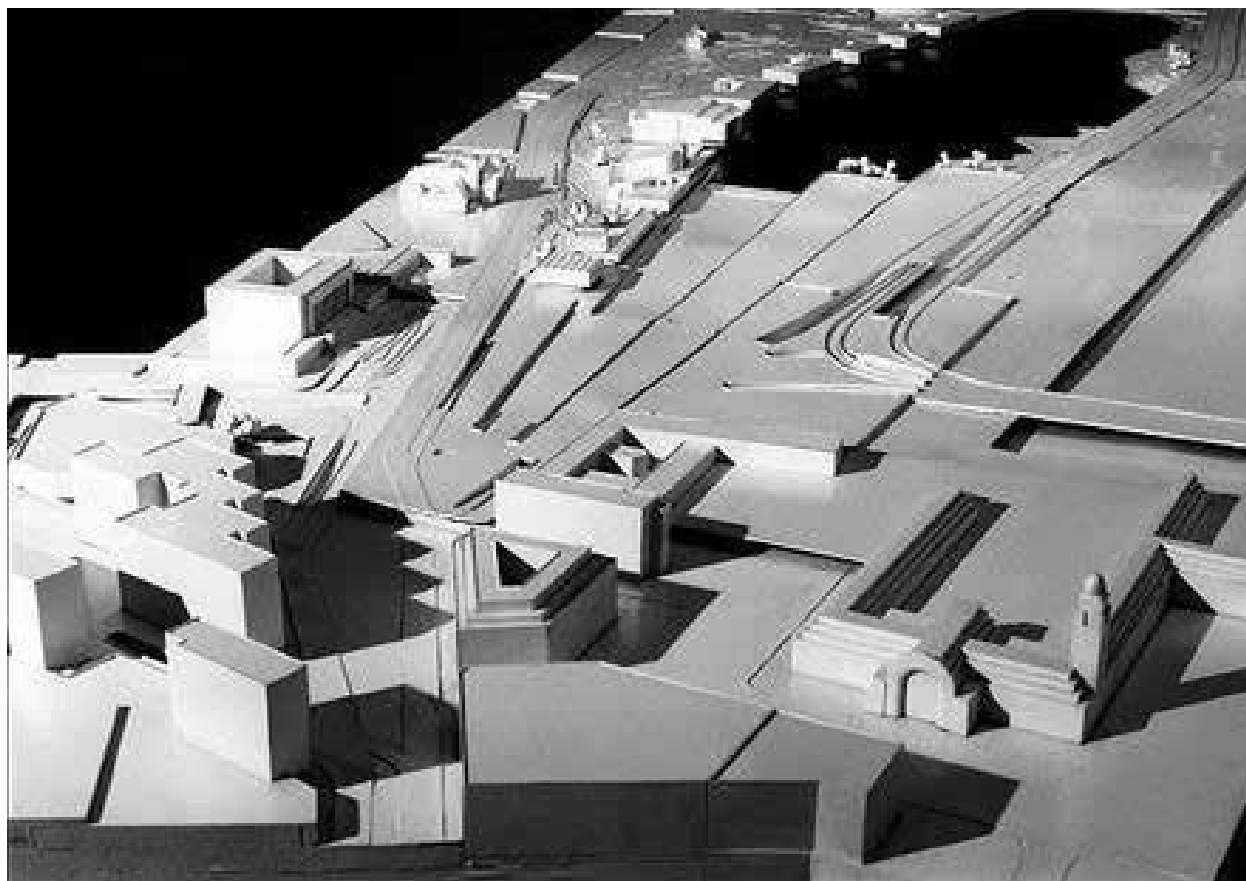
Helsinkiin suunniteltuja vuoden 1940 kesäolympialaisia varten kaavailtiin pysyvän tivolin perustamista kaupunkiin. Kaupunginvaltuusto epäsi suunnitelmat tivolin rakentamiseksi Alppilaan ja ehdotti paikaksi Kaisaniemen puiston läntisintä osaa. Hanke jätettiin pöydälle ja myöhemmin puisto todettiin liian pieneksi tivolin vakituiseksi sijoituspaikaksi.¹⁸⁶ Professori J. S. Sirénille maksettiin 5000 markan suuruinen palkkio Tivolin rakentamista koskevien piirustusten ja kustannusarvioiden laatimisesta olympiakisojen valmistelutöitä varten myöntämästä määrärahasta. Jung & Jung nimiselle arkkitehtitoimistolle kaupunginhallitus myönsi palkkion Alppilan tivolisuunnitelman laatimisesta.¹⁸⁷

3.8 Puistoa koskevat suunnitelmat 1900-luvun puolivälin jälkeen

3.8.1. Alvar Aallon keskustasuunnitelma 1961

Arkkitehti Alvar Aalto laati ensimmäisen Töölönlahden aluetta koskevan keskustasuunnitelmansa vuonna 1961. Suunnitelma kosketti Kaisaniemen puistoa liikennejärjestelyjen osalta. Aalto piirsi rautatien reunaan pohjoisesta tulevan kaupungin sisääntuloväylän jatkeeksi sillan rautatien yli, jonka kautta liikenne olisi ohjattu Kaisaniemen puiston yli viaduktina eli maasiltana itään.¹³⁸

Alvar Aallon keskustasuunnitelma 1961. HKM.



3.8.2. Maisema-arkkitehtuurikilpailu 2000

Helsingin Sanomain 100-votissäätiö lahjoitti vuonna 1999 Helsingin kaupungille miljoona markkaa Kaisaniemen suunnittelukilpailua varten. Kaupunkisuunnitteluvirasto valmisteli Helsingin kaupungin rakennusviraston kanssa yhteistyössä kilpailuohjelman, joka koski Kaisaniemen puistoalueita ja sisälsi myös Kasvitieteellisen puutarhan alueen. Kilpailu oli luonteeltaan asemakaavatyön pohjaksi tehtävä aatekilpailu, joka toteutettiin kutsukilpailuna. Kilpailu julistettiin avoimeksi kesäkuussa 2000 ja kutsutut kilpailijat olivat Jeppe Aagaard Andersen (Tanska), Susanne Burger ja Stefan Tischer (Saksa) Eeva Byman ja Ria Ruokonen (Suomi), Michael R. van Gissel (Hollanti), Gretel Hemgård (Suomi) ja Jyrki Sinkkilä (Suomi).¹⁸⁹ Palkintolautakuntaan kuuluivat Helsingin kaupunki, Helsingin yliopisto, Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiö sekä Suomen Maisema-arkkitehtiliitto.¹⁹⁰

Kilpailun tarkoituksena oli löytää Kaisaniemen puistolle ”maisema-arkkitehtonisesti korkeatasoinen, sisällöllisesti ehyt ja puiston historiallisen arvon huomioitava” yleissuunnitelmaratkaisu puiston asemakaavanmuutoksen laadintaa varten ja puiston kunnostamisen toteutussuunnittelun lähtökohdaksi. Tavoitteena oli ratkaista mm. puiston halki kulkeva pohjois-eteläsuuntainen liikenne sekä pysäköinti.¹⁹¹

Kilpailuun saapui kuusi ehdotusta: ”Helmi”, ”Transitions”, ”Pleasure”, ”Hortus Kaisaniemi”, ”131517” ja ”Glint-line”.¹⁹² Lautakunta totesi, että ehdotukset olivat ”huolella tutkittuja puistosuunnitelmia” ja että ne sisälsivät monia jatkokehittelyn kannalta arvokkaita aineksia. Ehdotukset vaihtelivat varovasti puiston nykytilan kohentamiseen tähtäävistä ehdotuksista voimakkaasti puiston ilmettä muuttaviin ratkaisuihin. Palkintolautakunta asetti ensimmäiselle sijalle ehdotuksen nimimerkillä ”131517”, jonka tekijät olivat saksalaiset Stefan Tischer, Susanne Burger ja Francesca Ve-

Voittanut kilpailuehdotus ”131517”.



nier avustajineen.¹⁹³ Kunniamaininta maisema-arkkitehtonisista ja kaupunkikuvallisista ansioista annettiin ehdotukselle "Hortus Kaisaniemi". Sen tekijät olivat hollantilaiset Michael R. van Gessel, Bram Breedveld ja Ed Joosting Bunk avustajineen.¹⁹⁴ Ehdotukselle nimellä "Glint-line" myönnettiin kunniamaininta taiteellisesta kokonaisuudesta sekä suunnittelualueen huolellisesta tutkimisesta toimintojen suhteen. Ehdotuksen tekijät olivat Gretel Hemgård, Mikla Koivunen, Tiina Taipale, Juha Ilonen ja Hannu Siren.¹⁹⁵ Palkintolautakunta ehdotti ensimmäisen sijain saanutta ehdotusta jatkosuunnittelun pohjaksi.¹⁹⁶

Kilpailun aikana kaupunginvaltuutettu Ilkka Taipale esitti aloitteen Töölönlahden pohjukassa sijaitsevan Talvipuutarhan ja Kaisaniemessä sijaitsevan Helsingin yliopiston kasvitieteellisen puutarhan yhdistämisestä "arboretum-tyyppisellä" käytävällä. Ehdotukseen suhtauduttiin kaupungin ja kilpailulautakunnan puolesta myönteisesti, mutta hanke ei toteutunut.¹⁹⁷

3.8.3. Kaisaniemen puiston asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007

Kaisaniemenpuiston asemakaavatasoisen yleissuunnitelman alueeseen kuuluvat Kaisaniemenpuisto kokonaisuudessaan, sekä Helsingin yliopiston Kasvitieteellisen puutarhan alue ja Kaisaniemenkadun itäpuolella sijaitseva Varsapuistikko. Suunnitelman pohjana olivat kaupunkihallituksen vuonna 2000 päättämät lähtökohdat puiston maisema-arkkitehtikilpailulle, kutsukilpailun tulos ja niistä käyty keskustelut sekä kaupunkisuunnittelulautakunnan vuonna 2007 hyväksymät puiston asemakaavoitus- ja suunnitteluperiaatteet.¹⁹⁸

Suunnitelman tavoitteena oli luoda vetovoimainen keskustan urbaani puisto, joka palvelee kaupunkilaisia ja vierailijoita lähivirkistyspuistona, kävelypuistona, oleskelupuistona ja paikallisliikunnan puistona sekä tapahtumapuistona.¹⁹⁹

Suunnitelmassa haluttiin korostaa puiston historiallisia ominaispiirteitä sekä nk. kävelypuistona että urheilupaikkana harkituilla moderneilla aiheilla. Selostuksessa todettiin, että erityisesti puistolle "leimallisten, mutta unohtuneiden kumpareiden" asemaa on suunnitelmassa haluttu korostaa uusilla toiminnoilla, jotka lisäisivät puiston viihtyvyyttä ja houkuttelevuutta. Fredrik Paciuksen patsaan tuntumassa puiston sydänalueella sijaitseva vihreiden kallistettujen nurmimattojen ympärä kukkivine puineen oli puiston uusi houkutteleva keskipiste, johon puiston käyttäjät

voivat kokoontua oleskelemaan ja joka voi toimia tapahtumapaikkana. Sydänalueen tapahtuma- ja oleskelupaikan luonnetta korosti myös suunnitelmassa esitetty terassointi itä-länsisuuntaisen akselin pääteenä olevan Jussi Mäntysen Nuori hirvi -veistoksen alapuolella. Ajatuksena oli, että rinnettä näin käsiteltynä voitaisiin hyödyntää katsomona tai tilapäisten esiintymislavojen alusrakenteina.²⁰⁰

Keskeisiä puiston viihtyvyyden parantamiseen tähtääviä toimia oli myös Kaisaniemen ravintolan ympäristön kohentaminen, jonne suunnitelmassa esitettiin uusia terasseja sekä ravintolan itäpuolen kumpareelle rakennettavaa uutta ulkotarjoilualueutta huoltotiloineen.²⁰¹

Läpikulkuliikenne pyrittiin ratkaisemaan siten, että reitit olisivat sujuvia ja elämyksellisiä. Pohjoisten puistoyhteyksien osalta suunnitelmassa ehdotettiin kahta vaihtoehtoa: Pohjois-eteläsuunnassa suunnitelmassa esitettiin vihreää bulevardia urheilukentän ja Kasvitieteellisen puutarhan väliin tai puiston länsilaidassa kulkevan puistokadun korostamista istutuksin ja muuttamista jalankulkuväyläksi.²⁰² Myös Itä-länsisuuntaisen kujanneakselin (Svante Olssonin puistokuja) asemaa ehdotettiin korostettavaksi. Uusina liikennekorjauksina suunnitelma esitti Unioninkadun suuntaista jalankulkureittiä Kasvitieteellisen puutarhan kautta Kaisaniemen rantaan sekä kevyenliikenteen siltaa puiston luoteiskulmasta radan yli Töölönlahden puistoon. Lisäksi ehdotettiin uutta kävely-yhteyttä vapaamuurarin haudan sivuitse Kaisaniemen rantaan. Kaisaniemenrannan puistokadun uudistamiseksi esitettiin rantabulevardin alkuperäistä avoimuutta korostava suunnitelma, jossa Kasvitieteellisen puutarhan Kaisaniemenlahden puoleista sisäänkäyntiä korostettiin erityisesti.²⁰³

Puiston kasvillisuuden kehittämiseksi suunnitelmassa lisättiin puistoon uudenlaisia istutuksia. Radanvarteen urheilukentän kohdalle esitettiin istutettavaksi teemakasvillisuutta, joka liittäisi Kaisaniemen puiston ja rautatietojärjestelmän yhteen. "Kasvillisuusmuistot asemapuutarhoista ja radan varsilta" ajateltiin toteutettaviksi helppohoitoisina korotettuina istutuksina puistokäytävän ja Kaisaniemen ravintolan puistotien väliselle alueelle. Kasvitieteellisen puutarhan uuden, nykyisten tenniskenttien paikalle sijoittuvan sisäänkäynnin luo oli laadittu "lajistoltaan rikas" oleskelupaikka.²⁰⁴

Suunnitelmaan liittyi myös koko puiston kattava valaistussuunnitelma, jonka tavoitteena oli lisätä puiston viihtyisyyttä ja turvallisuutta myös hämäränä ja pimeänä aikana. Valaistuksen tarkoituksena oli myös korostaa puiston erityisiä ominaispiirteitä. Lisäksi ehdotettiin Kaisaniemen puistoa valotapahtumien paikaksi ja todettiin, että lyhytaikaiset juhvalaistukset nostaisivat puiston kulttuuriprofiilia.²⁰⁵

3.8.3.1. Puiston osa-alueet: Sydänalue, Puisto altaan äärellä ja Kasvitieteellisen puutarhan uusi sisäänkäynti

Puiston keskeisille osa-alueille suunnitelma esitti vaihtoehtoisia ratkaisuja. Sydänalueen altaan vaihtoehtoisina ehdotuksina esitettiin kaksi päävaihtoehtoa: Altaan muotoilemista Kansallisteatteriin liittyväksi ulkoilmanäyttämöksi katsomoineen tai ”Joutsenlammikoiksi”. Ensimmäisessä vaihtoehdossa altaan eteläpäähän sijoitettu valkokangas mahdollistaisi elokuvaesitykset ulkoilmassa. Porrastettu katsomo sijoittui altaan pohjoispäähän. ”Joutsenlammikoiden” suunnittelun tavoitteena oli luoda uutta sisältöä nykyisen altaan sisään. Olemassa olevaan altaaseen muotoiltiin matalia, soikeita painanteita, joista pulppuava vesi virtaisi hitaasti kohti altaan Kansallisteatterin päässä olevaa yhtenäisempää vesipintaa.²⁰⁶

Lisäksi ratkaisuina esitettiin altaan poikki diagonaalissa kulkevaa Itäisen Teatterikujan päähän johtavaa pyörätietä, altaan reunojen puuverhoilua sekä altaan huomattavaa pienentämistä ja korvaamista nurmialueella sekä sommitelmaan liittyvällä pienellä pyöreällä altaalla.²⁰⁷

Paciuksen patsaan tuntumaan suunnitelmassa ehdotettiin pyöreää oleskeluun tarkoitettujen nurmimattojen aluetta sekä niihin liittyvää pientä uutta kahvilarakennusta. Keväällä kukkivia puita esitettiin istutettavaksi kaaressa nurmialueen ympärille lisäämään alueen houkuttelevuutta etenkin keväällä ja alkukesällä sekä syksyllä ja erottamaan alue puiston pääakselien risteyskohdasta ja urheilukentän eteläpäästä. Suunnitelmassa tutkittiin pyöreän nurmialueen rakenteen jäsentelyä kolmen vaihtoehtoisen mallin avulla.²⁰⁸

Kasvitieteellisen puutarhan avaaminen Kaisaniemen puistoon kuului vuoden 2000 kilpailuohjelman tavoitteisiin. Yleissuunnitelmassa sisäänkäynti sijoitettiin nykyisten tenniskenttien paikalle Kasvitieteellisen puutarhan etelärajalle, ja se muodosti uuden suureen kasvihuoneeseen päättyvän puutarhan ja puiston yhdistävän akselin. Tarkoituksena oli muotoilla sisäänkäynnistä puiston puolella miellyttävä oleskelualue, jota ympäröivät runsaat perennaistutukset.

Kasvitieteellisen puutarhan sisäänkäynnin itäpuolelle sijoitettiin toiminta-akseli leikki- ja liikuntakenttineen. Mahdollisuutta säilyttää tenniskentät Kaisaniemen puistossa tutkittiin tällä alueella.²⁰⁹ Lisäksi puiston itäosaan ehdotettiin sijoitettavaksi maisemakeinut eteläiselle näköalapaikalle. Muilta osin alueen säilyttämistä alkuperäisessä, 1920–30-luvun suunnitelmien ja toteutuksien mukaisessa asussa suositeltiin.²¹⁰

3.8.4 Kaisaniemen asemakaavan muutos 2008

Asemakaavan muutos perustuu kaupunginhallituksen vuonna 2000 hyväksymiin puiston suunnittelutavoitteisiin, kaupunkisuunnittelulautakunnan vuonna 2007 hyväksymiin puiston asemakaavoitus- ja suunnitteluperiaatteisiin sekä kaupunkisuunnitteluviraston teettämään puiston asemakaavatasoiseen yleissuunnitelmaan.²¹¹

Kaavassa päätetään Kaisaniemenpuiston ja Varsapuistikon suojelusta kulttuurihistoriallisesti, puistohistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokkaina puistoina. Arvokkaat rakennukset ja muut rakenteet on merkitty suojeltaviksi ja kasvillisuuden ominaispiirteet säilytettäväksi. Kaava noudattaa ratkaisultaan vuoden 2007 asemakaavatasoisen yleissuunnitelman linjaa, poikkeuksena kuitenkin ehdotettu Unioninkadun suuntainen kävelyreitti puiston itäreunassa, jota ei liitetty ko. asemakaavamuutokseen.²¹² Radanvarressa sijaitsevan kadun moottoriajoneuvoliikenne poistetaan ja se muutetaan pääpyöräily- ja jalankulkureitiksi. Kaisaniemenranta säilyy kaavassa katuna ja sen varrella sallitaan edelleen pysäköinti. Lisäksi rantaa kehitetään kävely-yhteytenä.²¹³



Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007. Ylhäällä havainnekuva uudesta sisäänkäynnistä kasvitieteelliseen puutarhaan, alhaalla yleissuunnitelmakartta puiston alueelle.



3.9 Luonnon helmassa, keskellä kaupunkia

Kaisaniemen puisto on Helsingin vanhin alun perin julkiseen käyttöön perustettu kaupunkipuisto. Suunnitteluajankohtanaan 1800-luvun alussa se liittyi olennaisena osana uuteen empirekeskustaan ja vastasi ajan rakennus- ja puutarhataiteellisia ihanteita. Kaisaniemestä muodostui 1800-luvun kuluessa kaupunkilaisten suosima kävelypaikka, sinne kotiutuivat ylioppilaiden vappujuhlat ja aivan vuosisadan lopulla puistoon perustetusta suuresta urheilukentästä muodostui urheiluharrastajien keidas. Puiston lammikot, purot ja lehtevät puut tulivat osaksi helsinkiläisten muistoja.

Vanhaa ja ränsistymään päässyttä puistoa alettiin suunnitella uuteen uskoon 1900-luvun alussa. Moderni, kasvava kaupunki asetti uusia vaatimuksia kaupunkivihreälle. ”Vanhan Kaisaniemen luonnonrauhaa” uhkasivat liikenne ja kaupunkilaisten kasvavat urheilu- ja liikuntatarpeet. Puiston funktiosta ja muodosta käytyyn keskusteluun sekoittuivat myös mielipiteet siitä, kuka tai mikä ammattikunta oli sopiva suunnittelemaan puistoja. 1920-luvulla hyväksytyt reformipuistoaatetta edustavat liikuntaa, leikkiä ja toiminnallisuutta korostavat uudet suunnitelmat toteutuivat kuitenkin vain osittain. Vuosikymmenten saatossa Kaisaniemestä on muodostunut kerroksellinen – ehkä sirpaleinenkin kokonaisuus, jossa häivähtävät niin puiston menneisyys maisemapuistona kuin uudemmat ajatukset puistojen käytöstä ja ilmiasusta. Puiston sydänalueella sijaitsevan joutsenlammen korvaamista suorakulmaisella vesipeilillä kommentoidaan lehtiartikkeleissa edelleen – vaikka uudistuksesta on kulunut aikaa jo vähän vaille sata vuotta.

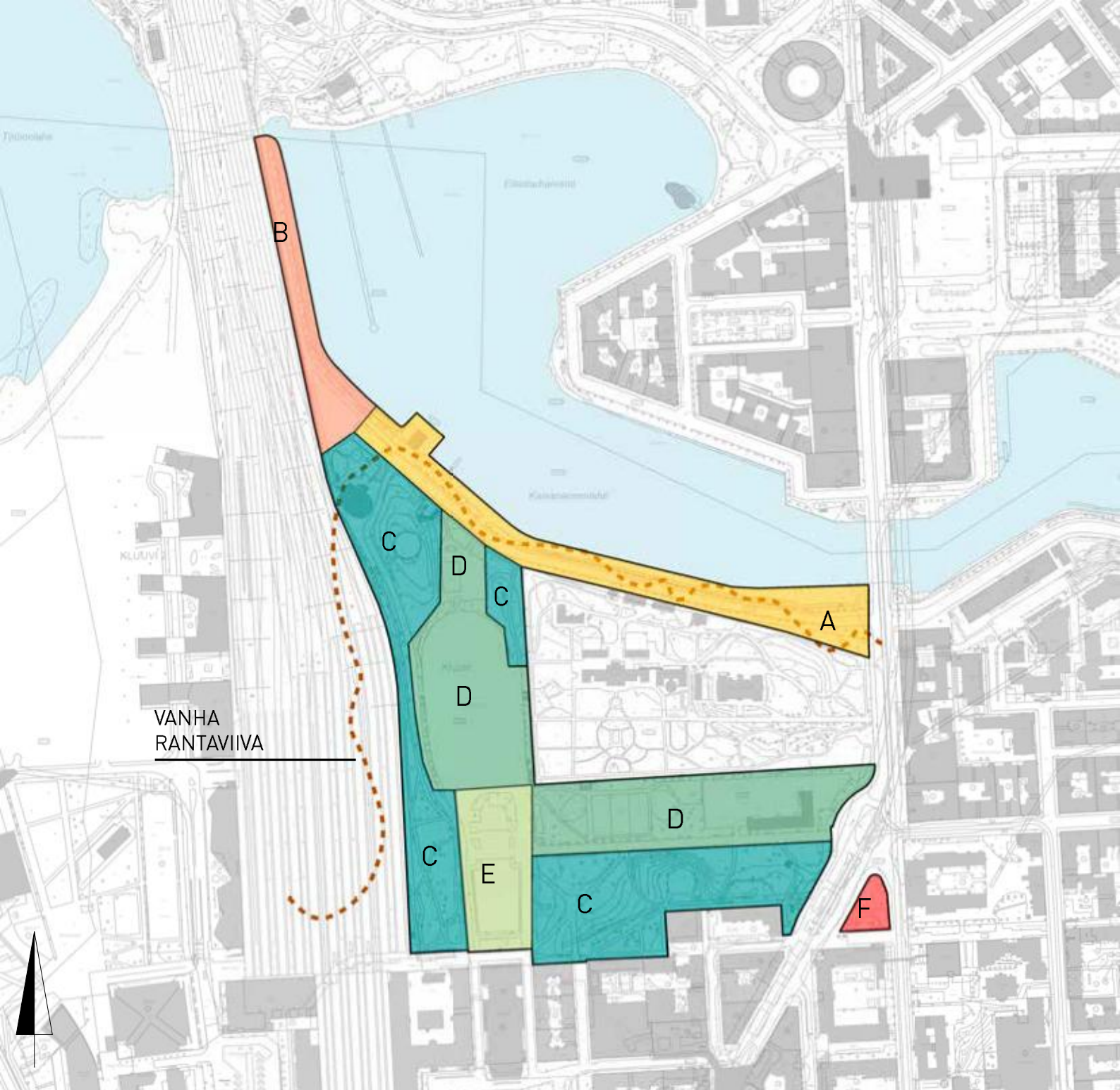
Kaisaniemen puisto ansaitsee kasvojenkohotuksen keskustassa sijaitsevana historiallisena puistona. Keskenäisyys, kerroksellisuus ja fragmentaarisuus ovat jo muodostuneet puiston lähes 180-vuotisen historian aikana osaksi sen identiteettiä. Näitä kerrostumia avaamalla ja niiden ominaislaatuja korostamalla puistosta on mahdollista luoda ajassa elävä, oman menneisyytensä tunnustava vehreä keidas keskellä kaupunkia.

4. NYKYTILANNE JA SÄILYNEISYYS

4.1 Yleistä

Kaisaniemenpuisto on useita historiallisia kerroksia käsittävä kokonaisuus. Puiston ulkoasu sekä ominaispiirteet ovat säilyneet monilta osin, mutta uhkana on, että historialliset kerrostumat alkavat hiljalleen kadota ja rajapinnat hämärtyä. Puiston kunto on monin paikoin kärsinyt tilanteesta, jossa toimenpiteitä ei ole eri syistä voitu tehdä. Kasvillisuutta ei ole uusittu, eikä huonokuntoisia puita ja pensaita poistettu kaikilta osin. Pintamateriaalit, varusteet ja kalusteet ovat pääosin käyttökelpoisia, mutta ne ovat kunnostuksen ja yhtenäistämisen tarpeessa. Myös kulkureitit ja toiminnot vaatisivat uudistusta. Kokonaisuudessaan puisto ja katualue ovat uudistuksen ja korjauksen tarpeessa.

Varsapuistikon osalta tilanne on parempi, puistikko uudistettiin vuonna 1998 laadittujen suunnitelmien perusteella. Yksittäisiä uudistettavia pensaita ja varusteita lukuun ottamatta puistikko on hyvässä kunnossa.



VANHA
RANTAVIIVA

A - KAISANIEMENRANTA 1920-40 luvuilla rakennettu uusi katuyhteys ja rantaviiva muureineen puiston pohjoisosaan.

B - KAISANIEMEN KANNAS Alun perin 1860-luvulla ratapenkereen toteutuksen yhteydessä rakennettu jalankulkuyhteys Linnunlaulun alueelta Kaisaniemenpuistoon. Kannasta on levennetty useita kertoja ja sen istutukset ovat 1970-luvulta.

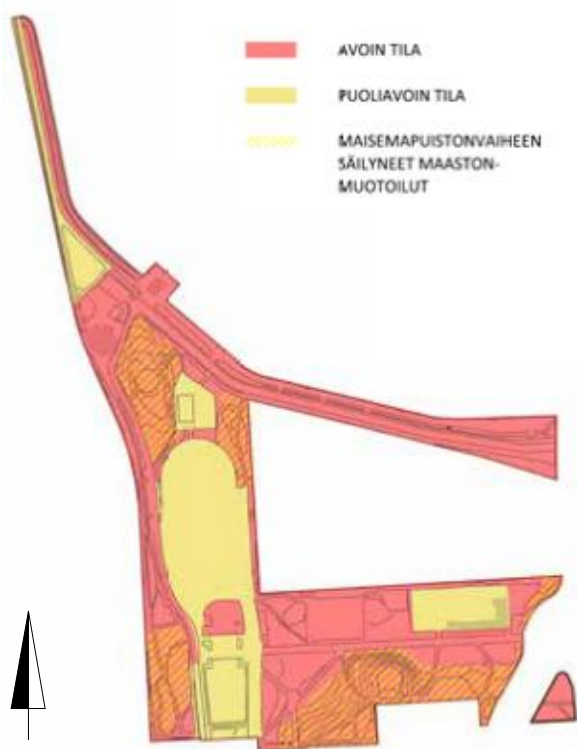
C - MAISEMAPUISTO 1800-luvun suunnitteluihanteiden mukaan alun perin toteutuneesta maisemapuistovaiheesta säilyneet alueet.

D - REFORMIPUISTO 1900-luvun alun josta itäosa on toteutettu 1910-luvulla Bertel Jungin suunnitelman perusteella. Muiden osien suunnittelusta ovat vastanneet Birger Brunila ja Svante Olsson. Nämä osiot toteutettiin 1940-luvulla.

E - SYDÄNALUE Reformipuistovaiheen arkkitehtonista muotokieltä edustava sommitelma, jonka suunnitteli Birger Brunila. Sommitelman pääpiirteet ovat säilyneet suurelta osin alkuperäisessä asussaan.

F - VARSAPUISTIKKO Kaisaniemekadun rakentamisen yhteydessä puistosta erotettu osa.

4.2 Topografia ja tilarakenne



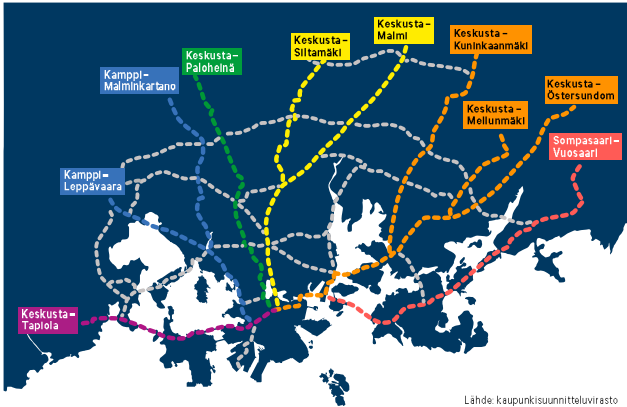
Selvitysalueen tilarakenne.

Kallioperä muodostaa pohjan kohteen maastonmuodoille. Kalliota on näkyvässä Kaisaniemenpuiston alueella sen länsireunalla, jossa pieniä avokallio-paljastumia on useassa kohdassa. Puiston ja kadun alueella on pääosin kitkamaita ja etelä- ja itäosassa myös savimaita. Kaisaniemenrannassa maaperä on kantavuudeltaan huonoa. Puistolle on ominaista myös keinotekoiset maastonmuotoilut ja täytöt. Puiston korkein kohta on eteläsivun näköalapaikalla lähes +11 metriä merenpinnan yläpuolella (mmpy). Läntisen näköalapaikan jäänteet nousee rataa vasten nousee noin +9,5 mmpy ja kolmas vanhoista näköalapaikoista Kaisaniemen ravintolan itäpuolella on noin +7 mmpy. Suurin osa puiston pääakseleille sijoittuvista käytävistä ja kentistä sijoittuu korkeudeltaan välille +2-3 mmpy.

Nykyisen tilarakenteen perustana ovat 1900-luvun alkupuolen suunnitelmat ja toteutukset. Tuolloin reformipuistoihanteiden mukaan suunnitellut puiston sydänalue ja pääakselijien toiminta-alueet ovat nykytilassaan varsin avoimia. Varsinkin puukujanteiden poistuminen on avartanut alueita verrattuna 1920-luvun suunnitelmissa esitettyyn ja osin toteutettuun somitelmaan. Puoliavoimet maisemapuisto-osiot pääakselijien ympärillä ovat säilyneet tilallisesti varsin hyvin, kasvillisuus on tosin osassa alueita tiheää.

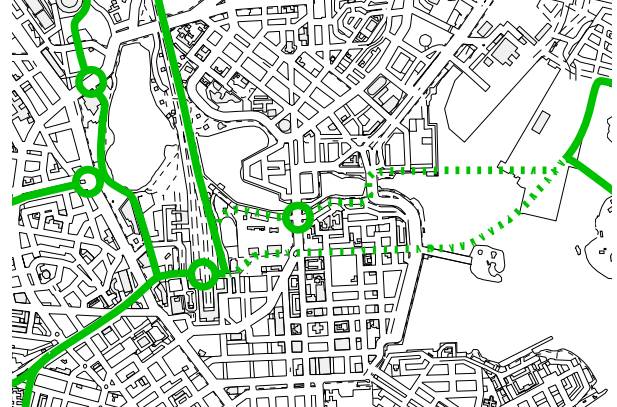
Avoimia alueita rajaavat puuvartisen kasvillisuuden vuoksi puoliavoimiksi määriteltävät alueet.





Lähde: kaupunkisuunnitteluviresto

Tulevaisuuden baanaverkko. Kaisaniemen länsisivulla kulkee pohjois-eteläsuunnassa Keskusta-Siltamäki ja Keskusta-Malmi yhteys. Puiston läpi itä-länsisuunnassa on linjattu yhteydet lähes kaikkiin kaupungin itäosista keskustaun suuntautuviin yhteyksiin. KSV.



Pyöräliikenteen laatukäytävien, eli baanojen verkko suunnitelma. Vihreät viivat esittävät baanareittejä ja katkoviivat vaihtoehtoisia väyliä. Ympyrät viittavat uusiin tai kehitettäviin alikulkuihin. KSV.



- ▲ SISÄÄNTULO
PUISTOON
- JALANKULKU
- PYÖRÄILY
- MOOTTORIAJONEUVOLIIKENNE

Yhteydet puiston sisällä. Sisäänkäynnit on merkitty nuolilla. Eri liikkumis- ja liikennemuodot on esitetty eri värisin viivojen. Ruskealla ajoneuvoliikenne, vihreällä pyöräliikenne ja keltaisella puiston jalankulkuverkosto.



Kaisaniemenpuiston sisääntulonäkymää etelästä Itäistä teatterikujaa pitkin saavuttaessa.



Sisääntulo pohjoisesta kohti Kaisaniemenkannasta.



Puiston sisääntulo Kaisaniemenkadulta.

4.3 Kulkuväylät, reitistöt ja sisääntulot

Kaisaniemenpuiston saavutettavuus on erinomainen. Julkinen liikenne tuo vierailijan puistoon junalla, raitiovaunuilla, metrolla ja linja-autoilla. Kaupungin sisäisen liikenteen pysäkit sijaitsevat Kaisaniemenkadun varrella Varsapuistikon kohdalla. Lähimmät metroasemat ovat Helsingin yliopisto ja Rautatieasema. Rata-aluetta lukuun ottamatta puistoon pääsee kaikista ilmasuunnista pyöräillen tai jalan. Puistoon on pääsy myös moottoriajoneuvoilla ja ajaminen puistoon tapahtuu Kaisaniemenranta-katua pitkin. Korkeuserojen vuoksi puisto ei ole täysin esteetön. Pääkulkuväylät ovat suurimmalta osin esteettömyyden perustasoa, lukuun ottamatta Svante Olssonin puistokujan itäpäätä.

Kaisaniemenpuiston sisääntuloissa ei ole tapahtunut muutoksia sitten Kaisaniemenrannan rakentamisen jälkeen. Pääsisäänkäynneiksi hahmottuvat itäinen sisääntulo Unioninkadun ja Kaisaniemenkadun risteyksestä sekä sisääntulot Kansallisteatterin kummaltakin puolelta. Puiston sisääntulot saavuttaessa pohjoisesta Kaisaniemenkannakselta ja lännestä Kaisaniemenrantaa pitkin eivät ole arvoisessaan asussa. Alueella sijaitseva pysäköinti, huoltotoiminnot, epäselvä reititys sekä ulkoasu eivät luo vaikutelmaa saapumisesta arvokkaaseen historialliseen puistoon.

Puistossa on nykyisin kulkuväyliä ajoneuvoliikenteelle, jalankululle sekä yhdistettyjä jalankulun ja pyöräilyn reittejä. Jalankulun oikoreitit ovat muodostaneet polkuja nurmialueille varsinkin puiston eteläosissa. Pääosa käytävistä on kivituhkapintaisia. Katualue, Kaisaniemen puistokuja sekä yksittäisiä esimerkiksi rinteissä on asfaltoitu. Osa käytävistä on säilyttänyt alkuperäisen kuperan profiilinsa.

Tapahtumien aikana on pyöräilyn ja jalankulun yhteyksissä ollut katkoksia, sillä tapahtuma-alueet on saatettu ulottaa pohjois-eteläsuuntaisten reittien päälle. Huoltoliikenteelle ei ole osoitettu erillisiä kulkureittejä, huoltoliikenne käyttää ajoratojen lisäksi pyöräteitä ja jalkakäytäviä.

4.4 Rantaviiva ja rantamuurit

Kaisaniemenpuiston rantaviiva on muuttunut useassa eri vaiheessa. Alkuperäinen niemi ja rantaviiva ovat kadonneet radan ja rantojen muokkaamisen myötä. Kasvitieteellinen puutarha rajoittui alun perin niemen pohjoiseen rantaviivaan ja nykyinen rantaviiva rakenteineen on 1920-luvun perua. Rannan täyttämisen Kaisaniemenranta-kadun toteutuksen yhteydessä erotti puutarhan välittömän yhteyden Kaisaniemenlahdelle.

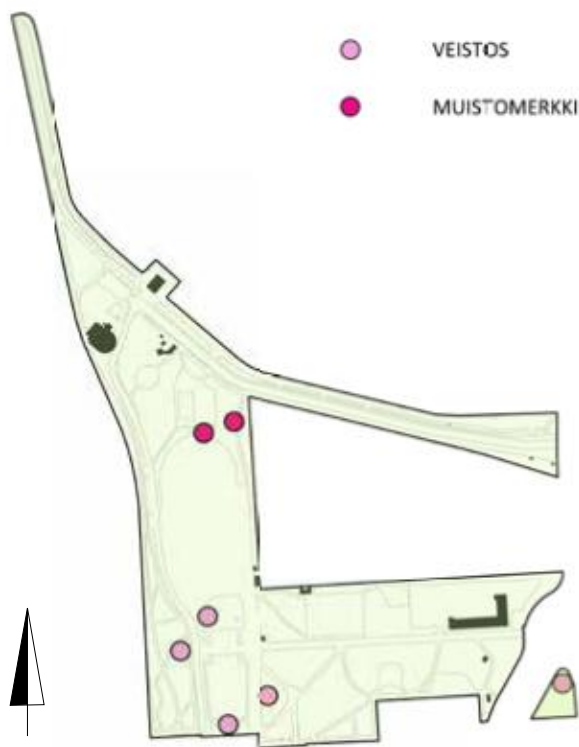
Ranta-alue ja -muuri ovat olleet uudistamisen tarpeessa, sillä alkuperäisten rakenteiden kunto on huono. Kaisaniemenrannan venepaikkojen vuokrauksesta on luovuttu rantarakenteiden huonon kunnon takia sekä siksi, että suoraan rantamuurissa olevat venepaikat menevät huonosti vuokralle niiden ilkeältä-alttiuden vuoksi. Veneilijät haluavat venepaikkoja, jotka ovat aitojen tai porttien takana, koska ne vähentävät mahdollisuuksia satunnaiseen ilkeältä. Soutuklubin rakennuksen vieressä sijaitseva veneiden laskupaikka on kuitenkin edelleen klubin käytössä.

Vuonna 2008 tehtiin yleissuunnitelma rantamuurin kunnostuksesta, jonka laati WSP Finland Oy. Pohjatutkimusten perusteella paljastui, että ranta-alueen stabiliteetti on huono. Tällä on vaikutusta rantamuurin rakenneratkaisuihin, josta esitettiin suunnitelmassa useita vaihtoehtoja kustannusarvioineen. Suunnitelmia ei ole toistaiseksi toteutettu tai viety eteenpäin.

Rannalle on tehty asemakaavan muutosehdotus liittyen asunto-, toimisto- ja ravintolalaivojen sijoittamiseen Kaisaniemen rantaan. Muutosehdotus liittyi koko kaupungin alueelle tehtyyn asuntolaivaselvitykseen. Yleiskaavassa on edelleen varaus asuntolajoille.



Ylhäällä Kaisaniemenlahden vastaiset rantamuurit Pitkän sillan vieressä ja keskellä Soutuklubin suojellun rakennuksen rantarakenteet. Alhaalla Kaisaniemenkannaksen rantaa, jota ei ole rakennettu yhtä korkeatasoisesti.



Kaisaniemenpuiston ja Varsapuistikon taideteokset ja muistomerkit.



Kohteen taitorakenteet. Osa taitorakenteista on suojeltu asemakaavalla, kuten vesiallas, Kaisaniemenkadun vastaiset muurit ja Varsapuistikot porttinpylväät. Myös Kaisaniemenlahden vastainen rantamuuri on suojeltu. Muita puiston rakenteita ovat laiturit, portaikot ja tukimuurit.

4.5 Taitorakenteet, kalusteet, varusteet ja taide

Puistossa on useita taitorakenteita, kuten muurit, portaikot ja vesiallas. Myös edellisessä kappaleessa käsitelty rantamuuri on taitorakenne.

Portaikkoja on kulkuyhteytenä Kaisaniemenranta-kadun pohjoispuolen luiskassa sekä Kluuvin korttelien sivulla puiston eteläreunalla. Luonnonkivestä rakennetut portaikot ovat pääosin kohtuullisessa kunnossa. Niiden kuntoa tulee jatkuvasti seurata sekä huolehtia riittävästä ylläpidosta ja tarpeen mukaan kunnostuksesta. Kaisaniemenkadun vastainen matala muuri ja Varsapuistikon porttikivet ovat myös luonnonkiveä ja suojellut asemakaavalla. Kaisaniemen puistokujaa vasten sijaitsee betoninen L-tukimuri, joka ei materiaaleiltaan tai ulkoasultaan sovi alueen arvolle. Lähes alkuperäisen ulkoasunsa säilyttänyt 1920-luvulla toteutettu vesiallas sijaitsee puiston sydänalueella. Allas tyhjenetään talveksi, jolloin vaikutelma tyhjän pohjan kesäiseen vesipeiliin verrattuna on vaatimaton.

Kalusteita puistossa on melko niukasti. Siirrettäviä puistopenkkejä on sijoitettu vesialtaan pohjoispuolelle puiston sydänalueelle, Svante Olssonin puistokujan varrelle sekä Varsapuistikkoon. Kaisaniemenkannaksella on kuusi kappaletta kiinteästi asennettuja puisia penkkejä Eläintarhanlahden maisemien ihailua varten. Puiston kalusteiden lisäksi lippakioskeilla on ollut käytössään liikuteltavia pöytiä ja istuimia.

Puiston varusteisiin kuuluvat mm. leikki- ja liikuntavälineet, roska-astiat ja aidat. Välineet voidaan jakaa liikuntaa palveleviin välineisiin sekä leikkivälineisiin. Liikuntaa palvelevia välineitä ja varusteita puistossa ovat mm. koripallo- ja jalkapallomaalit. Leikkivälineitä on sijoitettu puiston kolmelle erilliselle leikkialueelle sekä väistötilojen pihalle. Roska-astioita on sijoitettu puiston eri osiin ja niiden malli vaihtelee. Sijoittelussa ja mallien valinnassa on menty selkeästi käyttötarpeen ehdoilla, visuaalisesti sijoituspaikat tai mallit eivät ole aina onnistuneita historiallisen puiston arvot huomioiden. Kesäisin käytetään lisäksi väliaikaisia roska-astioita.

Kolmilanka-aitoja on käytetty suuren kentän ja Kaisaniemen puistokujan välillä, sydänalueen leikkikentällä sekä väistörakennuksen piha-alueella. Kaisaniemen ravintolan terassialuetta ympäröi osin puiset aidat, rata-alue on rajattu metallisella verkkoaidalla. Soutuklubin piha-alue ja Staran huoltorakennusten pihapiiri on rajattu panssariverkkoaidalla, tenniskentät osaltaan verkkoaidalla. Metallisia istutusten suoja-aitoja on käytetty Varsapuistikossa sekä puiston sydänalueella. Kasvitieteellisen puutarhan aidat eivät kuulu puiston varusteisiin. Pääosin aidat ovat käyttötarkoituksensa mukaisia ja kohtuullisessa kunnossa,

mutta osa vaatisi kunnostusta. Puiston valaistus on toteutettu usealla eri pylväsväläisintyyppillä. Kaikkien varusteiden osalta tulisi huomioida yhtenäinen ulkoasu ja materiaalit.

Puistoon on sijoitettu yhteensä seitsemän pysyvää veistosta ja muistomerkkiä. Ne ovat säilyneet alkuperäisillä paikoillaan ja ovat pääosin hyvässä kunnossa. Teoksia ja muistomerkkejä hallinnoi kaupunginmuseo. Vapaamuurarien muistomerkistä ja Paciuksen rintakuvasta on kerrottu tarkemmin kappaleessa 3.5 Taideteoksia ja muistomerkkejä Kaisaniemessä.



Varsapuistikossa sijaitseva Emil Cedercreutzin pronssinen veistos Äidinrakkaus julkistettiin vuonna 1928 kun Varsapuistikko oli erotettu Kaisaniemenpuistosta.²¹⁴

Oikealla ylhäällä Jussi Mäntyksen veistämä Nuori hirvi oli toinen 1920–1930-lukujen taitteissa puistoon sijoitetuista pronssiveistoksista. Se julkistettiin vuonna 1929.²¹⁵

Oikealla alhaalla Viktor Janssonin teos Convolvulus julkistettiin vain kaksi vuotta Nuori hirvi-veistoksen jälkeen vuonna 1931.²¹⁶





Ylhäällä vapaamuurarien muistomerkki nykyasussaan.

Oikealla Esirippu / Ida Aalbergin muistomerkki on Raimo Utraisen vuonna 1972 julkistettu veistos, joka sijaitsee Kansallisteatterin pienen näyttämön edustalla.²¹⁹

Ystävyyspäivän muistokiven julkistuspäivämäärä ei ole tiedossa.²¹⁷ Vieressä kasvavat muistopuut "Ystävyyspäivän kivi" on istutettu Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyyspäivän kunniaksi 31.7.1962.²¹⁸



4.6. Kasvillisuus

Kasvillisuuden perusrungon muodostavat lehtipuut, poikkeuksena tästä muutamat lehtikuusiryhmät. Puukujanteet ja puurivit ovat merkittäviä elementtejä varsinkin arkkitehtonista tyyliä edustavissa sommitelmissa ja vapaamuotoiset istutukset ovat taas tyyppisiä maisemapuisto-alueilla. Asemakaavassa on merkitty säilytettäväksi puustoa sekä lajistollisen että maisemallisen arvon vuoksi. Lajistollisesti arvokkaita puita puistossa ovat Kaisaniemen puistokujalla sijaitseva siperianlehtikuusen erikoismuoto 'Kaisa' ja Kaisaniemenlahden rannalla kasvavat poppeliristeyvät.

Pensasistutukset ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lehtipensaita ja niitä on istutettu yksittäin sekä pienissä ryhmissä. Leikattuja pensaitoja on puistossa ollut historiallisesti ainakin vesialtaan ympärillä. Lisäksi niitä on nykyään mm. pohjoisimman näköalatasanteen ympärillä. Lajistollisesti arvokkaita pensaita puistossa ovat mm. erilaiset orapihlajat. Suuri osa puiston pensasistutuksista on huonossa kunnossa.

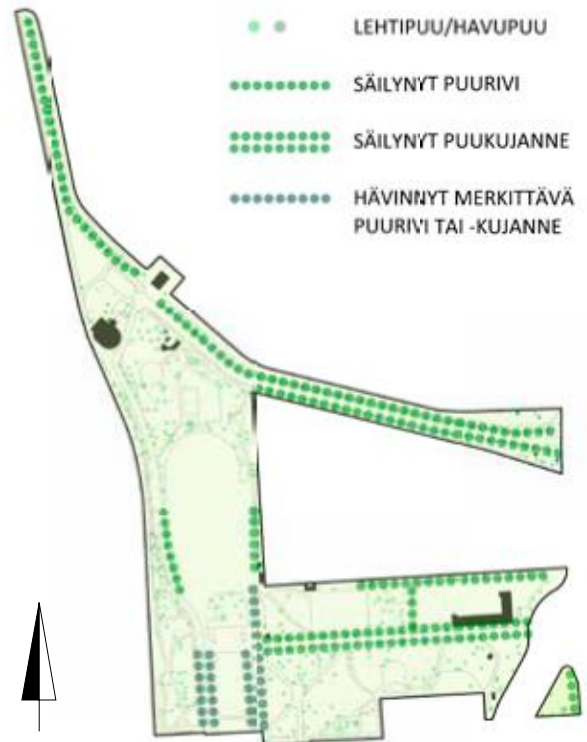
Puiston sekä kasvitieteellisen puutarhan puuston latvukset vuonna 2016.



Ruohovartinen kasvillisuus on niukkaa. Altaan pohjoispuolella sijaitsevilla istutusalueilla sekä Varsapuistikossa sijaitsevat kohteen runsaimmat perennaisistutukset. Lisäksi Svante Olssonin puistokujan eteläpuolisen näköalakukkulan rinteeseen luona on laajahko koristeraparperi-istutus. Puiston alueella on lisäksi yksittäisiä, mahdollisesti kasvitieteellisen puutarhan puolelta karanneita ja puiston alueelle levinneitä perennoja. Suunnitelmissa esiintyviä köynnösistutuksia puistossa ei ole.

Keväällä kukkivia sipulikasveja on pensas- ja perennaisistutusten yhteydessä sekä osin laajoina tai yksittäisinä kasvustoina nurmialueilla. Lajisto oli keväällä 2016 melko niukka, huomionarvoisina voidaan pitää lähinnä laajoja mukulaleinikkikasvustoja. Sydänalueen pensas- ja perennaisistutusten yhteydessä sekä varsapuistikossa olevista sipulikasveista vaikutti olevan osittain taantumassa ja häviämässä.

Puiston merkittävästä kasvillisuudesta osa on osin jo hävinneitä puurivejä ja puukujanteita, jotka ovat peräisin 1900-luvun alun reformipuistovaiheen suunnitelmista.





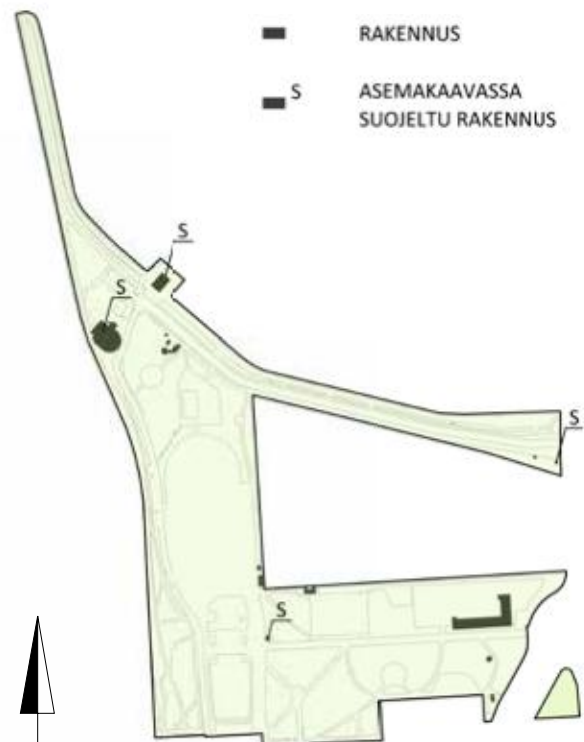
Ylhäällä asemakaavalla suojeltu Kaisaniemen ravintola, joka sijaitsee edelleen alkuperäisellä paikallaan. Toisena ylhäällä myös asemakaavalla suojeltu lippakioski puiston sydänalueella. Toisena alhaalla Staran varikkona toimivia rakennuksia Kaisaniemenranta-kadun länsipäässä. Alhaalla tenniskenttien pukusuojarakennus kasvitieteellisen puutarhan rajalla.

4.7 Rakennukset

Ravintola Kaisaniemi, lippakioskit ja soutuclubin rakennus ovat kaikki suojeltu asemakaavassa merkinnällä sr-1. Määräykset rakennuksiin tehtävistä korjaus- tai muutostöistä ovat tiukat. Rakennusten historiallista arvoa lisää se, että kaikki rakennukset toimivat edelleen alkuperäisissä käyttötarkoituksissaan. Toiminta ja käyttö ovat rakennuksissa toimivien vuokralaisten vastuulla. Soutuclubin rakennuksen vuokrauksesta vastaa liikuntavirasto.

Muita rakennuksia puiston alueella ovat Staran käytössä olevat huoltorakennukset puiston pohjoisosassa Kaisaniemenrannan varrella sekä liikuntaviraston käytössä olevat pukusuojat tenniskenttien pohjoispuolella sekä suuren kentän itäreunalla. Pukusuojoina toimivien nykyään varsin huonokuntoisten rakennuksien sekä Staran huoltorakennusten tilalle on asemakaavassa esitetty uudisrakennukset, jotka palvelisivat liikunta- ja huoltopalveluja nykyistä paremmin.

Puiston itäosassa Svante Olssonin puistokujan pohjoispuolisella pienellä urheilukentällä sijaitsee väliaikainen konttirakennuksista koostuva väistötila, jota tulevat käyttämään seuraavan 5-10 vuoden ajan alueen koulut ja päiväkodit.



Kaisaniemenpuiston rakennukset. Suojeltuja ovat lippakioski, Kaisaniemen ravintola sekä soutuclubin rakennus.

4.8 Kaisaniemen kasvitieteellinen puutarha

Kaisaniemen kasvitieteellinen puutarha on sijainnut Kaisaniemenpuiston koillisosassa 1830-luvulta lähtien. Puutarha kuuluu Helsingin yliopistolle ja sai kansalliskokoelman statuksen siirtyen osaksi luonnontieteellistä keskusmuseota vuonna 2004. Kasvitieteellisen puutarhan historialliset ja kasvilajistolliset arvot ovat merkittävät, se on myös maisema- ja kaupunkikuvallisesti olennainen osa puistokokonaisuutta.

Yleisöllä on vapaa pääsy kasvitieteellisen ulkopuutarhaan, mutta se on erotettu puistosta ja ympäröivistä katualueista metallisilla ja metallista jäljittelevillä puuaidoilla. Kasvitieteellisen puutarhan sisäänkäynnit sijaitsevat Unioninkadulla ja Kaisaniemenrannassa. Lisäksi puutarhaan on olemassa huoltoportti sen lounaiskulmassa.

Asemakaavassa on esitetty Kaisaniemenpuiston ja kasvitieteellisen puutarhan välille uutta porttia ja sisäänkäyntiä Svante Olssonin puistokujan pohjoispuolelle. Kasvitieteellisen puutarhan uudistamiseksi on laadittu suunnitelmia, joista osa on jo toteutettu. Kaisaniemenpuiston kannalta merkittävimpiä toimenpiteitä ovat aitojen uudistamiset sekä ennen kaikkea palmusalin edustan puutarhan uudistukset suunnitellun uuden sisäänkäynnin edustalla.²²⁰

Kasvitieteellisen puutarhan pääportti Unioninkadun varrella.



4.9 Toiminnot

Kaisaniemenpuisto tarjoaa edelleen mahdollisuuden useisiin toimintoihin, jotka ovat olleet osa puistoa jo 1800-luvulta lähtien. Puiston vanhimmat käytötavat liittyivät kävelyyn vaihtelevia polkuverkostoja pitkin, joilta avautui monenlaisia näkymiä puistoon ja ympäröivään kaupunkiin. Myöhemmin 1800-luvun loppupuolella mahdollistettiin puistossa liikuntatoiminnot kentän rakentamisen myötä ja 1900-luvun alussa huomioitiin jo lastenkin leikkitarpeet toimintojen suunnittelussa. Erilaiset tapahtumat, kuten vappujuhlat, urheilutapahtumat, konsertit ja mielenosoituksetkin ovat aina mahtuneet puistoon.

Kaisaniemenpuiston alkuperäinen luonne kävelypuistona on edelleen olemassa, vaikka toiminnallisuuden lisääntyminen ja reittien ja oleskelupaikkojen pirstaloituminen on alkanut jo 1900-luvun alun muutosten myötä. Puisto ja katualue toimivat suosittuina jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden läpikulkureitteinä, ja puisto on osa myös työmatkaliikennereittejä.

1900-luvun alkupuolella puistoon toteutetut liikuntakentät ovat säilyneet pääosin alkuperäisillä sijoillaan. Vuoden 1943 (vasemmalla) ja 2015 (oikealla) ilmakuviista on nähtävissä puiston länsiosassa sijaitsevien suuren ja pienen kentäsekä itäosan piemempien tennis- ja liikuntakenttien olevan edelleen alkuperäisillä paikoillaan. KMO.

Urheilutoiminnot ovat puistossa vähentyneet, mutta liikuntapalveluita on edelleen tarjolla. Liikuntavirastolta tenniskenttiä vuokraa Smash-tennis Oy, joka vuokraa kenttiä edelleen yksityisille asiakkaille. Lisäksi kentillä on järjestetty kesäleirejä. Suuri kivituhkapintainen kenttä antaa mahdollisuuden tai useisiin liikuntatoimintoihin kriketistä pesäpalloon. Kaisaniemenkenttää käyttivät vuonna 2016 FC Kissat ry, Sapa ry, FC Helsingin pumppu ry ja Helsinki Cricket club. Touko-lokakuun 2016 aikana kentällä oli seuravuoroja yhteensä 38 kalenteripäivänä. Konteista rakennetut alueen kouluille ja päiväkodeille varatut väistötilat puiston itäreunalla ovat poistaneet yhden kivituhkapintaisen kentän varsinaisesta käytöstä, se toimii tällä hetkellä koulujen ja päiväkotien väistötilojen pihaluona. Koripallokenttä puiston pohjoisosassa on huonossa kunnossa ja siksi vähällä käytöllä.

Tapahtumakäyttö on edelleen aktiivista ja Kaisaniemenpuisto on yksi Helsingin tärkeimmistä ulkotapahtumien järjestämispaikoista. Kesäkaudella 2016 suurella kentällä järjestettiin sekä maksullisia että ilmaiskonsertteja, liikuntatapahtumia kuten Tough Viking-kisa and jalkapallon Helsinki-cupin otteluita. Syyskaudeksi kentän varasi käyttöönsä Sirkus Finlandia. Tapahtumakäyttöön Kaisaniemen kenttä oli varattuna yhteensä 89 kalenteripäivänä touko-lokakuun 2016 aikana.



4.10 Kaupunkikuva ja maisema, liittyminen ympäristöön

Rakennuskannan arkkitehtuuri Kaisaniemenpuiston ympäristössä on kerroksellista ja arvokasta ulottuen aina 1800-luvun empirekeskustaan kuuluvista rakennuksista uuteen 2000-luvulla valmistuneeseen arkkitehtuuriin. Ympäristössä on useita RKY-alueita (rautatietori, yliopiston keskustakampus) ja alueen rakennuksia on suojeltu sekä lailla että asemakaavalla.

Kaisaniemenpuisto on osa kaupungin sisääntulomaisemaa saavuttaessa rautateitä pitkin. Linnunlaulun kalliroleikkauksen jälkeen matkaajalle avautuvat näkymät Töölönlahdelle ja Kaisaniemenpuistoon sekä niitä ympäröivään kaupunkimaisemaan. Ratapihan leventyminen on kaventanut puiston länsireunan maisemapuiston aluetta. Ratapihan sivulla puiston ulkoasu saa takapihamaisen vaikutelman, eivätkä arvot pääse esille. Osa syynä on alueen huonontunut kunto, mutta ennen kaikkea alkuperäisen sommitelman katkaisu radan vuoksi.

Kaupunkikuvassa Kaisaniemenpuiston ja Varsapuistikon kokonaisuus on merkittävä. Kaupunkikuvaa muodostava rakennuskanta puiston ympäristössä on iältään kerroksellista. Uudempaa rakentamista edustavat Kluuvin korttelit eteläsivulla ja vanhempaa Kruununhaan korttelit itäpuolella. Puiston eteläsivulla sijaitsevat Eliel Saarisen suunnittelema vuonna 1919 käyttöön otettu rautatieasema sekä Kaisa ja Heikki Sirenin suunnittelema kansallisteatterin Pieni Näyttämö (1954). Kansallisteatterin ja Kaisaniemenkadun välillä sijaitsevien asuinkerrostalojen lisäksi puistoon työntyvät Kaisaniemen ala-asteen koulurakennus (1924) ja entinen ilmatieteenlaitoksen rakennus (1966).

Varsapuistikkoa ympäröivät Helsingin yliopiston keskustakampuksen rakennukset; eteläpuolella Jussi Paatelan suunnittelema metsätalo (1939) ja itäisivulla valtiotieteellisen tiloina nykyään toimiva vuonna 1833 valmistunut rakennus, joka toimi alun alkaen Suomen ensimmäisenä opetussairaalana (ns. "vanha klinikka"). Unioninkadulla kasvitieteellistä vastapäätä on Kuntien eläkevakuutuksen vuonna 2005 valmistuneen toimitalon lisäksi eri-ikäisiä asuinkerrostaloja.

Tiivis kaupunkirakenne ympäröi Kaisaniemenpuistoa etelä- ja itäisivuiltaan, lännessä puisto rajautuu ratapihaan.



Unioninkatu ja Kaisaniemenkatu toimivat pohjois-eteläsuuntaisina yhteyksinä kantakaupungista kohti pohjoista. Alueellisiksi kokoojakaduiksi luokiteltuna niiden liikennemäärät ovat merkittävät. Myös julkinen liikenne pohjoisista kaupunginosista kohti keskustaa on linjattu puiston ohi. Katuympäristö on liikennemäärien vuoksi leveä ja katkaisee yhteyden puistosta Varsapuistikkoon ja edelleen itään kohti Kruununhakaa. Unioninkadun ja Siltasaarenselän muodostama akseli on kaupungin pisin katuyhteys ulottuen Kallion kirkolta empirekeskustan läpi Tähtitornivuorelle saakka.



Oikealla ylhäällä näkymä Liisankadun ja Unioninkadun risteyksestä kohti Kaisaniemenpuistoa, joka julkisivu erottuu vihreänä tiiviisti rakennetun kantakaupungin alueella. Oikealla toisena ylhäällä kasvitieteellisen puutarhan ja Kaisaniemenpuiston rajapintaa. Alhaalla Kaisaniemenpuiston eteläreunaa ja takana sijaitsevat eri aikakauden arkkitehtuuria edustavat asuinrakennukset.



4.11 Näkymät

Maisemapuistolle ominaiset näkymälinjat ovat suurelta osin kadonneet tai katoamassa kasvillisuuden peittäessä niitä vähitellen. Varsinkin pitkiin näkymälinjojen kokemiseen vaikuttavat myös niitä rajaavat puukujanteet. Esimerkiksi Svante Olssonin puistokujan ja vesialtaan viereisten puukujanteiden katoaminen on hävittänyt alkuperäisen mukaisen vaikutelman. Näköalapaikkojen ongelmana on korkeaksi kasvaneet puut, jotka peittävät valitettavan suuren

osan alkuperäisistä näkymistä. Puiston sisäiset näkymät ovat pysyneet verrattain avoimina pensasistutusten niukkuuden vuoksi.

Ulkopuolelta näkymät puiston sisälle ovat myös kasvaneet suurelta osalta umpeen. Puiston julkisivu on hyvin vehreä ja sinällään miellyttävä erottuessaan selvästi ympäröivästä kivi kaupungista. Kasvitieteellisen puutarhan merkitys on puistokokonaisuuden itä-sivulla huomattava. Koska suuri osa puiston kasvillisuudesta on lehtipuita ja pensaita, ovat näkymät olennaisesti erilaiset lehdeettömään aikaan.

Kaisaniemenpuiston näkymät.





Ylhäällä näkymä Siltasaaresta kohti Kaisaniemenrantaan, joka on kesäaikaan hyvin vihreä. Keskellä pitkä näkymälinja Unionikatua pitkin kohti etelää. Kuvassa oikealla näkyy Kaisaniemenrannan ja kasvitieteellisen puutarhan ja edempänä Varsapuistikon puustoa. Alhaalla puiston sisäisiä näkymiä Kaisaniemen puistokujalta kohti Kaisaniemen ravintolaa.

4.12 Kuvaparit



Puiston lounaiskulma 1912 ja 2016. Brander 1912. HKM.



Kaisaniemenpuiston vesiallas, taustalla Kansallisteatteri 1934 ja 2016. Pietinen 1934. MV.





Näkymä Kaisaniemenlahdelle 1912 ja 2016.
Brander 1912. HKM.



Näkymä näköalapaikalta Svante Olssonin puistokujalle 1907 ja 2016. Brander 1907. HKM.



Näkymä näköalapaikalta Svante Olssonin puistokujalle 1907 ja 2016. Brander 1907. HKM.



5. KEHITTÄMIS- PERIAATTEET

5.1 Yleiset kehittämisperiaatteet

Tavoitteena on kävelyteiden, oleskelualueiden sekä näköalapaikkojen muodostama kasvillisuudeltaan runsas ja monipuolinen puisto vaihtelevine toiminta-alueineen. Tärkeimpänä kehittämisperiaatteena on puistomaisuuden lisääminen, johon sisältyy sekä toiminnallisia että visuaalisia tavoitteita. Toiminnalliset tavoitteet liittyvät puiston käyttöön kävely- ja oleskelupuistona. Visuaalisesti puistomaisuutta tavoitellaan mm. ajallisia kerrostumia selkeyttämällä ja reuna-alueiden sekä kasvillisuuden laadukkaalla ja johdonmukaisella käsittelyllä.

Kerroksellisuuden säilyttämiseen pyritään siten, että kuhunkin kerrostumaan kuuluvat suunnitteluhanteet sommitelmineen ja aiheineen ovat ulkoasultaan selkeitä. Sommitelmien reuna-alueiden suunnittelulla pyritään välttämään epäselviä vaihettumisyöhykkeitä ja rajojen tulee olla nähtävissä. Kerrostumien uudelleen tulkintaa sommitelmaa voimakkaasti muuttamalla tulee välttää. Myös selvästi säilyneet akselit, kuten Svante Olssonin puistokuja sekä ”sydänalueen” muotopuutarha-aihe tulee säilyttää. Niiltä osin kun puistoon suunnitellaan uusia ratkaisuja, tulee niiden olla selvästi olevista kerrostumista erottuvia. Tarkoitus ei ole imitoida aiempien vaiheiden ratkaisuja, mutta uudet elementit eivät saa alentaa vanhempien kerrostumien arvoa. Tehtävät toimenpiteet eivät saa uhata puiston eheyttä.



Puiston länsirajalla maasto nousee kohti entistä näköalapaikkaa, joka leikkautui radan rakentamisen yhteydessä. Ylhäällä ote vuoden 1909 opaskartasta, jossa näkyvät ympyränmuotoisina sekä alla mainittu, että viereisellä sivulla esitetty näköalapaikka.



5.1.1. Topografia, tilarakenne ja näkymät

5.1.1.1. Topografia

Kaisaniemenpuiston maastonmuodot ovat olennainen osa puiston ominaisuutta. Niillä on merkitystä puistossa liikkumisen sekä avautuvien näkymien kannalta. Maastonmuodot ovat osin keinotekoisia; puistoa on täytetty ja muotoiltu useissa eri vaiheissa. Puisto on jakautunut siten, että sen keskiosassa on kaksi maastomuodoiltaan tasaisempaa akselia, jonne on sijoittunut sekä liikunta- ja leikkitoiminnot että puiston ns. sydänalue vesialtaineen. Nämä alueet edustavat puiston suunnitteluhistoriassa reformipuiston suunnitteluhanteita. Akseleita ympäröivät maastomuodoiltaan kumpuilevat alueet, joille on sijoitettu mm. puiston näköalapaikat. Kyseiset alueet ovat säilyneet parhaiten maisemapuistovaiheen ajalta.

Puiston nykyisen topografian säilyttämiselle on siten sekä historiallisia että maisema-arkkitehtonisia perusteita. Maastonmuotojen käsittelyyn tulee noudattaa olevia periaatteita. Tasoerojen käsittelyyn uusilla muureilla ja portaikoilla ei ole historiallisia perusteita. Pienimuotoiset muutokset, esimerkiksi leikkaukset baanalinjauksen tai esteettömyyden toteuttamisen vuoksi ovat mahdollisia. Ne täytyy kuitenkin sovitaa maastoon huolellisesti.

Puiston itäosassa sijaitseva näköalapaikka on puiston korkein kohta ja nousee yli 10 metriä merenpinnan yläpuolelle. Jyrkkärinteinen näköalapaikka on rakennettu jo 1900-luvun alussa ja vastaa nykyasussaan pitkälti reformipuistovaiheen ulkoasua.



5.1.1.2. Tilarakenne ja näkymät

Näkymät ovat olleet 1800-luvun alun toteutuksista lähtien tärkeä osa puiston kokemuksesta. Maisemapuutarhan suunnitteluperiaatteissa näkymät ovat olleet erityisen tärkeitä ja puiston kulkuyhteyksien linjauksia sekä kasvillisuuden sijoittelua on tehty nimenomaan hienojen näkymien korostamiseksi.

Näkymät sekä puiston sisällä, että sieltä ulos on huomioitava ja niitä on kehitettävä. Koska Kaisaniemenpuiston sijainti on hyvin keskeinen Helsingin keskusta-alueella, on huomioitava näkymät myös puistoon esimerkiksi Eläintarhanlahdelta, Pitkältäsillalta sekä Unioninkadulta ja Kaisaniemenkadulta.

Pitkät näkymät puistoakseleita pitkin sekä näköalapaikoilta on säilytettävä ja tarvittaessa avattava poistamalla kasvillisuutta. Puiston kokemiseen miellyttävänä ympäristönä vaikuttavat myös lyhyemmät näkymät puiston sisällä.

Tilarakenne on olennainen osa puistoa ja sen kokemista. Tilarakenteen huolellinen suunnittelu edesauttaa näkemien parantamista. Nykyinen tilarakenne on perua 1900-luvun alun toteutuksista, joskin kasvillisuus on paikoitellen lisännyt sulkeutuneisuutta ja puukujanteiden häviäminen taas leventänyt avoimia alueita. Rakenteen tulisi olla monipuolinen ja lisätä puistomaisuutta sekä koettavuutta. Liian tiheät istutukset ja puustoalueet koetaan turvattomiksi. Avoimien alueiden ja kulkuväylien tulisi olla mittasuhteiltaan inhimillisiä.

Tavoitteena on vaihteleva tilarakenne, jota pyritään vahvistamaan. Reuna-alueiden käsittely ja olevan puuvartisen kasvillisuuden kehittäminen siten, että ne tukevat tilaohjelmaa on tärkeää. Samalla tulee ottaa huomioon tärkeimmät näkymälinjat. Katsetta voidaan ohjata kohti miellyttäviä näkymiä poistamalla näkymäesteitä ja toisaalta rajaamalla linjoja kasvillisuudella.

Historiallisten akselien säilytys on myös tilarakenteen kannalta olennaista. Suuren kentän suhteen inhimillinen mittakaava on vaikea toteuttaa, mutta sen reuna-alueiden käsittelyllä tilannetta voidaan parantaa.

5.1.2. Ranta-alueet ja rajautuminen ympäristöön

Puiston alun perin luonnontilaisia rantoja on täytetty ja muokattu 1800-luvulta saakka. Kluuvinlahden täyttäminen, radan rakentaminen ja pohjoisen ranta-viivan täyttö ovat muokanneet puistoa ja samalla lisänneet pinta-alaa. Toisaalta rata on vaiheittain aina rakentumisestaan saakka 1800-luvun puolivälistä nakertanut puiston länsireunaa. Kaisaniemenkadun rakentaminen vuonna 1913 taas pilkkoi itäosan. Kaisaniemen kasvitieteellisen puutarha erotettiin alueen koillisosasta jo 1830-luvulla puiston rakentamisen alkuaikoina.

Rajat kasvitieteelliseen puutarhaan ovat säilyneet etelä- ja länsiosistaan muuttumattomina 1830-luvulta saakka. Poikkeuksena on puutarhan pohjoisraja, joka muotoiltiin rannan täytön ja kadun rakentamisen yhteydessä 1900-luvun alkupuolella. Kulkuyhteys kasvitieteelliseen puutarhaan puistosta on vanhojen karttojen perusteella ollut puutarhan luoteiskulmasta. Kasvitieteellinen puutarha on ollut aidattu ainakin 1800-luvun loppupuolelta saakka, todennäköisesti jo aiemmin. Laudoista rakennettu aita näkyy mm. 1870-luvulla otetussa valokuvassa.

Rajat katutiloihin ovat säilyneet lähes muuttumattomana puiston eteläreunalla. Kaisaniemen kadun rakentaminen leikkasi puiston kaakkoiskulmasta pois alkuperäisen sisäänkäynnin käsittäneen alueen. Irralleen jääneestä puiston osasta muodostettiin nykyinen Varsapuistikko. Katuja vasten puistoa ei ole rajattu aidoin, lukuun ottamatta matalaa graniittimuuria Kaisaniemenkatua vasten.

Rajapinnat rataan, katuihin sekä kasvitieteelliseen tulisi säilyttää visuaalisesti avoimina. Umpinaiset aitarakenteet eivät sovi alueelle. Kaisaniemenpuistossa on lisäksi säilytettävä alueiden vapaa käyttö, siellä ei tule olla suljettuja alueita kasvitieteellisen puutarhan lisäksi.

Kaisaniemenpuisto on osa merellistä Helsinkiä, mutta ranta-alue Kaisaniemenlahtea vasten on päässyt huonoon kuntoon. Tavoitteena on ranta-alueen kehittäminen 1900-luvun alkupuolelta alkaneeseen toiminnallisempaan käyttöön. Tätä varten tulee alueesta laatia käyttökonsepti. Ranta-alueen tulee toimia myös polkupyöräily-yhteytenä sekä kävelyyn soveltuvana alueena.



Ylhäällä Svante Olssonin puistokujan koivukujanne. Kujan-teen puita on poistettu vuosien varrella, eivätkä jäljelle jääneet puut enää muodosta yhtenäisiä rivejä. Alhaalla asema-kaavassa suojeltu vaahtera Nuori Hirvi-veistoksen taustalla.

5.1.3. Kasvillisuus

Monipuolinen ja vaihtelevia maisematiloja muodostava kasvillisuus on olennainen osa puistoa. Tavoitteena on puistomainen ympäristö, jossa kasvillisuudella on suuri rooli. Istutusten tulisi noudattaa alkuperäistä ajatusta "luonnonrauhasta" eli olla luonnonmukaisia lukuun ottamatta sydänalueen altaan ympäristöä sekä Svante Olssonin puistokujaa jotka edustavat arkkitehtonista tyyli-ihannetta.

Puukujanteet ja rivit on säilytettävä ja allasta ennen ympäröineet puurivit uusia. Puut tulee näiden kohdalla uusia kerralla. Maisemapuut ja maisemapuistoosioiden vaihteleva puuvartinen kasvillisuus on säilytettävä ja suojeltava ominaisuus. Kasvillisuus koostuu pääosin puuvartisista (yksittäis)kasveista, eikä massastutuksia ole käytetty. Kasvillisuutta voidaan käyttää maisemapuiston istutusperiaatteiden mukaisesti häivyttämään puiston rajoja, esimerkiksi rataa vasten ja kasvitieteellisen puutarhan rajoilla. Näkymien avaaminen ja kehystys kasvillisuuden avulla kuuluu myös aikakauden ihanteiden mukaiseen kasvillisuuden käsittelyyn. Kasvillisuutta voidaan käyttää myös näkymien päätteeksi, esimerkiksi yksittäisiä hienoja maisemapuita. Arkkitehtonista suunnittelua edustavien alueiden rajapinnoilla kasvillisuutta käytetään taas pikemmin selkeyttämään ja korostamaan rajoja.



Kasvillisuuden suunnittelussa ja kehityksessä tulee huomioida myös kasvitieteellisen puutarhan kasvillisuus ja sen muodostama tilallisuus. Kasvitieteellisen puutarhan länsiosassa kasvillisuus on selvästi väljempää, tilallisesti avoimempaa ja itäosan kasvillisuus puolestaan runsaampaa ja kookkaampaa sekä muodostaen tilallisesti sulkeutuneemman vaikutelman.

Kasviharvinaisuudet sekä muistopuut on pyrittävä säilyttämään ja niistä on otettava näytteitä lisäykseen. Muuten istutettavan lajiston tulee olla pääosin puistossa aiemminkin käytettyä ja istutuksissa on pyrittävä lajirikkauteen. Erikoismuodot (pylväs, riippa jne.) eivät sovi puistoon, yksittäin niitä voidaan käyttää osana sommitelmaa. Myös kasvillisuuden runkojen ja erityisesti lehdistön erikoisvärejä tulee välttää. Ainoastaan vesialtaan viereisten hopeasalavien uudelleenistutus on historiallisesti perusteltavissa.

5.1.4. Rakennukset

Kaisaniemenpuistossa on aina sijainnut vaihteleva määrä rakennuksia, joista mm. Kaisaniemen ravintola on säilynyt samalla paikalla rakentamisestaan vuodesta 1839 saakka. Puistossa nykyään sijaitsevia rakennuksia ovat soutuklubi, ravintola Kaisaniemi sekä lippakioskit, jotka kaikki on suojeltu asemakaavassa merkinnällä sr-1. Lisäksi puistossa sijaitsevat huoltotoimintoihin liittyvät Staran rakennukset sekä liikuntaviraston hallinnoimat pukusuojat.

Kaisaniemen ravintolan ja lippakioskien käyttö tulee kehittää puistoa palvelevina kaupallisina toimintoina ja niille tulisi laatia kehittämiskonsepti. Tavoitteena käytön kehittämisessä on turvata rakennusten säilyminen, sillä ne ovat puistolle tärkeitä kulttuurikohteita.

Uusien rakennusten sijoittaminen puistoon esimerkiksi pukutiloiksi tulee tehdä huolellisesti ja ulkoasun ja mittakaavan on sovittava kyseiseen ympäristöön. Suuria pysyviä rakennuksia ei puistoon tule rakentaa. Olevien ja tulevien rakennusten ympäristöt tulee suunnitella ja rakentaa huolella ja huolehtia niiden kunnossapidosta. Kaisaniemen ravintolan pihalle ja lähiympäristölle tulee laatia hoito- ja kehittämisperiaatteet.

5.1.5. Varusteet, rakenteet ja materiaalit

5.1.5.1. Kalusteet ja varusteet

Puiston kalusteet ja varusteet tulee uusia yhtenäiseksi kokonaisuudeksi kaupunkikalusteohjeen mukaisesti. Kaisaniemenpuiston kohdalla noudatetaan historiallisia alueita koskevaa ohjeistusta. Kalusteiden ja varusteiden materiaaleina tulee käyttää joko luonnonmateriaaleja, kuten puuta tai valurautaa ja metallia.

Huoltoon sekä kunnallistekniikkaan liittyvät varusteet ja rakennelmat tulee sijoittaa toimintojen sekä tapahtumakäytön tarpeet huomioiden. Sijoittelu tulee tehdä pääosin tulevien rakennusten yhteyteen ja mahdollisuuksien mukaan infrastruktuuria sijoitetaan myös maan alle. Puistossa on tarvetta yleisö-WC:lle, joka palvelisi leikki- ja liikunta-alueiden sekä kioskin asiakkaita.

Varusteiden sijoittelussa tulee pitää huolta siitä, ettei niiden sijoittelu häiritse puistossa liikkumista tai näkymiä. Liikunta- ja leikkitoimintojen yhteyteen tulevat aidat eivät saa estää näkymiä tai rikkoa maisematiloja.

Liikennemerkkit ja opasteet sijoituspaikkoineen tulee suunnitella huolella. Moottoriajoneuvo liikenteen poistuessa puistosta pääosin, tulee liikennemerkkien määrä vähentää. Jos mahdollista, tulisivat liikennemerkkit ja opasteet koota ja käyttää mahdollisimman pieniä merkkejä.

5.1.5.2. Värytys

Kalusteiden värytyksessä noudatetaan kaupunkikalusteohjeistuksen historiallisia alueita koskevaa ohjeistusta. Näin ollen puistokalusteiden metalliosat ovat pääosin mustia. Myös leikkialueen varusteissa ja kalustuksessa pyritään hillittyyn värytykseen.

5.1.5.3. Valaistus

Puistoa on valaistu ainakin osin jo 1800-luvun lopulta saakka. Käytössä on tuolloin ollut kaasulla toimivia pylväsvalaisimia. Puiston valaistus on nykyisin hoidettu vaihtelevantyyppisin pylväsvalaisimin, joissa pääosassa valonlähteenä ovat elohopealamput.

Asemakaava määrää, että valaistukselle on laadittava kokonaissuunnitelma. Valaistuksen suunnittelussa tulee ottaa huomioon kaupungin eri virastojen yhteistyössä laatiman Kaupungin valot, Helsingin valaistuksen kaupunkikuvalliset periaatteet-julkaisun ohjeistukset²²¹. Valaisinten itsessään tai valaisun ei ole tarkoitus nousta erityisesti esille, vaan pikemmin eheyttää yleisvaikutelmaa selkeällä ja vähäeleisellä ulkoasulla ja valaisutavalla sekä luoda tunnelmaa. Valaisimet eivät saa peittää näkymälinjoja.

Puiston valaistusta tulee kehittää huomioiden alueella tapahtuva toiminta, esteettömyys sekä turvallisuus. Valaisinten ja niiden pylväiden tai muiden kiinnitysosien tulee sopia arvokkaaseen ympäristöön ja olla mittakaavaltaan puistomaiseen ympäristöön soveltuvat. Valonlähteiden valinnassa tulee huomioida laadukas värintoisto.

5.1.5.4. Taitorakenteet

Taitorakenteiden materiaalien ja suunnittelun tulee olla korkeatasoista. Pääsääntöisesti vanhat, asemakaavassakin säilytettäväksi määritellyt taitorakenteet tulee säilyttää ja kunnostaa alkuperäiseen tai sitä mahdollisimman hyvin vastaavaan asuun.

Sydänalueen vesiallas ympäristöineen on säilynyt monilta osiltaan pitkälti 1920-luvun lopun asussa ja siten palautettavissa alkuperäisen mukaiseksi. Unionikadun vastaiset muurit ja porttiaihe Varsapuistikossa on säilytettävä ja pidettävä kunnossa. Portaikot puiston eteläreunalla ja pohjoisrannalla ovat tärkeitä kulkuväyliä ja niiden kunnostaminen tulee tehdä oleva ulkoasu säilyttäen. Rantamuurit ovat peräisin 1900-luvun alkupuolelta ja vaativat kunnostusta. 1900-luvulla toteutettuja taitorakenteita, kuten Kaisaniemen puistokujan eteläosassa sijaitsevaa betonista L-tukimuuria, ei ole syytä erityisesti säilyttää vaan pikemmin joko rakentaa uudelleen puiston arvolle soveltuvilla korkeatasoisemmilla materiaaleilla.

5.1.5.5. Taide ja muistomerkit

Taideteokset ja muistomerkit ovat osa puiston kerroksellisuutta ja historiaa, niitä on sijoitettu puistoon eri aikakausina. Teokset ovat olleet myös merkittäviä elementtejä osana puiston sommitelmaa. Muistomerkkien ja historiallisesti paikallaan sijainneiden teosten säilytys ja ympäristön kunnostus on tärkeää. Teokset vaativat ympärilleen avointa tilaa, korkealaa- tuista suunnittelua ja arvolleen sopivia materiaaleja, eikä niitä tule siirtää alkuperäiseltä paikaltaan²²².

Valaistuksen kokonaissuunnitelman laatimisen yhteydessä taideteosten mahdollinen korostusvalaistus suunnitellaan yhteistyössä taidemuseon kanssa.

5.1.5.6. Pintamateriaalit

Pintamateriaalien osalta pyritään yhtenäiseen ulkoasuun, joka kunnioittaa historiallisia kerrostumia. Pintamateriaalit ovat olleet puistokäytävillä pääasiassa soraa ja myöhemmin 1900-luvulla myös asfalttia. Kivituhka vastaa nykyään käytössä olevista materiaaleista parhaiten käytävien ja kenttien ”sorapintaa”. Kivituhkan värin tulisi olla koko puiston alueella yhtenäinen, punainen, musta tai erityisen vaalea kivituhka ei alueelle sovellu.

Asfalttibetonin tulee olla mustaa, jossa käytetään mahdollisuuksien mukaan sorapintausta. Helsingin kaupungin pyöräteiden pääreiteillä on ollut käytössä punainen asfaltti, jonka on nähty selkeästi erottavan jalankulun pyöräilystä.

Reunakivien käyttäminen kävelyyn ja pyöräilyyn tarkoitetuilla puistokäytävillä ei kuulu puiston luonteseen ja niiden käyttöä tulee välttää. Välttämättömät rajaukset voidaan tehdä siten, ettei rajaava elementti näy maanpinnalle. Kaisaniemenrannan katu ympäristössä ja Kaisaniemen puistokujalla reunakiviä voidaan käyttää. Reunakiven tulee olla lohkottua graniittia. Mieluiten käytetään Helsingin kaupungin kivivastosten vanhoja kierrätettyjä reunakiviä, jolloin väritys voi olla vaihtelevaa.

Luonnonkivistä rakennettuja kouruja on mm. Svanthe Olssonin puistokujalla ja sen ympäristössä. Kourut on toteutettu 1900-luvun alkupuolen uudistusten yhteydessä ja ne tulee säilyttää ja korjata. Betonikiveys, nurmikiveys tai betoniset reunakivet eivät ole puiston ulkoasuun soveltuvia. Turva- ja liikunta-alustojen tulee olla mieluiten luonnonmateriaaleja, kuten kivituhkaa ja turvasoraa. Jos käytetään synteettisiä materiaaleja, tulee alueet toteuttaa yhtenäisinä pintoina, ei paloista. Alueet on myös rajattava hyvin ja värisävyinä käyttää harmaan tai ruskean eri sävyjä, jolloin ne eivät erotu poikkeavasti puiston muiden pintoitteiden värimaailmasta.

Kasvitieteellisen puutarhan pohjoisen sisääntulon ympäristössä on käytetty keraamista laattaa. Laattojen asennuksen alkuperäinen ajankohta ei ole tiedossa. Kiveys on ollut paikoillaan jo ainakin vuonna 1970²²³ ja voi olla jopa peräisin 1930-luvulta. Laatat tulee säilyttää ja korjata tarpeen mukaan.

5.1.6. Käytävät, kulkeminen ja liikenne

Käytäväleveyksillä on merkitystä puiston kokemisen kannalta, eikä reittien mitoituksen tulisi poiketa olevasta ilman painavia perusteita. Käytävien kupera profiili käytävillä on suojeltava ja säilytettävä ominaisuus. Niiltä osin, kun profiili on alkuperäisten käytävien osalta hävinnyt, tulee käytävien uusinnassa pyrkiä palauttamaan kupera profiili. Reittien tulee tarjota mielenkiintoisia näkymiä ja vaihtelevia mahdollisuuksia liikkua puiston eri osissa. Sekä hidas käyskenteily, että nopea työmatkaliikenne tulee sovittaa puistoon siten, ettei kumpikaan häiritse toista kohtuuttomasti. Nopean ja hitaan kuluttavan risteyspaikat tulee suunnitella erityisellä tarkkuudella.

5.1.6.1. Sisääntulot

Sisääntulot puistoon ovat olleet alun perin puiston itä- ja eteläreunalla. Ratapenkereen täyttö ja penkereelle rakennettu kulkuyhteys 1800-luvulla antoi mahdollisuuden saapua puistoon luoteesta Tokoinrannasta suoraan Kaisaniemen ravintolan luokse. Rannan täyttämisen myötä 1920-luvulla rakentui yhteys puistoon Unioninkadulta Pitkäsillan kupeesta Kaisaniemenrantaa pitkin. Viimeisin jalankulkuyhteys puistoon syntyi lännen suunnasta, kun ratapihan alitse rakennettiin yhdystunneli, jonka itäinen suuaukko aukeaa puiston lounaiskulmaan.

Sisääntuloalueiden tulee olla avoimia siten, että näkymät puistoon ovat houkuttelevat. Puistoon saapumisen on oltava turvallista ja esteetöntä, eikä sisääntuloalueita tule täyttää esimerkiksi huoltotoimintoihin tai jätteiden keräykseen liittyvillä varusteilla ja rakenteilla. Sisääntulon tulee kertoa puiston luonteesta - minne ollaan tulossa ja mitä on odotettavissa.

5.1.6.2. Pyöräily ja jalankulku

Puistoon on linjattu pyöräilylle baanayhteyksiä. Pääyhteys on Kaisaniemenkannakselta kohti rautatieasemaa, ja siihen yhtyy reitti Kaisaniemenrantaa pitkin. Puiston sydänalueen ja pääakseliin tulee olla esteettömiä tai tarjolla tulee olla vaihtoehtoinen reitti. Puiston alkuperäiset ratkaisut tukevat esteettömyyttä ja portaiden kaltaisten kulkua vaikeuttavien rakenteiden määrä on vähäinen. Poikkeuksen tekevät näköalapaikat, jotka eivät ole kaikilta osin saavutettavissa esteettömiä reittejä pitkin. Esteettömyyden kannalta portaikot eivät ole jatkossakaan suositeltavia kulkuyhteyksillä ja olevien portaikkojen lisäksi niitä ei tulisi puistoon toteuttaa ilman painavia perusteita.

5.1.6.3. Moottoriajoneuvoliikenne ja pysäköinti

Moottoriajoneuvoliikenne ja varsinkin pysäköinti ovat puiston arvoa alentavia tekijöitä ja ne tulee poistaa puiston alueelta. Kaisaniemenrannan kadunvarsipysäköinti säilyy.

Kulkuyhteydet huoltoliikenteelle on mahdollistettava Kaisaniemen ravintolaan, venekerholle, puiston kioskeihin sekä puku- ja huoltotiloihin. Myös tapahtumakäyttöön liittyvän huoltoliikenteen järjestäminen huolella on tärkeää puiston kulumisen ehkäisemiseksi.

5.1.7. Toiminnot ja käyttäjät

5.1.7.1. Käyttäjät

Puiston käyttäjiä ovat kaikki helsinkiläiset, matkailijat ja tapahtumajärjestäjät. Päivittäisiä käyttäjiä ovat alueen päiväkodit ja koulut, työmatkalaiset ja alueen asukkaat. Puiston tulee olla turvallinen ja esteetön eri käyttäjäryhmille. Turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat mm. hyvä näkyvyys ja valaistus pimeällä. Selkeät, hyvin merkityt ja esteettömät kulkuyhteydet lisäävät käyttömukavuutta. Oleskelun mahdollistavat avoimet nurmipinnat sekä istuskelumahdollisuudet ovat tärkeitä.

5.1.7.2. Tapahtumat

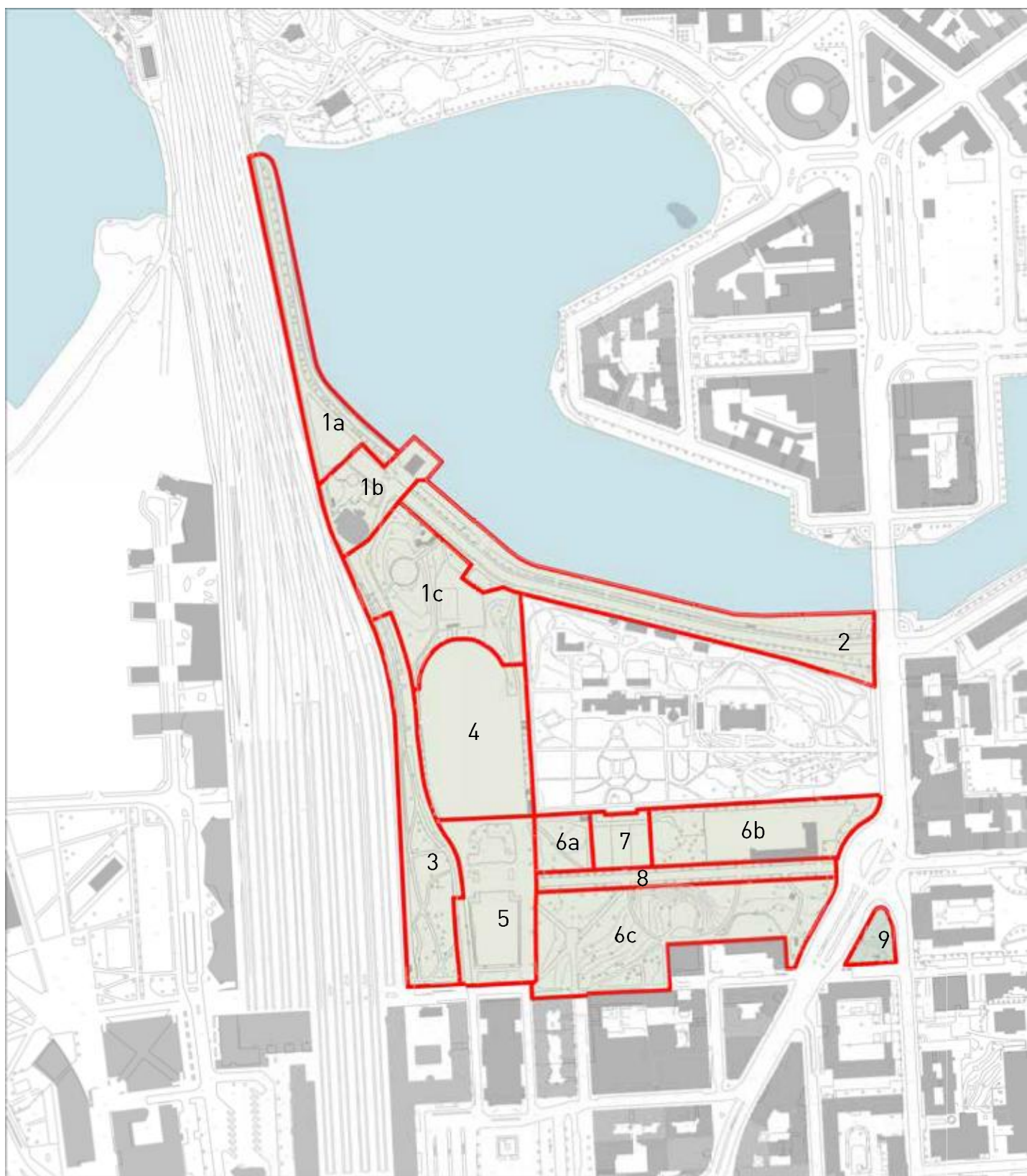
Suuret yleisötilaisuudet ovat osa puiston historiaa. Helsingin kaupungin strategian mukainen tapahtumakäyttö on historiallisesti perusteltua, mutta sen täytyy tapahtua puiston arvoja kunnioittaen. Tapahtumainfrastruktuurin sekä huollon tarpeet on huomioitava puiston suunnittelussa. Erityyppisiä ja kokoluokaltaan suuriakin tapahtumia tulee voida järjestää siten, ettei puiston ulkoasu, kasvillisuus tai kulkuyhteydet siitä kärsi. Tapahtumajärjestäjiä varten laadittavassa ns. tapahtuma-kortissa tulee ilmetä millä alueilla ja miten usein tapahtumia voidaan järjestää, tapahtumien aikaiset huoltoajo ja liikennejärjestelyt sekä tapahtumien ajaksi suojattavat alueet. Tapahtumia ei pääsääntöisesti saa järjestää nurmialueilla.

5.1.7.3. Liikunta-, urheilu- sekä leikkitoiminnot

Liikunta- ja leikkitoiminnot ovat olleet osan puiston käyttöä jo 1800-luvun loppupuolelta saakka reformipuiston suunnitteluihanteiden mukaisesti.

Historialliset perusteet tukevat liikunta-alueiden keskittämistä pääkentälle sekä Svante Olssonin puistokujan pohjoispuolelle. Leikkialueille historiallisesti luontevia paikkoja ovat Svante Olssonin puistokujan pohjois- ja eteläpuoli.

5.2 Osa-alueet ja niiden kehittämisperiaatteet



Alue on jaettu kolmeentoista erilliseen osa-alueeseen.

5.2.1 Osa-alue 1a: Kaisaniemenkannas

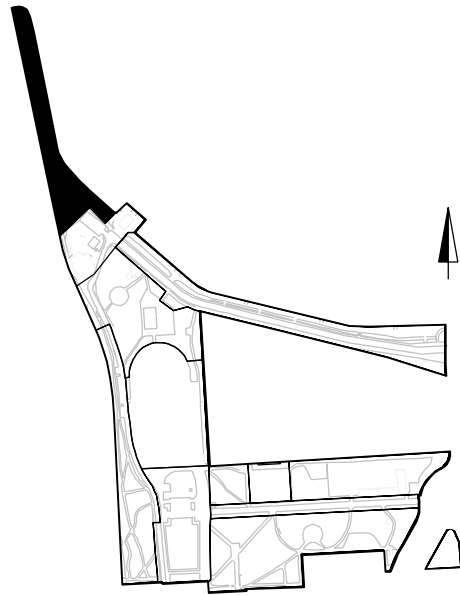
5.2.1.1. Historia

Suomen ensimmäinen rautatie Helsingistä Hämeenlinnaan rakennettiin vuosina 1859–1862. Kluuvin alueen kaavoittaminen aloitettiin vuonna 1857, radan linjaukseksi valittiin kolmesta vaihtoehdosta Kaisaniemen länsilaitaa kulkeva ja Töölönlahden yli Eläintarhaan ylittävä linjaus. Lahden ylittävä kävelytie radan varteen rakennettiin 1900-luvun vaihteessa. Kävelytie oli aidattu molemmin puolin; rataa vasten korkea aita, lahden puolella matala metalliaita. Pengertä levennettiin Eläintarhanlahden puolelle 1960-luvulla ja samaan aikaan uusittiin kävelytie ja sen Eläintarhan päässä oleva silta. Puu- ja pensasistutukset ovat peräisin 1970-luvulta.

- Täyttöpänkereelle rakennettu rata 1862
- Uusi kulkuyhteys suunnitelma 1889, toteutus viimeistään 1903.
- Lehmusrivin ja pensasistutusten istutussuunnitelma 1972.

5.2.1.2. Nykytilan kuvaus

- Istutettu puurivi ja pensaasit ovat 1970-luvulta. Saapumisnäkyvä pohjoisesta on tukkoinen, sillä tiheä kasvillisuus peittää näkymät. Rantaluiska on kasvittunut luontaisesti. Pensaasit kaaventavat rantapolkua voimakkaasti.
- Hyväkuntoinen asfalttiraitti on eroteltu maaliivoin pyöräilijöille ja jalankulkijoille. Puurivin rannanpuolella kulkee kapea huonokuntoinen hiekkapolku.
- Kalusteina alueella on mahdollisesti 1970-luvulta peräisin olevat kuluneet penkit. Valaistus on hoidettu korkeisiin puupylväisiin kiinnitetyillä varrellisilla tievalaisimilla ja sähköistetty ilmajohdoilla. Rata-alueita rajaa verkkoaita. Nurmea on suojattu liikennekäytöltä isoilla kivillä. Paikan ilme on epäviihtyisä.
- Rantaluiska on louheluiska, jota on osin verhoiltu pyöreillä kivillä. Luiskassa on paljon eroosioaurioita. Ilme on epäsiisti.
- Kaisaniemenkannas tarjoaa suositun reittiyhteyden keskustasta pohjoiseen. Reitiltä näkyy hyvin ratapiha-alue ja junaliikenne. Kaukonäkymät aukeat mm. Finlandiatolalle, Stadionin torniin, Kallion kirkolle ja Tuomiokirkolle. Penkeiltä aukeaa hienot näkymät merenlahden yli. Töölönlahdelle johtavan sillan luona on suosittu kalastuspaikka.



5.2.1.3 Arvot

Kaupunkikuvallinen arvo

- näkymät Kalliosta ja Hakaniemestä
- vanha sisääntulo puistoon

Käyttöarvo

- yhteys Kaisaniemen ja Eläintarhan välillä

Historiallinen arvo

- vanha sisääntulo puistoon

5.2.1.4 Vaalittavat ominaispiirteet

- Puurivi muodostaa eheän nauhan Eläintarhan- ja Kaisaniemenlahden ympäri.
- Näkymät ympäristöön.

5.2.1.5 Kehittämisperiaatteet

- Risteyskohtien avoimet näkymät vaativat erityishuomiota. Olevat näkymää tukkivat pensaat tulee pitää leikattuina tai poistaa.
- Reitti Kaisaniemenkannaksella muodostaa sujuvan yhteyden pohjoisesta kohti Kaisaniemeä ja kaupungin keskustaa ja sitä tulee kehittää.
- Levähdyspaikkoja tulisi kehittää viihtyisiksi oleskelu- ja maisemientarkkailupaikoiksi.
- Vaihtamalla valaisinmalli matalampaan puisto- valaisimeen viestitään raitin luonteesta pyörä- ja jalankulkuliikenteen yhteytenä.
- Rataa vasten on aina ollut aita. Läpinäkyvä se mahdollistaa junien tarkkailun eikä tee kannaksesta kuilumaista.
- Rantapenkerettä tulisi kohentaa siten että se paremmin liittyisi oleviin rantarakenteisiin.

Näkymä puistosta kohti Kaisaniemenkannasta. Ratapiha korostuu, sillä kasvillisuus peittää osin näkymiä kohti Eläintarhanlahtea.



5.2.2 Osa-alue 1b: Ravintolan ympäristö

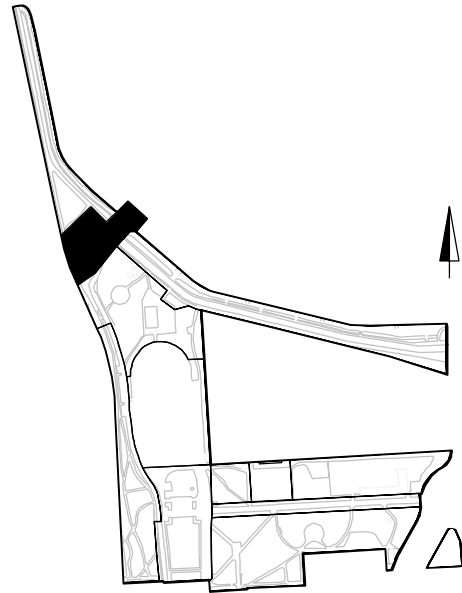
5.2.2.1. Historia

G. A. Armfeltin aloitteesta 1835 Helsinkiin päätettiin perustaa ravintoloita salakapakoinnin hillitsemiseksi. Yksi ravintolan sijoituspaikoista oli Kaisaniemi. Ravintolatontti vuokrattiin Catharina Wahllundille ja teurastaja Salomon Janssonille 15 vuodeksi. Wahllund, joka oli pitänyt Yleisessä seurapuutarhassa (=Kaisaniemi) kahvipuhvettia jo vuodesta 1827, avasi ravintolan ja siihen liittyvän Sjöpaviljongen -nimisen rantarakennuksen vuonna 1839. Vuodesta 1843 ravintolaa piti Wahllundin tytär Emelie Myhrman ja 1840–50-luvut muodostuivat ravintolan loistokaudeksi. Ylioppilaat kokoontuivat vapunviettoon 1. toukokuuta Kaisaniemen ravintolaan, sen pihalle ja itäpuolisen kukkulan rinteelle. Juhla ja kokoontuminen nimettiin poliittisista syistä Catharina Wahllundin syntymäpäiväksi.

Ravintola sijaitsi alun perin niemessä, jonka länsipuolella avautui Kluuvinlahti ja itäpuolella Eläintarhanlahti. Niemi hävisi Kluuvinlahden täyttämisen ja radan rakentamisen myötä 1850-lukuun mennessä. Täytöt aloitettiin lahden pohjukasta jo 1810-l, mutta lahden täyttäminen jatkui vuosikymmeniä.

Ravintola Kaisaniemi on Suomen vanhin yhtäjaksoisesti toiminut ravintola. Alkuperäiseen rakennukseen liittyvä puolipyöreä osa rakennettiin 1929. C. L. Engelin suunnittelemaksi mainittu ravintolarakennus kunnostettiin 1980-luvulla.

- Soutuklubin rakennus valmistui 1930.
- 1839 rakennettu ravintola sijoittuu luonnonympäristöön mereen työntyvään niemenkärkeen. Alkuperäisen rakennuksen suunnitteli mahdollisesti arkkitehti C.L. Engel.
- 1886 Helsingfors roddklubb – venevaja.
- 1890-luvulla ravintolaan käytiin sisään ainakin eteläpuolelta, missä oli myös pöytäryhmiä sekä katetulla terassilla että ravintolan edustalla.
- 1929 ravintolaa on laajennettu etelään puolipyöreällä rotunda-salilla.
- 1930 soutupaviljonki, arkkitehti Hilding Ekelund.
- 1939 Kaisaniemen ravintolan edustalla kulkevan tien leventäminen.
- 1987 korjauksia ravintolaan.
- 1993 pysäköintialuesuunnitelma.



Ylhäällä Kaisaniemen ravintolan eteläinen julkisivu ja alhaalla Soutuklubin rakennus.

5.2.2.2. Nykytilan kuvaus

- Alkuaan luonnonympäristöön niemenkärkeen sijoittunut ravintola on saanut vierelleen länteen laajan täyttömaalle perustetun ratapihan. Ravintolan ja radan välissä kulkee kapea asfalttikäytävä, jossa liikkuvat jalankulkijat, nopeat pyöräilijät ja ravintolan huoltoliikenne. Näkemät käytävällä ovat puutteelliset. Puistomaisuus ravintolan läheisyydestä ja yhteys varsinaiseen puistoon on heikentynyt olennaisesti.
- Ravintolan sisäänkäynti on pohjoisesta ja laaja terassialue sijoittuu nykyisin ravintolan pohjoispuolelle. Katokset ja piharakennelmat soveltuvat huonosti suojeltuun rakennukseen ja puistoon. Kalusteiden, varusteiden, pintojen ja kasvillisuuden hoito terassiympäristössä ja huoltopihalla on puutteellista. Tuuhea kasvillisuus peittää näkymät terassialueelta ympäristöön ja tekee paikasta synkän.
- Erikoisuutena ravintolalaajennuksen katon läpi kasvaa vanha tammi, joka esiintyy jo 1890-luvun valokuvassa ravintolan edessä.
- Ravintolan eteläsivua hallitsevat asfalttipintaiset käytävät: Kaisaniemen puistokuja jalkakäytävineen ja pyörä- ja jalankulkuliikenteen raitti.
- Lähellä ravintolaa merenrannassa on Helsingin soutuklubin paviljonki. Paviljongin piha on rajattu panssariverkkoaidoin.
- Ravintolan ja soutupaviljongin välissä on täyttömaalle perustetut asfaltoidut Kaisaniemenranta – katu sekä pysäköintialue.

5.2.2.3. Arvot

Alkuperäisyysarvo

- Kaisaniemen ravintola ja soutupaviljonki

Historiallinen arvo

- Kaisaniemen ravintola ja soutupaviljonki

5.2.2.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Ravintolatoiminnan jatkuminen Suomen vanhimmassa yhtäjaksoisesti toimineessa ravintolassa. Ravintola on perinteisesti ollut puiston tärkein kohde, mistä on saanut korkeatasoista palvelua ja virvokkeita.
- Veneilytoiminta rannassa.

5.2.2.5. Kehittämisperiaatteet

- Historiallisia rakennuksia koskevien toimenpiteiden tulisi olla säilyttäviä ja niiden toimintaa tukevia.
- Ravintolan aluetta tulee kehittää historiaa kunnioittaen, korkeatasoisesti, esteettisesti ja nykyajan vaatimuksia noudattaen. Ravintolan terassiympäristö kaipaa näkymien avaamista ympäristöön. Ravintolaympäristölle olisi paikallaan laatia hoito- ja kehittämissuunnitelma.
- Autoliikenteen ja pysäköinnin siirtyessä kauemmas ravintolasta pintamateriaaleja tulisi pehmentää, ts. korvata asfalttia kivituhka- ja nurmipinnoilla mahdollisuuksien mukaan.
- Baanan sujuva linjaus ravintola Kaisaniemen ohi tulee ratkaista. Ravintolan huoltoliikenne tulee järjestää siten, ettei se risteä pyörä- ja jalankulkuliikenteen kanssa. Ravintolan huoltotilat tulee järjestää siten, että varastointi ei ole yleisön nähtävillä.
- Asemakaavan esittämälle muuriseinälle ei ole historiallisia perusteita. Ravintolalta on ollut aina avoin näkymä ensin lahdelle, sitten radalle.

5.2.3 Osa-alue 1c: Pohjoisen näköalakukkulun ympäristö

5.2.3.1. Historia

Pohjoisen näköalakukkulun alue on yksi puiston maisemapuistovaiheen asussa säilyneistä alueista (ks. myös 3, 6c). J. A. Ehrenströmin asemakaavoissa 1812–1817 Kaisaniemen pohjoisosa säilytettiin luonnontilaisena englantilaisen maisemapuiston tapaan, ja sama ajatus toistuu C. L. Engelin suunnitelmassa Kaisaniemenpuistoa varten 1827.

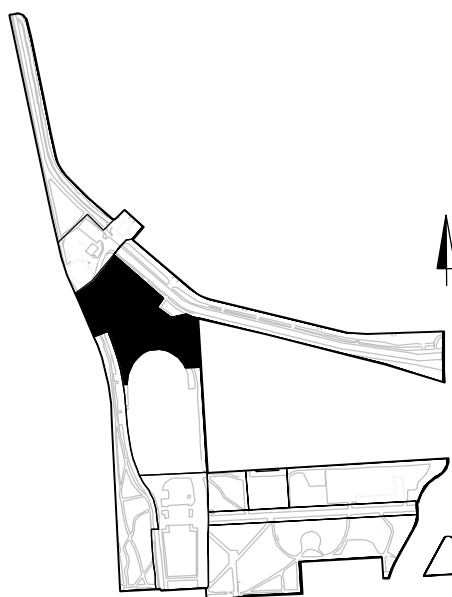
Niemeen on merkitty pieni näköala-aukio Ehrenströmin asemakaavassa 1815. 1800-luvun karttoihin ja asemakaavoihin aukio on merkitty vaihtelevasti. Pohjoinen näköalakukkula oli vuonna 1839 perustetun ravintola Kaisaniemen ohella ylioppilaiden vapunviettopaikka ja se vakiintui ruotsinkielisten ylioppilaiden kokoontumispaikaksi 1870-luvulla. Fredrik Paciuksen (1809–1891) vuonna 1838 perustama kuoro Akademiska sångföreningen kokoontuu perinteisesti kukkulalle vastaanottamaan kevään. Kukulalla sijaitsee 1900-luvun alussa pieni länteen avautuva puurakenteinen esiintymislava.

Kukulalla sijaitseva pyöreä aukio käytävien esiintyy Svante Olssonin ja puutarhalautakunnan suunnitelmissa 1904–1910. Se on keskeisenä aiheena Svante Olssonin ja Bertel Jungin 1910-luvulla esittämissä Kaisaniemen uudistussuunnitelmissa, joissa aukio esitetään erilaisina nykyistä pyöreää muotoa paljon laajempina puutarhataiteellisina sommitelmina. Jungin seuraajan, kaupungin asemakaava-arkkitehti Birger Brunilan suunnitelmassa 1925 aukio on esitetty suorakaiteenmuotoisena ravintolan edustaan yhdistyvänä aukiokokonaisuutena. Aukio toteutettiin Bertel Jungin 1911 hyväksytyssä olemassa olevaan tilanteeseen perustuvan uudistussuunnitelman mukaisena, eivätkä myöhemmät suunnitelmat toteutuneet.

Kukulalla itäpuolen pieni suorakaiteenmuotoinen kenttä laaksossa on rakennettu vuosien 1932–1943 välisenä aikana.

Vapaamuurarin hautauskentän itäpuolella on Helsingin vanhin julkinen muistomerkki (1785). Se pystytettiin Fredrik Granatenhjelmin (1708–1784) toiveesta hänen muistokseen. Haudan luo istutettiin 1865 kaksi pajua olemassa olevien taikinarja- ja syreenipensaiden lisäksi. Muistomerkkiin liittyvä aita ja puuistutus ovat 1900-luvulta.

Ylioppilaat kokoontuivat vapunviettoon 1. toukokuuta Kaisaniemen ravintolaan, sen pihalle ja itäpuolisen kukkulalla rinteelle. Juhla ja kokoontuminen nimettiin poliittisista syistä Catharina Wahllundin syntymäpäiväksi.



Ylhäällä pyöreä kivituhkapintainen näköalatasanne, jota ympäröi matalaksi leikattu orapihlaja-aita. Näköalapaikan ympärillä kasvavat lehtipuut peittävät näkymät ympäristöön kesäisin. Alhaalla näköalatasanteen länsipuolella sijaitseva pieni pelikenttä, joka on peräisin 1900-luvun alkupuolen reformipuistovaiheesta. Kuvassa näkyvää koripallokenttää lukuun ottamatta kenttäalue on kivituhkapintainen.

- Vapaamuurarin hauta 1785.
- Näköalakukkulan pyöreä aukio toteutettu Jungin 1911 suunnitelman mukaan.
- Kukkulan itäpuolen pieni suorakaiteenmuotoinen kenttä on rakennettu vuosien 1932–1943 välisenä aikana.
- Muistopuu Ystävyyden koivut, Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyyspäivä 1962 (1-4 koivua muistopuurekisterin mukaan), muistokivi ja -laatta 1965.

5.2.3.2. Nykytilan kuvaus

- Puistonurmilla on yksittäispuita ja – pensaita. Maisemaa hallitsee ympäristöstään npoin viiden metrin korkeuteen nouseva näköalakukkula. Kukkulan pyöreää kivituhkapintaista tasanetta rajaa matala leikattu pensasaita. Kukkulan pohjoissivulla sen kainalossa on aidattu Staran varasto ja tukikohta, joka koostuu useammasta matalasta anonyyminruskeaksi maalatusta vaatimattomasta pienestä rakennuksesta.
- Näköalatasanteelta aukeaa näkymä ratapihalle ja edelleen uusien radanvarren talojen välistä aina Finlandiatalolle. Pohjoisessa näkyy Linnanmäki. Kallion kirkko vilahtelee puiden latvusten takaa.
- Matalamman kukkulan laella on Vapaamuurarin hauta, jota koristaa takorauta-aita ja ylikasvanut marjakuusi.
- Kukkuloiden välissä on tasainen laaksoalue. Laaksossa on käyttökelvoton koripallokenttä ilman koreja ja Staran tukikohtaan liittyviä sosiaalitalokontteja. Avoin toimintatila ollut muodossaan ja sijoillaan yli 70 vuotta.
- Vappuna näköalakukkula on edelleen ruotsinkielisten ylioppilaiden suosittu vapunviettopaikka. Isoissa tapahtumissa laaksoalue palvelee huolto- ja varikkoalueena.

5.2.3.3. Arvot

Maisema-arkkitehtoninen arvo

- hyvin säilynyt maisemapuistolle tyypillinen maastonmuotoilu ja jäsentely
- reformipuistoaatetta edustava pikkukenttä 1930–40 -luvulta

Kaupunkikuvallinen arvo

- näkymät ympäröivään kaupunkirakenteeseen

Muut arvot / historialliset arvot

- ruotsinkielisten vappujuhlat
- Vapaamuurarien muistomerkki

5.2.3.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Pehmeät maastonmuodot ja kummut, laajat nurmipintaiset alueet, yksittäispuut ja -pensaat, polveilevat puistopolut ja harkitut muistomerkit ovat tyypillisiä maisemapuistolle.
- Promenadipuisto, missä urheilutoimintaa. Avoin toimintatila on liikunta-akselin jatke.
- Näköalatasanteelta aukeavat näkymät ympäröivään kaupunkirakenteeseen.
- ”Vanha Kaisaniemen luonnonrauha.” Osa alkuperäistä ”luonnontilaista” niemeä.

5.2.3.5. Kehittämisperiaatteet

- Reittien tulisi noudattaa mahdollisuuksien mukaan vanhoja maaston mukaan tehtyjä käytävälinjauksia. Missä tämä ei ole mahdollista, linjaamisessa tulisi noudattaa maisemapuistojen periaatteita käytävien maisemaan sovittamisessa. Myös vanhojen hyväkuntoisten puiden säilyttämiseen tulee pyrkiä.
- Asemakaavan esittämät Kaisaniemenrannan kääntöpaikkaa reunustavat jalankululle ja pyöräilylle varatut alueen osat tulisi integroida kääntöpaikkaan asfalttipinnan vähentämiseksi ja puistomaisuuden lisäämiseksi.
- Oleskelukäytön sekä tapahtumien varikkotarpeen takia laaksoalueella tulisi säilyttää mahdollisimman laajoja yhtenäisiä nurmipintoja.
- Asemakaavan esittämälle viherterassoinnille ei ole historiallisia perusteita. Maisemapuiston ominaispiirteet ja maaston muotoilu säilytetään näköalapaikkoineen.

5.2.4 Osa-alue 2: Rantapuisto

5.2.4.1. Historia

Kaisaniemenranta kuului vuoteen 1903 Helsingin yliopistolle osana Yliopiston kasvitieteellistä puutarhaa. Kasvitieteellisen puutarhan rannanmyötäiseltä polulta oli yhteys Kaisaniemenpuistoon, ilmeisesti kasvitieteellisen puutarhan aidassa olleen portin kautta kuten kartta 1878 osoittaa. Kulktiestä Unioninkadulta rantaa pitkin ratapenkereen kävelytielle laadittiin ehdotus vuonna 1911, aikaisemman 1903 sopimuksen mukaisesti.

Paikalla on ollut silta 1600-luvun puolivälistä lähtien.²²⁴ Kivisen Pitkänsillan edeltäjä rannan itäpäässä oli Kauppias Feodor Kiseleffin rakennuttama puinen kääntösilta, joka mahdollisti kuljetukset vesitse Töölönlahdelle. Uusi kivisilta valmistui vuonna 1912.

Veneiden säilytys, laiturit ja vajat liittyvät rannan historiaan. Ainakin 1800-luvun alusta lähtien rannassa oli erilaisia laitureita, mm. mattolaituri ja höyrylaivalaituri sekä veneiden säilytystä. Helsingin kaupungin kartassa vuodelta 1909 kartassa näkyvät venevajojen ja höyrylaivalaiturin sijainnit. Höyrylaivalaituri sijaitsi kasvitieteellisen puutarhan puolella, ja siinä pysähtyi mm. höyrylaiva Ettan matkallaan Eteläsatamasta Töölöön.

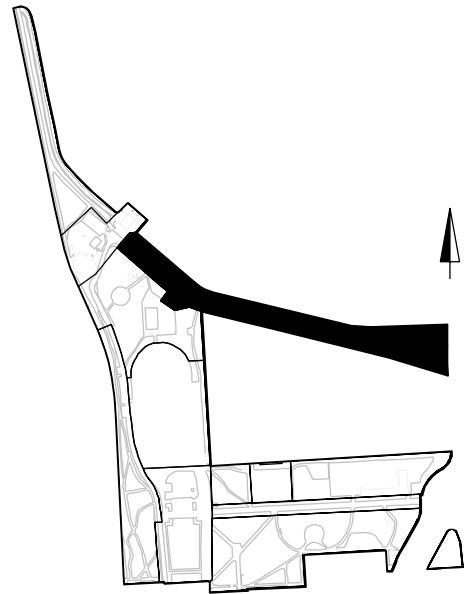
Kaisaniemen pohjoista ranta-aluetta täytettiin vaiheittain Helsingin rakennustyömailta ajetuilla maaineksella 1860-luvulta lähtien 1930-luvulle. Täyttöjen seurauksena kasvitieteellisen puutarhan alue kasvoi vuosien kuluessa n. puoli hehtaaria. Rannan nykyisen linjauksen ja rannan puistokadun esitti Bertel Jung vuonna 1911 suunnitelmassaan Kaisaniemen puiston uudistamiseksi. Birger Brunila laati aluetta varten Jungin suunnitelmaan perustuvan suunnitelman vuonna 1925. Rannan rakentaminen aloitettiin 1920-luvun puolivälissä. Täytöt, puistokatu ja rantamuri valmistuivat vuosina 1936 - 1938.

1945 tien pohjoispuolisesta harvenneesta lehmusrivistä siirrettiin puita tien eteläpuolelle ja Kaisaniemen kentän länsireunaan (ks. osa-alue 4). Pohjoispuolinen rivi poistui kokonaan, mutta istutettiin melko pian uudelleen.

Lahti ja ranta ruopattiin 1963.

Kaupunkisuunnitteluvirasto teki asuntolaiva-asumista koskevan aloitteen kaupunkisuunnittelulautakunnalle vuonna 1992. Vuonna 2004 Kaupunkisuunnittelulautakunta päätti jatkosuunnittelun yhteydessä selvittää mahdollisuutta sijoittaa asuntolaivoja Kaisaniemenrannan länsiosaan.

Rantamuurista on laadittu Kaisaniemenlahden eteläisen rantamuurin yleissuunnitelma (2008). Suunnitelma esittää perustamistavan muutosta ja muurin yläpinnan tason nostoa nykyisestä +1.38 tasosta tasoon +1.50²²⁵.



Näkymä pitkin lehmusten rajaamaa Kaisaniemenranta-katua kohti itää ja Unioninkatua. Oikealla kasvitieteellisen puutarhan metallinen aita ja puiset rakennukset.

5.2.4.2. Nykytilan kuvaus

- Kaisaniemenranta on asfaltoitu katu jolla on molemminpuoliset pysäköintikaistat ja graniittireunakivin korotetut jalkakäytävät. Katua käytetään muun ohella läpiajohteytenä Kaisaniemen puistokujan kautta Rautatien suuntaan.
- Katua reunustaa lehmuskujanne.
- Eteläpuoleinen kasvitieteelliseen puutarhaan rajautuva jalkakäytävä on päällystetty portin ympäristössä keraamisilla laatoilla ja muuten betonikivillä.
- Kadulta laskee alas rantaan useita jyrkkiä käsisijoitteettomia graniittiportaita. Rannasta laskee veteen useita kivettyjä luiskia. Rantamuurin on huonokuntoinen, siitä on mm. irronnut useita graniittipaasia.
- Sora/kivituhkapintainen rantatasanne on ruohottunut ja huonokuntoinen.
- Veneitä ei ole enää viime aikoina pidetty tällä rantaosuudella sen vesisyvyyden madaltamisen ja heikkokuntoisen rantamuurin takia. Myöskään rannan avoimuus kaikille kulkijoille ei houkuttele veneenomistajia. Pohjoispään luiskalle on ajo yhteys kadulta ja se on veneiden vesillelaskukäytössä. Ranta-alueella säilytetään luvattomasti lukuisia venetrailereita.
- Itäpäässä lähellä Unioninkatu sijaitsee yleisö-wc ja vanha lippakioski. Lippakioskin on Gunnar Taucherin luonnosten pohjalta suunnitellut kaupunginarkkitehti Hilding Ekelund 1940-luvun alussa.
- Pitkäsillan rakenteet ja istutukset kuuluvat Pitkäsillan kokonaissommitelmaan, eikä niitä käsitellä tässä selvityksessä.

5.2.4.3. Arvot

Kaupunkikuvallinen arvo

- näkymät Kalliosta ja Hakaniemestä
- osana Unioninkadun- Siltasaarenkadun akselia
- sisääntulo keskustaan
- sisääntulo puistoon

Historiallinen arvo

- 1920- ja 1930-luvun asemakaavallinen ratkaisu

5.2.4.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Kaisaniemenranta on lehtipuukujanteen reunustama katu. Rannanpuoleinen puurivi täydentää Eläintarhan- ja Kaisaniemenlahden ympäri kiertävää puuriviä.
- Rantapenkere on graniittimuurin tukema. Luiskat mahdollistavat veneidenlaskun ja kontaktin veteen. Graniittiportaita yhdistävät kadun rantatasanteeseen.

5.2.4.5. Kehittämisperiaatteet

- Materiaalina rakentamisessa tulisi käyttää olevia materiaaleja, kadulla asfalttia, rantatasanteella soraa/kivituhkaa ja rantamuurissa näkyvänä rakenteena graniittia.
- Keraamiset laatat ja betonikivet kasvitieteelliseen puutarhaan rajautuvalla jalkakäytävällä ovat oma ajallinen kerrostumansa, jonka voi säästää. Nurmikivi on täällä vieras materiaali.
- Rantamuurin tulee rakentaa siten, että se ottaa huomioon vesiliikenteen vaatiman syvyyden sekä tarpeelliset kiinnitysjärjestelyt.
- Puukujanteen pohjoispuolisen puurivin itäosassa puiden alla kasvaa pensaita, jotka tukivat näkymää. Nämä pensaat tulisi poistaa, jolloin saadaan näkymälinjat ja näkymät ympäröiviltä alueilta auki sekä myös rantaan johtavat portaat paremmin näkyviin. Selkeä, yksinkertainen ja rauhallinen yleisilme tekevät puistokatumaisen ympäristön.
- Pyöräilyn pääreitit (Baana) tulisi sijoittaa kadun ajoradalle hillitysti.

5.2.5 Osa-alue 3: Radanvarren puistoalue

5.2.5.1. Historia

Radanvarren puistoalue on yksi Kaisaniemenpuiston maisemapuistovaiheesta muistuttavista alueista (ks. myös 1c, 6c). Alue on osa täytetyn Kluuvinlahden rantaa, joka katosi lahden täyttämisen ja rautatien rakentaminen myötä 1860-lukuun mennessä. Radan myöhemmät levennykset ovat kaventaneet aluetta entisestään. Viimeinen laajennus toteutettiin 1970-luvulla.

Alueluovutus 1880 valtion rautateille; rautatielaitos veloitettiin tasoittamaan ja istuttamaan laajenuksen viereiset alueet.

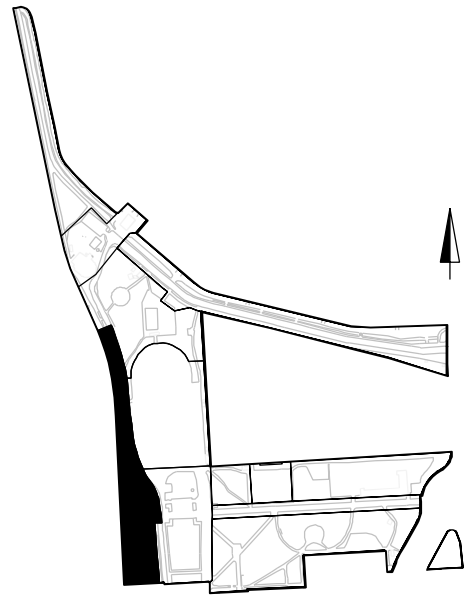
Vuonna 1903 tilusvaihto kaupungin ja valtion välillä; kaupunki luovutti 708,85 m² ja valtio puolestaan jätti vapaaksi 991,60 m² alueen. Rajan linjaus, valtio kustansi sekä aidan että tarvittavat muurit.

Alueen länsilaidalla, radan varressa, ilmeisesti urheilukentän kohdalla sijaitsi vuodesta 1882 vuoteen 1929 saakka suurikokoinen keilarata (Sebastian Gripenberg n. 1882). Rakennuksen katolla oli kupolikatteinen, yleisölle avoin näköalatasanne.

Puistoalueen itäpuolta kulkee ajoväylä, joka esiintyy erilaisina istutettuina puistokäytävinä 1910-luvulta eteenpäin tehdyissä suunnitelmissa. Lopullinen linjaus noudattaa Svante Olssonin ajatusta, jonka mukaan puiston etelä-pohjoissuuntainen liikenne sijoitettiin sen länsireunaan ja sen esitti Birger Brunila vuonna 1925 suunnitelmassaan Kaisaniemenpuiston uudistamiseksi. Alueen istutukset ja järjestely säilytettiin mahdollisuuksien mukaan olemassa olevassa asussa, sillä kaupungilla ei ollut varmuutta radanlaajennustarpeista.

Nykyinen tielinjaus on peräisin ajalta 1880–1900. Tielinjaus kuuluu Kaisaniemenpuiston vanhimpiin käytäviin. Ainoastaan kasvitieteellisen puutarhan puolelta löytyy vanhempia käytäviä.

- Alueen etelälaidassa mäen laella on aikanaan sijainnut näköalapaikka. Paikka on myöhemmin osin hävinnyt radan levittämisen myötä.
- Vanha tielinjaus.
- Alueluovutus valtiolle vuonna 1939 rautatien tarpeisiin.
- Asvaltoitu pyörätie puiston länsireunaan rakennettiin 1980-luvulla. Puistotien varrella on ollut pysäköintiä ainakin 1960-luvulta.
- Alueella sijaitsee Svante Olssonin puistotien päätteenä Jussi Mäntysen (1886–1978) Nuori hirvi -veistos (1929).



Ylhäällä näkymä entiseltä näköalapaikalta kohti pohjoista radan vartta. Alue on säilynyt ulkoasultaan pitkälti maisemapuistovaiheen asussa, vaikka ratapihan rakentaminen laajennuksineen on leikannut alueen läntisiä osia useita kertoja. Alhaalla Kaisaniemen puistokujan pysäköintialue Paciuksen patsaan edustalla.

5.2.5.2. Nykytilan kuvaus

- Puistonurmilla on yksittäispuita ja -pensaita. Radanvarren eteläosassa on paljon kuluneita polkuja asfaltilla pinnoitettujen reittien lomassa.
- Mäen lakialue on nykyisellään voimakkaasti kulunut, mikä osoittaa näköalapaikan olevan aktiivisessa käytössä.
- Kohokohta alueella on Nuori hirvi – veistos, joka myös sijoittuu Svante Olssonin puistokujan näkymäakselin alkuun. Vapaasti kasvava vuorimänty estää näkymät, ja on siten liian iso kasvi rinteeseen. Rinne on kovassa kulutuksessa yleisön käyttäessä istutusaluetta katsomona isoissa yleisötapahtumissa. Mäen pohjoiseen, kentälle suuntautuva rinne on erittäin suosittu katsomo- ja piknikpaikka konserttien aikana.
- Pysäköinnin estämiseksi Kaisaniemen puistokuja on reunustettu suurilla kivillä.

5.2.5.3. Arvot

Maisema-arkkitehtoninen arvo

- hyvin säilynyt maisemapuistolle tyypillinen maastonmuotoilu ja jäsentely
- kumpu suojaa puiston sydänaluetta rataliikenteen häiriöltä

Kaupunkikuvallinen arvo

- näkymät ympäröivään kaupunkirakenteeseen
- Svante Olssonin puistokujan näkymäakselin päätte

Käyttöarvo

- kävelypuistotoiminta säilynyt

Historiallinen arvo

- vanha katulinjaus säilynyt

5.2.5.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Pehmeät maastonmuodot ja kummut, laajat nurmipintaiset alueet, yksittäispuut ja -pensaat, polveilevat puistopolut ja harkitut muistomerkit ovat tyypillisiä maisemapuistolle.
- Kummulta aukeavat näkymät ympäröivään kaupunkirakenteeseen.

5.2.5.5. Kehittämisperiaatteet

- Kaisaniemen puistokujasta muodostuva Baanajakso toteutetaan olevaa historiallista linjasta noudattaen. Ajoesteinä toimivat suuret kivet poistetaan kaikkialta puistosta.
- Maastoon kuluneet polut kartoitetaan. Maisemapuiston käytävälinjauksien periaatteita noudattavat polut voisi rakentaa puistopoluiksi. Pinnoitteena poluilla käytetään mieluiten kivituhkaa.
- Mäen laelle voidaan rakentaa uusi näköalapaikka.
- Tien varressa olleet parkkipaikat poistetaan ja muutetaan viheralueeksi.
- Kukkaistutuksille tai terassoinnille ei ole historiallisia perusteita.
- Rinteen vuorimäntyistutukset tulisi poistaa tai uusida, sillä ne tukkivat näkymät.
- Rataa vasten on ollut rautatien rakentamisesta lähtien aita. Läpinäkyvänä se mahdollistaa junien tarkkailun ja parantaa puiston turvallisuutta.
- Liittyminen sydänalueeseen ja rajapinta siihen on tärkeä.
- Asemakaavan esittämälle muuriseinälle ja istutuksen korottamiselle ei ole historiallisia perusteita Maisemapuiston ominaispiirteet ja maaston muotoilu säilytetään näköalapaikkoinen.

5.2.6. Osa-alue 4: Kaisaniemen kenttä ja sen ympäristö

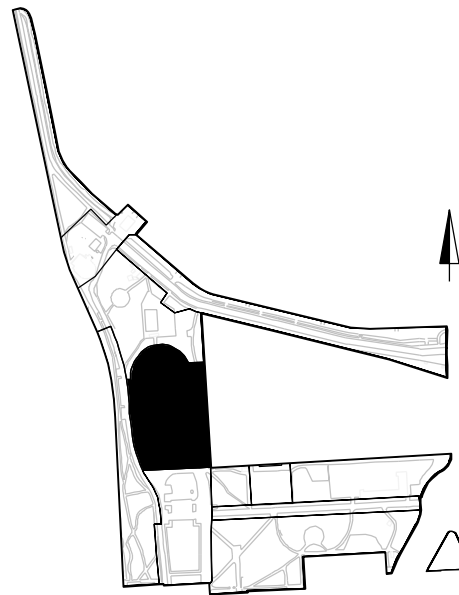
5.2.6.1. Historia

Kaisaniemen kenttä oli vuoteen 1910 saakka kaupungin ainoa suuri yleinen pelikenttä. Se tasoitettiin puiston länsiosaan vuonna 1884 ja oli lajissaan maan ensimmäinen. Kenttää käytettiin urheilun lisäksi kansanjuhlien pitopaikkana. Puutarhalautakunta kannatti vuonna 1906 kentän laajentamista ja käyttöä kaikkeen muuhun toimintaan, paitsi jalkapallonpeluuseen. Vuonna 1907 Svante Olsson laati ehdotuksen pelikentän laajentamiseksi. Kaareva laajennusosa kentän pohjoispäähän toteutui vasta vuoden 1932 jälkeen, ennen vuotta 1943. Kentän kooksi mainitaan 100 m x 80 m.

Kaisaniemen puiston uudistamisesta 1910–1920-luvuilla käydyssä keskustelussa myös kentän muodon ja käytön suhteen esitettiin useita erilaisia ehdotuksia. Suuri, yhtenäinen kenttä jaettiin kahtia: pohjoispäässä sijaitsevaksi leikkikentäksi ja eteläpäässä sijaitsevaksi kahdeksi tenniskentäksi. Birger Brunilan suunnitelmassa vuodelta 1925 kenttä jakautui suureen yhtenäiseen keskiosaan, eteläpään pikkukenttään ja pohjoispään kaarevaan aphis-aiheeseen. Nämä suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet. Pallokentän laitaan rakennettiin pukusuojat 1930.

Kentän muotoa on kritisoitu pitkään. Kenttää on pidetty hahmottomana ja liian suurena.

- Kenttä on rajautunut aina kasvitieteellisen puutarhan länsirajaan, aita tässä on ollut ainakin 1870-luvulta lähtien.
- 1875 Kaisaniemen kenttää käytti 2 urheiluseuraa, 1899/1900 seuroja oli 26 ja 1909 kaupungissa oli 50 seuraa.
- Voimistelujuhlat 1886, 1894.
- Kentällä on järjestetty kulttuuritapahtumia koko puiston olemassaolon ajan. Esimerkiksi Helsingin laulujuhlat 1900, ruotsinkieliset laulu- ja soittojuhlat 1907.
- Kentän itäreunaan esitettiin suunnitelmissa (Olsson 1907–1924, Jung 1911, Brunila 1925) puuistutuksin reunustettua Kaisaniemenlahdelle ulottuvaa etelä–pohjoissuuntaista kujannetta. Akselin alkupiste vaihtelee nykyisen Svante Olssonin puistotien länsipäänteestä Itäisen teatterikujan päätteeseen.
- 1945 Kaisaniemenrannan tien pohjoispuolisesta harvenneesta lehmusrivistä siirrettiin puita Kaisaniemen kentän länsireunaan (ks. osa-alue 2).
- Pukusuojat kunnostettu ainakin 1958.
- 1990-luvulla kentälle suunniteltiin kiinteää pesäpalkkotsomaa.



Ylhäällä suuren kentän länsireunaa, jota rajaa Kaisaniemen puistokujasta puurivit ja kolmilanka-aita. Taustalla avautuu näkymä ratapihalle ja Töölönlahden rakennuksiin. Alhaalla suuri kenttä Kaisaniemen puistokujalta nähtynä. Kentälle on rakennettu suuri telta Maailma kylässä tapahtumaa varten.

5.2.6.2. Nykytilan kuvaus

- Kenttä on laaja kivituhkakenttä, jota reunustavat nurmipinnat ja yksittäispuut sekä itä- ja länsisivuilla puurivit. Luoteessa kenttää rajaa heinikko ja luontaisesti kasvittunut pensaikko.
- Länsisivulta kenttää rajaa teräsaita (h=2,0 m) ja itäisivulta puurivistö ja kasvitieteellisen puutarhan panssariverkkoaita. Etelässä leikkipaikka on rajattu teräsaidalla (h=1,0 m).
- Kentän täsivulla on vanha pukuhuonerakennus ja varastokontteja. Itäisivulla on sähkökeskus, korkea betonikaivo ja huoltoportti kentälle. Kaikki rakennukset ja rakennelmat ovat epäsiistejä. Eri puolilla kenttää on jalkapallomaa-aleja. Niitä on myös kentän laidalla nurmikoille varastoituna. Paciuksen rintakuvan luona nämä maalit antavat erityisen epäsiistin ilmeen.
- Kenttää valaisee 6 valonheittinpylvästä. Niistä kolmen valonheittimet ovat osin tai täysin puuston latvuksen peitossa.
- Kentän sijainti ja toiminnot ovat säilyneet. Alue ei ole puistomainen.
- Kenttä on tapahtuma-, urheilu- ja liikuntakäytössä. Kentällä järjestetään vuosittain erittäin suuria yleisötapahtumia. Olympiastadionin mentyä remonttiin käyttöpaine on entistä enemmän kohdistunut Kaisaniemenpuistoon.
- Vuonna 2016 oli väriestejuoksussa 23.4. yhteensä 3 000 kilpailijaa ja katsojaa. Maailma kylässä – tapahtumassa 28–29.5. 79 000 kävijää. Queen ja Adam Lambert vetivät 3.6. paikalle 20 000 kävijää. Deep Purplen konsertissa 10.6. oli 7 000 kävijää. Radio Aallon Helsinki-päivän konsertissa 12.6. oli 25 000 kävijää. Black Sabbathilla oli 7.7. 18 200 kävijää. Tough Viking Kaisaniemessä oli 10.9. 4 000 kisaajaa ja 14 000 katsojaa. Sirkus Finlandialla 1. – 30.10. oli 33 000 katsojaa.

5.2.6.3. Arvot

Alkuperäisyysarvo

- Kenttä on Helsingin 1. yleiseen käyttöön tarkoitettu urheilukenttä
- Sijainti ja Olssonin suunnitelmien mukainen apsis-muoto monin osin säilynyt

Historiallinen arvo

- Urheilutoiminnot puistossa
- Tapahtumat puistossa

Kaupunkikuvallinen arvo

- osa akselia ja sen avoimia näkymiä

5.2.6.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Avoin tila urheilu- ja tapahtumatoimintoja varten.
- Olssonin suunnitelman mukaisen päätymuodon säilyttäminen.
- Pintamateriaalina kivituhka/ sora.

5.2.6.5. Kehittämisperiaatteet

- Uudisrakennukseen/-iin tulisi sijoittaa kaikki tarvittavat liikuntaa ja huoltoa palvelevat tilat. Myös kaikki tapahtumainfrastruktuuri (kunnallistekniikka jne.) tulisi sijoittaa rakennusten yhteyteen. Toiminnot ja palvelut olisi hyvä koota harmoniseksi kokonaisuudeksi. Tarvittavat tekniset tilavaraukset olisi hyvä miettiä jo yleissuunnitteluvaiheessa.
- Tarkemmalla sijoittelulla ei ole erityistä historiallista perustetta. Olennaista on että rakentaminen tapahtuu kentän laidalla kenttätoimintoja väistäen.
- Kentän avoin tila ja kivituhkainen pinta säilytetään. Jäsentelyssä huomioidaan kenttä suurten yleisötapahtumien tilana. Reitit kentälle tulee suunnitella niin, että ne ovat riittävät myös suurien yleisötapahtumien yhteydessä. Kenttää voidaan jatkossakin käyttää pallokenttänä tapahtumien ulkopuolella. Kentälle ei kuitenkaan sijoiteta kiinteitä rakenteita, kuten maaleja tai päätyverkkoja, jotta kentän avoimuus ja monikäyttöisyys säilyy.
- Kentän materiaalina säilytetään kivituhka, koska materiaali (sora) on kentän historialle ominainen.
- Suunnitteluratkaisujen pitää tukea kentän toimintaa. Ratkaisut eivät saa rajoittaa kentän liikunta- ja tapahtumakäyttöä.
- Kentän pohjoisosan pyöreä muoto on säilynyt Svante Olssonin suunnitelman mukaisena ja tulee säilyttää.
- Asemakaavan esittämällä Birger Brunilan puistokujalla kentän itälaidalla on esikuvan sa vanhoissa arkkitehtien Bertel Jungin ja Birger Brunilan sekä kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin 1910–1920 -lukujen puistosuunnitelmissa. Näitä ei kuitenkaan ole koskaan toteutettu. Vanhoja suunnitelmia voidaan käyttää jatkosuunnittelussa.

5.2.7. Osa-alue 5: Puiston sydänalue

5.2.7.1. Historia

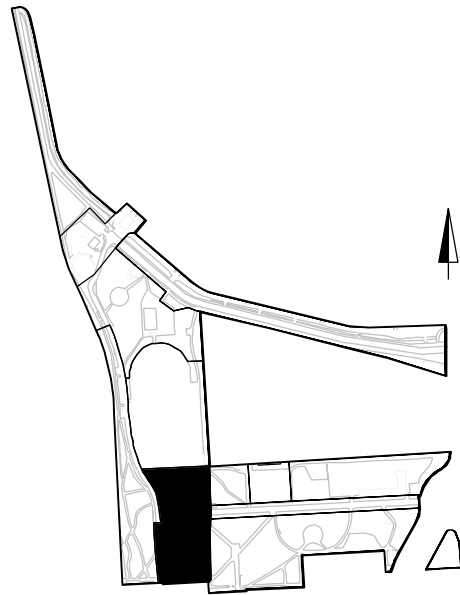
Puiston sydänalueen muodostaa vesiaihe, joka on sijainnut paikalla Yleisen kävelypuutarhan perustamisajasta lähtien. Engelin suunnitelman mukaan puiston joutsenlampi rakennettiin Kluuvinlahden muinaiseen lahdekkeeseen, jonka koilliskulmaan laskevan ojan yli tehtiin koristeellinen silta. Lammessa oli pieni saari.

Willensaunan kylpylä ja hotelli perustettiin entisiin kasakkakasarmien rakennuksiin Apinan kortteliin Kaisaniemen lammen rannalle vuonna 1864. Lammen rannat olivat aluksi louhikkoa ja ruovikkoa ja siihen oli aidattu alue joutsenia varten. Kylpylä purettiin vuonna 1900 Kansallisteatterin rakentamisen tieltä, loput rakennukset purettiin vuoteen 1907 mennessä. Svante Olssonin aloitteesta lampeen rakennettiin pieni suihkulähde vuonna 1900.

Lampi säilyi joutsenlampena 1920-luvulle asti. Vuonna 1928 se korvattiin säännöllisen muotoisella vesialtaalla, jonka Birger Brunila esitti Kaisaniemi-suunnitelmassaan vuonna 1925. Altaan reunoille istutettiin matalaksi leikattava pensasaita ja sitä reunustivat kaksiriviset puustutukset. Vesiaiheen kunnostuksesta ja uudistamisesta päätettiin vuonna 1927 lammen huonokuntoisuuden ja toistuvien tulvien vuoksi. Puustutus jatkui kaarena Birger Brunilan suunnitelmassa esitetyn leikatun pensassommitelman ympäri, päättyen luonnonvaraisesti paikalle kasvaneeseen puuryhmään.

Altaan pohjoispään vapaamuotoinen puuryhmä on sijainniltaan peräisin 1800-luvulta. Puuryhmän kaatamista anottiin 1880-luvulla, sillä puut haittasivat urheilutoimintaa. Vuonna 1890 suurmyrsky Augustistormen kaatoi puita varsinkin puiston länsiosista, mutta mahdollisesti kentän keskellä kasvaneet koivut vesoivat takaisin paikalleen myöhemmin. Puuryhmän luona sijaitsee kuvanveistäjä Emil Wikströmin (1864–1942) veistämä säveltäjä Fredrik Paciuksen rintakuva. Rintakuva paljastettiin vuonna 1895. Valokuvassa 1900-luvun alusta (ajojattamaton) rintakuvaa ympäröivät nuoret koivut ja kaarevaan muodostelmaan asetetut koivu-penkit. Rintakuvan jalustan vauriot ovat peräisin helmikuun suurpommituksista 1944.

Birger Brunilan 1925 luoman altaan ja puurivien muodostaman akselisommitelman päättää Paciuksen rintakuvan ympärillä oleva saareke. Myös ko. saareke on aikanaan muotoiltu osaksi sommitelmaa. Ajatuksena on ehkä myös ollut varata paikka kahdelle muullekin patsaalle.



Ylhäällä puiston sydänalueen oleskelualue taustallaan Paciuksen patsas. Alhaalla vesiallas taustallaan kansallisteatterin Pieni Näyttämö ja Esirippu-veistos. Allasta ympäröi leikattu kiiltotuhkapensasaidanne ja altaan päätyihin on istutettu ryhmäruusuja.

- Fredrik Paciuksen rintakuva 1895 Emil Wikström.
- Birger Brunilan 1925 luoma altaan, puurivien ja päätesaarekkeen muodostama akselisommitelma.
- Altaan ja Kansallisteatterin välisellä alueella tehtiin tasoitustöitä 1939.
- Kansallisteatterin Pieni näyttämö valmistui 1954. Sen edessä oleva Raimo Utriaisien Esirippu – veistos paljastettiin vuonna 1972. Veistos on Ida Aalbergin (1857–1915), suomalaisen teatterin suuren tähden muistomerkki.
- Allas kunnostettiin 1980-luvulla.
- Puuryhmän koilliskulmassa on leikkipaikka, joka on perustettu oletettavasti 1970–80 -luvulla.

5.2.7.2. Nykytilan kuvaus

- Kansallisteatterin pohjoispuolelle sijoittuvaa keskeisakselia hallitsee suuri ja osin huonokuntoinen vesiallas. Altaan vesipeliä rajaa itä- ja länsisivuilta muotoonleikattu kiiltotuhka-pensasaidanne (h=1,1 m). Eteläsivulla ja pohjoiskulmissa allasta rajaa ryhmäruusuistutukset. Altaan veden ääreen pääsee vain pohjois-sivulla. Altaan juhluvuotta korostaa sen keskellä olevat vesisuihkut. Hopeasalavat on poistettu sivuilta ja pensasaidannetta ympäröivä tila on avoin. Allasalue on valaistu neljällä varsin korkealla aluevalaisimella. Altaan ympäristö on puiston alavimpia kohtia sijaiten tasossa 1.6 – 1.7 mmpy.
- Kansallisteatterin edessä nurmella akselin keskellä on Esirippu – veistos. Veistoksen ympäristöä heikentää kadulla Bergbominkujalla pysäköitynä olevat autot, jotka tukkivat näkymän veistokselle. Edusnurmen länsisivulla on runkomainen tataarivaahtera ja kaksi pylväshaapaa. Vapaasti sijoitetut puut ovat vieraita tiukan symmetriselle akselisommitelmalle.
- Pohjoisessa allasakselin päättää oleskelualue sitä rajaavine istutuksineen. Monilajiset istutukset ovat sekavat. Pienen aukion sivuilla on penkkejä. Keskeisakselin päättää epäsiisti suuri jätesäiliö. Aukiotila on levähtänyt ja tyhjänä epäviihtyisä. Paciuksen rintakuvan edessä on leikattu pensasaita, joka estää kohtisuoran lähestymisen. Sen sivulla on pysäköintialue, joka heikentää paikan arvokkuutta. Istutussaa-rekkeen pohjoiskulmalla on pieni aidattu leikkipaikka.

- Sydänalueen koilliskulmassa on lippakioskin pöytäryhmiä lisäämässä puiston viihtyisyyttä.
- Kaisaniemen puistokuja on valaistu korkeisiin puupylväisiin kiinnitetyillä varrellisilla tievalaisimilla ja sähköistetty ilmajohdoilla. Valaistustapa yhdessä suurikokoisten ajorataa rajaavien kivien kanssa tuo paikalle maaseutumais-ta ilmettä.
- 1920-luvun sommitelma taitorakenteineen on hyvin säilynyt ja alkuperäisen suunnitelman mukainen. Merkittävimmät alkuperäisistä poikkeavat muutokset ovat poistetut puurivit, päätesaarekettä rikkovat leikkipaikka ja parkkipaikat sekä ylikorkeaksi kasvanut pensasaidanne altaan ympärillä.

5.2.7.3. Arvot

Maisema-arkkitehtoninen arvo

- Birger Brunilan 1925 luoma altaan ja puurivien muodostama akselisommitelma

Kaupunkikuvallinen arvo

- näkymät radalta ja etelästä
- sisääntulo puistoon

Harvinaisuusarvo

- mittava allasakseli Suomessa ainutlaatuinen

Historiallinen arvo

- vesiaihe aina ollut näillä sijoilla puistossa

5.2.7.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Allasommitelma rajaavine ja päättävine elementteineen on kaupunkirakennustaiteellinen, puutarhataiteellinen ja puistohistoriallinen arvokas kokonaisuus, jonka palauttamisella on suuri merkitys.

5.2.7.5. Kehittämisperiaatteet

- Vesiallas ympäristöineen toteutetaan alkuperäisen Birger Brunilan sommitelman mukaisesti.
- Allas ei ole nyky muodossaan tarkoituksenmukainen eikä vastaa alkuperäistä tavoitetta. Suunnittelussa tutkitaan allas ympäristön ennallistamista siten, että pensasaita leikataan edelleen muotoon, mutta sitä pidetään huomattavasti nykyistä matalampana (enintään noin 50 - 70 cm). Altaan reunan muoto säilytetään. Vesipeilin toteuttamisen tapa ratkaistaan jatkosuunnittelussa.
- Asemakaavatasoisten yleissuunnitelmavaihtoehtojen vesipeilin rikkovalle allasmuotoilulle ei ole historiallista perustetta.
- Vesialtaan merkitys tässä on ennen kaikkea toimia vesipeilinä. Veden syvyydellä sinänsä ei ole merkitystä, vaan se voi olla hyvinkin matala – vesipeiliin riittää jo muutama sentti vettä.
- Vesileikit ovat tässä mahdollisia, samoin talvinen käyttö jääpintana (ja jään tuottamana vesipeilinä). Sopivan ratkaisun löytyminen on herkkää tasapainoilua arvokkuuden ja käytettävyyden välillä.
- Allasta ympäröivät hopeasalavista muodostuvat puukujanteet uusitaan. Puukujanteiden uusimisen suunnittelussa huomioidaan näkymät Läntiseltä ja Itäiseltä Teatterikujalta. Altaan muodosta johtuen Kaisaniemen puistokuja ja Birger Brunilan puistokuja eivät ole suorassa linjassa Läntisen ja Itäisen Teatterikujan kanssa, mikä vaikuttaa pitkien näkymälinjojen muodostumiseen.
- Keskeissaareke on osa Brunilan sommitelmaa, ja siksi se tulisi säästää tai ainakin paremmin uudelleentulkita. Kaltevalle oleskelualueelle ei ole historiallista perustetta.
- Leikkialue sopisi historiallisesti toiminta-akselille (6b). Brunilan suunnitelmissa leikkitoiminat ovat sijoittuneet muualle kuin sydänalueelle.
- Valaistus uusitaan. Vaihtamalla valaisinmalli matalampaan puistovalaisimeen viestitään alueen luonteesta puistona ja hitaan liikkumisen alueena.

5.2.8 Osa-alue 6a: Lippakioskin ympäristö

5.2.8.1. Historia

Svante Olssonin puistotien pohjoispuolella sijaitsevan lippakioskin ympäristö muodostaa Kaisaniemenkadulta alkavan urheilukenttien akselin päätteen. Alue on osa toiminnallista akselia kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä.

Puiston itäosa (osa-alueet 6-8) kunnostettiin vuosina 1912–1915 Bertel Jungin vuonna 1912 hyväksytyn suunnitelman mukaan. Työt jäivät kesken I maailmansotaa seuranneen rahapulnan vuoksi.

- Lippakioski kaupunginarkkitehti Gunnar Taucher 1939.
- Pukusuoja vanhempi kuin 1932.

5.2.8.2. Nykytilan kuvaus

- Alue on tasaista nurmea, jolla sijaitsee yksittäispuita ja – pensaita. Kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä sijaitsee runsas pensasistutus. Käytävät kiertävät ja lävistävät alueen.
- Toiminnassa olevassa Lippakioskissa on jäätelö- ja kahvimyyntiä. Kioskin edustalla on Puiston sydänalueen (5) puolelle sijoitettavia siirrettäviä pöytäryhmiä. Kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä on vanha huoltorakennus. Nurmialue on suosittua piknikaluetta. Ikävä kyllä kioskin tausta ja alueen pensaikot ovat myös yleisön käymäläkäytössä. Lähimmät yleisö-wc:t ovat Mikonkadulla (250 m), Varsapuistikossa (350 m) ja Kaisaniemenrannan – Unioninkadun risteyksessä (500 m). Yleisö ei näihin kioskimyyjän mukaan löydä.

5.2.8.3. Arvot

Maisema-arkkitehtoninen arvo

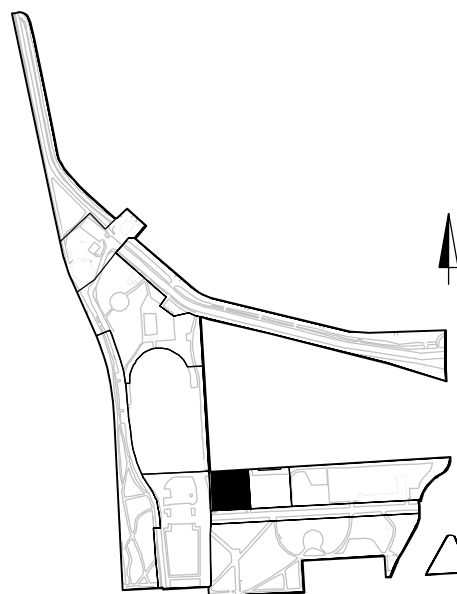
- hyvin säilynyt maisemapuistolle tyypillinen jäsentely

Muut arvot / historialliset arvot

- lippakioskin maisemapuistolle tyypillinen sijoittuminen ja palvelut

5.2.8.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Laajat nurmipintaiset alueet, yksittäispuut ja -pensaat, risteilevät puistopolut ja yksittäiset paviljonkimaiset rakennukset ovat tyypillisiä maisemapuistolle.



5.2.8.5. Kehittämisperiaatteet

- Osa toiminnallista akselia kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä, joka rajaa puiston sydänaluetta sekä itäosan akselia.
- Liittyminen akseliin, toimintojen sommittelu, mittakaava, jäsentely, rytmitys sekä rajaustaidoilla ja kasvillisuudella tulee olla harkittua.
- Mahdollinen kohde leikkipaikan sijoittamiselle.



Lippakioski Birger Brunilan puistokujan sekä Svante Olssonin puistokujan risteyksessä.

5.2.9. Osa-alue 6b: Unioninkadun leikki- ja liikunta-alue

5.2.9.1. Historia

Alueen keskivaiheilla, nykyisen Svante Olssonin puistotien pohjoispuolella sijaitsi puiston toinen lamppi, joka on täytetty 1890 - 1899.

Puiston itäosaan tasattiin vuonna 1899 hiekkakenttä. Sekä Svante Olsson että Bertel Jung sijoittivat urheilu- ja leikkikenttien akselin kasvitieteellisen puutarhan etelärajan suuntaisesti Kaisaniemenpuiston itäosaan 1910–1920 -luvun suunnitelmissaan. Erikoiset leikki- ja pelikentät heijastivat reformipuistoaatetta.

Puiston itäosa (osa-alueet 6-8) kunnostettiin vuosina 1912–1915 Bertel Jungin vuonna 1912 hyväksytyn suunnitelman mukaan. Työt jäivät kesken I maailmansotaa seuranneen rahapulan vuoksi.

Vuonna 1913 suoritettiin kahden puistokujan pohjoispuolella sijaitsevan kentän täydellinen täyttö- ja tasoitustyö.

Suurikokoinen laululava sijaitsi kentän pohjoislaidalla 6.-9.6.1907 kentällä pidettyjä Laulujuhlia varten. Arkkitehti Bruno Aspelin.

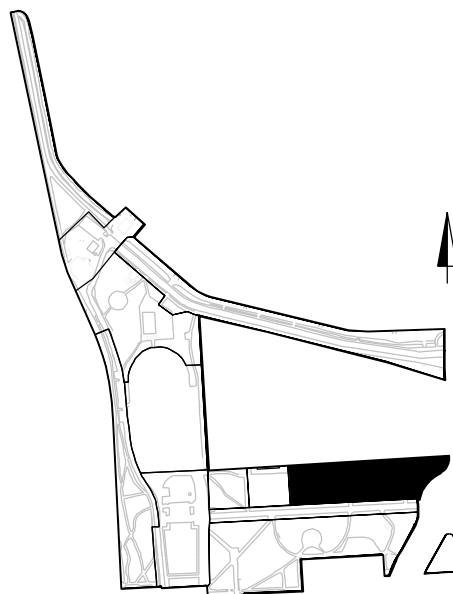
Birger Brunilan vuoden 1925 suunnitelmassa nämä sarjalliset kentät ovat korvautuneet yhdellä suorakaiteenmuotoisella kentällä, jonka länsipäästä on erotettu istutuksilla pienehkö alue.

Kentällä ollut sodanaikainen sirpalesuoja, tasoitus vuonna 1945.

Alueella sijaitsee 1970 - 1980 -luvulla perustettu leikkipaikka. Mahdollisesti leikkipaikka on ollut ihan itäpäässä ja siirretty (1988 mennessä) vuonna 1984 Liljeforsin suunnitelman mukaiseen paikkaan?

Kasvitieteellisen puutarhan raja on ollut alusta asti olevalla paikallaan.

Unioninkadun laidassa ollut, vuonna 1888 rakennettu muuri siirrettiin Kaisaniemenkadun rakentamisen yhteydessä tieltä nykyiselle paikalleen.



Ylhäällä Lars Liljeforsin 1980-luvulla suunnittelema leikkipaikka, joka sijaitsee nykyisten konttirakennusten länsipuolella. Alhaalla suurten lehtipuiden rajaama nurmikenttä konttirakennuksen länsipuolella.

5.2.9.2. Nykytilan kuvaus

- Alue on osa toiminnallista akselia kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä.
- Itä- ja länsipäässä alue on tasaista nurmea, jolla sijaitsee yksittäispuita ja – pensaita. Kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä sijaitsee puustoa. Länsiosassa on vanha leikkipaikka. Alueen keskiosaan on rakennettu tilapäiset siirtotilat alueen kouluille ja päiväkodeille.
- Itäosan nurmialue on katualuetta alempana. Graniittitukimuuri rajaa katua. Tasoero jatkuu puistossa melko jyrkkänä nurmiluiskana.

5.2.9.3. Arvot

Historiallinen arvo

- osa Kaisaniemenpuiston toiminnallista akselia
- osa puiston sisääntuloaluetta

Kaupunkikuvallinen arvo

- osa puistonäkymää Kaisaniemenkadulle

5.2.9.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Puistomaisen ilmeen säilyttämiseksi kasvitieteellisen puutarhan aidan vierellä säilytetään puustoa. Puuston määrää tarkastellaan yhteistyössä kasvitieteellisen puutarhan kanssa, joka on esittänyt toiveita varjostuksen vähentämisestä.
- Kenttäalueet muodostavat erikokoisten kenttien sarjan, jota nurmikaistat istutuksineen rytmittävät.
- Toiminnallinen osa puistoa.
- Unioninkadun varren muuri.

5.2.9.5. Kehittämisperiaatteet

- Visuaalisesti on osa 6a ja 6c muodostamaa puistomaista kokonaisuutta, jonne voidaan sijoittaa mittakaavaltaan pienimuotoisia kenttiä ja leikkialueita (eli ei täysin avoin pallokenttä-sarja).
- Liittyminen akseliin, toimintojen sommittelu, mittakaava, jäsentely, rytmitys sekä raja-aidoilla ja kasvillisuudella tulee olla harkittua
- Historialliselle toiminta-akselille sijoittuva alue olisi luonteva paikka leikkipaikalle. Leikkipaikan sijoittelussa tulee kuitenkin huomioida katumelun ja -pölyn haitat. Katumelun takia parempi sijainti leikkipaikalle voisi löytyä alueelta 6a tai 6c.
- Asemakaavan leikkialueelle edellyttämät maastoaiheet vaativat erityistä harkintaa.
- Maastonmuotoilu käytettävissä olevassa tilassa ja odotettavissa olevat suuret lapsiryhmät huomioiden voivat olla mahdotonta toteuttaa maisema- tai reformipuistoa kunnioittavalla tavalla.

5.2.10 Osa-alue 6c: Eteläisen näköalakukkulan ympäristö

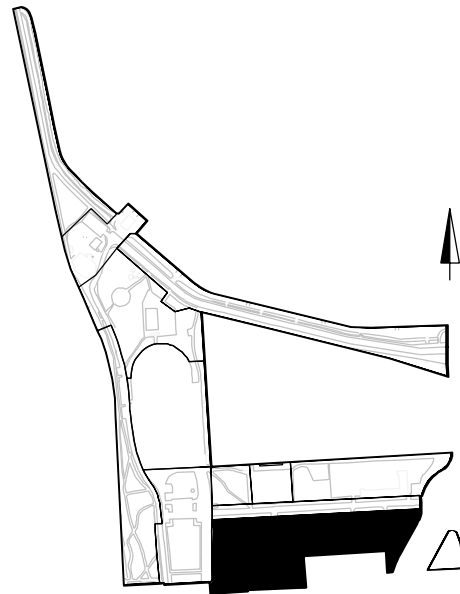
5.2.10.1. Historia

Eteläisen näköalakukkulan alue muodostaa kolmannen maisemapuistovaiheen asussa säilyneen alueen Kaisaniemenpuistossa. Se on kallioinen rinne, jota täytettiin ainakin 1860-luvun puolivälissä puistossa tehtyjen uudistusten yhteydessä. Paljaille kallioille tuotiin savea ja multaa ja alueelle kylvettiin nurmikkoja. Vuonna 1903 aluetta (merkitty näin: Itäosan eteläpuoli, Mikonkadun pohjoispäähän saakka) tasoitettiin Vilhonkadun varressa olevan rakennustyömaalta saadulla maa-aineksella. Tasoitus- ja korjaustöitä tehtiin myös vuonna 1929.

Puiston itäosa (6a, 7, 6b, 6c, 8) kunnostettiin vuosina 1912–1915 Bertel Jungin vuonna 1912 hyväksytyn suunnitelman mukaan. Työt jäivät kesken I maailmansotaa seuranneen rahapulpan vuoksi.

Alueen nykyinen asu perustuu pääosin Birger Brunilan 1925 suunnitelmaan, jonka tavoitteena oli säilyttää mahdollisimman paljon vanhaa kasvillisuutta.

- Convolvulus-veistos 1931 Viktor Jansson.
- Päätös Kaisaniemen kansakoulun sijoittamisesta Kaisaniemen puiston alueelle, Puutarhakadun varteen 1922.
- Ilmatieteellisen (Meteorologisen) laitoksen kirjastorakennuksen purku koulurakennuksen tontilta 1922.
- Helsingin yliopiston magneettisen observatorion ensimmäinen rakennus puiston reunalla vuosina 1841–1963 ja sen tilalle Uusi Säätalo Ilmatieteen laitoksen käyttöön 1966.
- Koulupihan suunnittelu Lars Liljefors 1987.
- 1974 suunnitelma parkkipaikasta osa puistoa (toteutettu 1976 mennessä).
- 1974 "Leikkialueen tehostaminen" (näköalapaikan leikkipaikka).



Oikealla Svante Olssonin puistokujan koivukujanteen takana sijaitsevan näköalapaikan itäsiivu ja sinne johtava kivituhkapintainen käytävä. Vasemmalla näköalapaikan länsisiivu ja taustalla entinen ilmatieteenlaitoksen rakennus.



5.2.10.2. Nykytilan kuvaus

- Puistonurmilla on yksittäispuita ja – pensaita. Kumpuileva maasto, kaarevat ja risteilevät polut, näköalapaikka ja harkittu veistossijoittelu ovat tyypillisiä maisemapuiston elementtejä.
- Kaisaniemenkatuun puisto rajautuu jyhkeällä graniittimuurilla, joka on noin 70 cm korkuinen kadulle päin.
- Alueen itäosaa hallitsee Kaisaniemen ala-asteen koulun välituntihiha. Välituntihihan puiset suoja-aidat ja tukimuurit ovat huonokuntoisia. Rinteeseen nouseva puistokäytävä on ollut pitkään suosittu talvinen mäenlaskupaikka. Käytävän kivituhkapinnassa on eroosiovaurioita.
- Näköalapaikka on tasainen, tyhjä, kalustamaton kivituhkakenttä. Puistovalaisimen valaistusta täydentää valonheitin.
- Alueen länsiosan nurmirinne on suosittua piknikaluetta.
- Alueen itäosassa on kaksi huonoon kuntoon kulunutta ilmastointirakennetta.
- Käytäviä rajaavat maakivet antavat alueelle viimeistelemättömän ilmeen.

5.2.10.3. Arvot

Maisema-arkkitehtoninen arvo

- hyvin säilynyt maisemapuistolle tyypillinen maastonmuotoilu ja jäsentely
- säilyneet käytävälinjat
- osa puiston alkuperäistä sisääntuloaluetta

Kaupunkikuvallinen arvo

- näkymät ympäröivään kaupunkirakenteeseen

Toiminnallinen arvo

- piknik-alue

5.2.10.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Pehmeät maastonmuodot ja kummut, laajat nurmipintaiset alueet, yksittäispuut ja – pensaat, polveilevat puistopolut ja harkitut muistomerkit ovat tyypillisiä maisemapuistolle.
- Näköalapaikalta aukeavat näkymät ympäröivään kaupunkirakenteeseen.
- Vaihteleva tilarakenne tekee puiston osasta miellyttävän ja tarjoaa monipuolisia näkymiä.
- Liittyminen Svante Olssonin puistokujan akseliin.
- Asemakaavassa näköalatasanteelta alas Svante Olssonin puistokujalle esitetään uutta jalkenkäytävää. Portaikolla ei ole vahvaa historiallista perustetta, vastaavat taitorakenteet eivät ole kuuluneet Kaisaniemen maisemapuistoon eivätkä toteutuneeseen reformipuistoon. Ei myöskään sovi esteettömyyden periaatteisiin.

5.2.10.5. Kehittämisperiaatteet

- Kehitetään nurmialueita puoliavoimina oleskelualueina. Nurmialueiden keskellä olevia puuryhmiä ei uusita. Voidaan myös harkita näiden puuryhmien poistoa maisemallisista syistä jo ennen niiden rapistumista.
- Huomioidaan puistokujan valontarve uudistusvaiheessa.

5.2.11 Osa-alue 7: Kasvitieteellisen puutarhan uuden portin ympäristö

5.2.11.1. Historia

Svante Olsson ja Bertel Jung ehdottivat tenniskenttiä puiston länsiosan suurelle kentälle suunnitelmisaan 1911. Aidatut tenniskentät rakennettiin kuitenkin vuonna 1911 kymmenen vuotta aiemmin (1899) tasetulle hiekkakentälle puiston itäosassa.

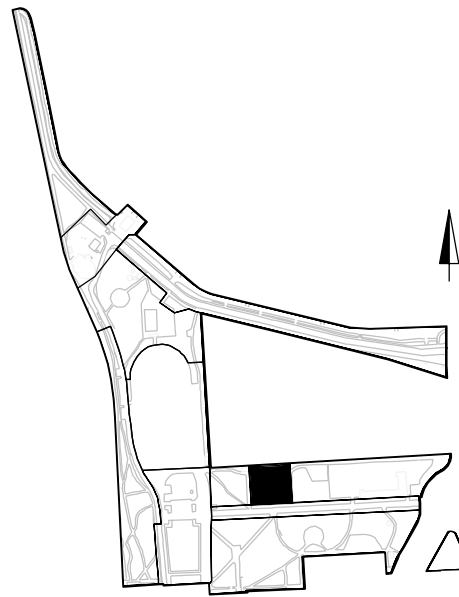
Puiston itäosa (osa-alueet 6-8) kunnostettiin vuosina 1912–1915 Bertel Jungin vuonna 1912 hyväksytyt suunnitelman mukaan. Työt jäivät kesken I maailmansotaa seuranneen rahapulan vuoksi.

1925 Birger Brunila sijoitti tenniskentät osaksi leikki- ja pelikenttien akselia nykyisen Svante Olssonin puistotien pohjoispuolelle, tien keskivaiheille ja paikalla on ollut vuodesta 1932 lähtien tenniskentät.

Kasvitieteellisen puutarhan avaamisesta puiston suuntaan on keskusteltu usean vuosikymmenen ajan. Julkista sisäänkäyntiä kasvitieteelliseen puutarhaan ei ole koskaan ollut puistosta käsin.

5.2.11.2. Nykytilan kuvaus

- Paikalla on nykyisin tiilimurskepintaiset tenniskentät. Kenttien huonokuntoiset aidat antavat alueelle viimeistelemättömän ilmeen.
- Kasvitieteellinen puutarha on parhaillaan toteuttamassa laajoja rakennustöitä, jotka muun ohella tähtäävät porttialueen avaamiseen tälle kohdalle. Systemaattisen puutarhan uudistustyöt ovat alkaneet vuonna 2014. Suunnitelmat on laatinut maisema-arkkitehti Gretel Hemgård.



Ylhäällä tenniskentät ja alhaalla näkymä tenniskenttien pohjoispuolelta kohti kasvitieteellistä puutarhaa.

5.2.11.3. Arvot

Historiallinen arvo

- osa puiston liikunta-alueita ja akselia

Toiminnallinen arvo

- yhdessä alueiden 6a ja 6c kanssa osa suunniteltua ja toteutunutta akselia

5.2.11.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Osa toiminnallista akselia.

5.2.11.5. Kehittämisperiaatteet

- Tenniskentät poistetaan Kaisaniemen puistosta. Niille etsitään jatkosuunnittelussa muuta paikkaa.
- Toiminta-akselin puitteissa tähän voi sijoittaa uusia toimintoja, kuten uuden porttialueen.
- Sisääntuloalueen muotoilussa huomioidaan sovitusta viereiseen leikkialueeseen. Uuden portin edustan oleskelu- ja istutusalue on määritetty asemakaavassa olevien tenniskenttien laajuiseksi. Oleskelualueen laajuudelle ei ole muuta historiallista perustetta, joten siitä voi tarvittaessa tinkiä viereisten toiminta-alueiden, kuten leikkialueen hyväksi.
- Porttialueen koko määrittyy sen toiminnallisten vaatimusten mukaan.
- Mittakaava ja jäsentely on paikallaan pitää mallillisena. Istutukset rajaavat ja yhteen sovittavat alueen puistokokonaisuuteen.

5.2.12 Osa-alue 8: Svante Olssonin puistokuja

5.2.12.1. Historia

Kaisaniemenpuiston itä-länsisuuntainen puistotie Liisankadun jatkeena on merkitty J.A. Ehrenströmin asemakaavoihin 1812–1815. Svante Olssonin vuoden 1911 uudistusehdotuksessa puiston sisääntulo on merkitty Puutarhakadun ja nykyisen Kaisaniemenkadun kulmaan. Suora akseli toteutettiin Bertel Jungin vuonna 1912 hyväksytyn suunnitelman mukaisesti vuonna 1913. Määräraha puistokujan kuntoon saattamiseksi myönnettiin 1927.

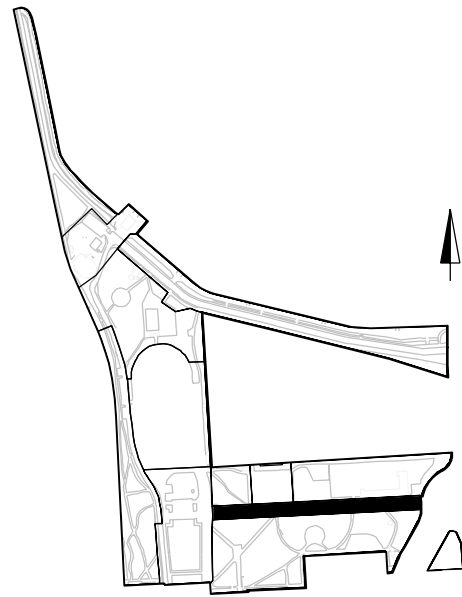
Puiston itäosa (osa-alueet 6-8) kunnostettiin vuosina 1912–1915 Bertel Jungin vuonna 1912 hyväksytyn suunnitelman mukaan. Työt jäivät kesken I maailmansotaa seuranneen rahapulan vuoksi.

Vuonna 1910 päätettiin lunastaa rakennetut tontit Rautatieaseman ja Unioninkadun välissä (Mikonkadun ja Unioninkadun väliin rakennetut kallioiset tontit). Murtokatu erkani puiston kaakkoisesta kulmasta Hirvikorttelin läpi, ja sitä jatkettiin vielä Eliel Saarisen myötävaikutuksella Kamelikorttelin läpi. Kaisaniemenkatu avautui liikenteelle I maailmansodan jälkeen vuonna 1920 ja vaikutti myös Kaisaniemenpuiston sisäänkäynnin järjestelyihin.

Koivut on istutettu 1910-luvulla.

5.2.12.2. Nykytilan kuvaus

- Puistokuja muodostaa Liisankadun suuntaisen akselin. Akselin länsipään alkupisteenä on Nuori hirvi -veistos (ks. 3). Veistoksen ja akselin yhteys on kuitenkin aika heikko.
- Leveä kivituhkakäytävä rajautuu nupukivikouruihin. Käytävällä on penkkejä. Käytävävalaisimet ovat huomattavan pitkävartisia. Puistokujan asu on säilynyt kutakuinkin alkuperäisenä käsittäen leveän sora-/kivituhkakäytävän, kivi-kourut ja puukujanteen.
- Käytävää reunustaa koivukujanne. Koko koivukujanne olisi syytä uudistaa.





Ylhäällä näkymä Svante Olssonin puistokujalta länteen. Alhaalla näkymä näköalapaikan kohdalta kohti itää ja Unioninkatua.

5.2.12.3. Arvot

Maisema-arkkitehtoninen arvo

- Svante Olssonin sisääntuloakseli puistoon

Historiallinen arvo

- toisintaa Ehrenströmin 1800-l kaavaa. Ainoa toteutunut puistoakseli.

Kaupunkikuvallinen arvo

- osana Unioninkadun- Siltasaarenkadun akselia
- sisääntulo puistoon

5.2.12.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Historiallinen puistokuja. Puistokujan luonne pääpromenadina, joka mahdollistaa rauhallisen kävelyn ja istuskelun. Ei sovellu baanatyypiseksi pyöräilyn pääreitiksi. Tapahtumien huoltoajoa täällä tulisi välttää.
- Käytävän linjaus, leveys ja pintamateriaalit säilytetään.
- Puukujanne säilytetään / uusitaan tarvittaessa niin, että sen maisemallinen arvo säilyy.
- Yksinkertainen, selkeä ulkoasu ja näkymät ovat tärkeä osa "puistomaisuutta".

5.2.12.5. Kehittämisperiaatteet

- Puukuja on historiallinen arvokas puukujanne, joka tulee säilyttää ja tarvittaessa uudistaa niin, että sen maisemallinen arvo säilyy.
- Puukujanne uusitaan kerralla.
- Pintamateriaalina Svante Olssonin puistokujalla säilytetään kivituhka. Kivistä rakennetut vesikourut tienvierillä kunnostetaan puukujanteiden uusimisen yhteydessä.
- Valaistus uusitaan puistovalaisimilla.
- Puukujanteiden uusimiseen liittyen selvitetään, onko välttämätöntä poistaa ympäröiviä puita mahdollisen varjostuksen vuoksi.
- Puukujanteiden uusimiseen käytetään kotoperäistä kookasta lehtipuulajia, mahdollisesti koivua. Puulajin tulee olla habitukseltaan yksirunkoinen, pylväsmuotoa ei hyväksytä.
- Kaavan mahdollistama sisääntuloalueen muutos kadulla vaatii huolellisen kokonaissuunnitelman. Puistokujan kannalta tärkeää on avoimuus ja näkymän jatkuminen Liisankadulle.

5.2.13. Osa-alue 9: Varsapuistikko

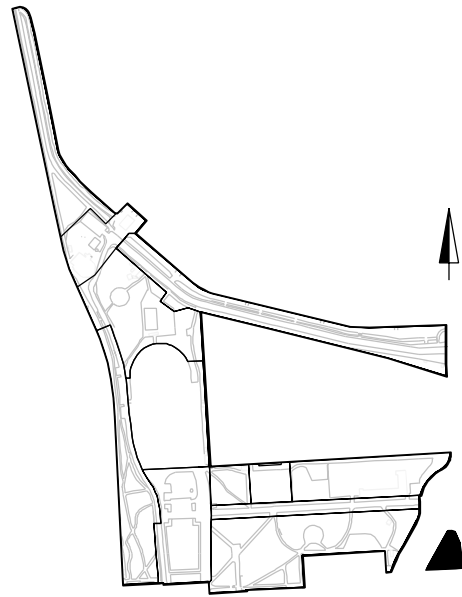
5.2.13.1. Historia

Kaisaniemenpuiston alkuperäinen sisäänkäynti sijaitsi Unioninkadun varressa, nykyisen Varsapuistikon kaakkoiskulmassa, jossa sijaitsevat edelleen alkuperäiset puiston portin pylväät. Vilhonkadun (nykyinen Kaisaniemenkatu) uudelleenjärjestelyn johdosta vuonna 1911 erotettiin Kaisaniemenpuistosta Unionin-, Vilhon- ja Puutarhakadun rajaama kolmionmuotoinen alue. Se varattiin rakennustontiksi vuonna 1912, mutta päätettiin pitää välttävästi ja vähillä kustannuksilla puistoalueena. Varsapuistikkona nykyisin tunnetun puiston istutukset uudistettiin vuonna 1928, kun sinne sijoitettiin Emil Cedercreutzin Äidinrakkaus-veistos. Puistikon suunnitteli apulaisasemakaava-arkkitehti Berndt Aminoff. Nykyisen nimensä puistikko sai vuonna 1956 Cedercreutzin veistoksen mukaan.

- Puistikon laidassa ollut, vuonna 1888 rakennettu muuri siirrettiin Kaisaniemenkadun tieltä nykyiselle paikalleen 1950-luvulla.
- Kaisaniemenpuiston alkuperäinen sisäänkäynti ja alkuperäiset portinpylväät.
- Äidinrakkaus -veistos 1927 Emil Cedercreutz.
- 1998 puistikon peruskorjaus.

5.2.13.2. Nykytilan kuvaus

- Puistikko on henkireikä vilkkaan liikennealueen keskellä. Pieni puistikko koostuu nurmelle sijoittuvista suurista yksittäispuista ja – pensaista sekä veistoksen vierelle puistikon pohjoiskärkeen sijoittuvasta perennaryhmästä. Unioninkadun varressa on puurivi. Yrjö Koskisen katu ja jakso Unioninkatua on rajattu matalalla pensasaidalla.
- Puistikossa sijaitsee Kaisaniemenpuiston alkuperäinen porttikohta säilyneine portinpylväineen.
- Yrjö Koskisen kadulla sijaitsee yleisö-wc.



Ylhäällä Varsapuistikon kivituhkapintaiset käytävät ja istuskelupaikat puistikon kaakkoiskulmassa. Alhaalla puiston pohjoisosassa, joka aukeaa kohti vilkasliikenteistä Unioninkadun ja Kaisaniemenkadun risteystä.

5.2.13.3. Arvot

Historiallinen arvo

- osa historiallista Kaisaniemenpuistoa ja sen sisäänkäynti

Kaupunkikuvallinen arvo

- kaupunkikuvallinen edustuspuisto
- osana Unioninkadun - Siltasaarenkadun akselia

Kaupunkirakenteellinen arvo

- osa Unioninkadun- Siltasaarenkadun akselia, solmukohta, kolmiopuisto
- alkuperäinen sisään tulokohta Kaisaniemenpuistoon Kruununhaasta
- osa Snellmaninkadulle yhdistyvää viherakselia

5.2.13.4. Vaalittavat ominaispiirteet

- Tyypilliset 1930–1940 luvun puistikon ominaispiirteet, jossa nurmipinta, istutuksia ja vapaa- muotoisesti sijoiteltu kookas puusto.
- Istutusperiaatteet ovat perua Kaisaniemenpuistosta.
- Säilynyt käytävälinja ja portti yhdistelmänä merkittävä.
- Visuaalinen yhteys sekä kulkuyhteys Kaisaniemenpuistoon.
- Veistoksen ympäristö on heti valmistumisestaan kuulunut Helsingin kukkaistutuskohteisiin ja veistos vaatii tilaa ympärilleen

5.2.13.5. Kehittämisperiaatteet

- Puistomaisuutta ylläpidetään uusimalla kasvillisuutta tarvittaessa olevan periaatteen mukaan.
- Pieni alue ei kestä uusia rakentamistoimia.

6. Yhteenveto

Kaisaniemenpuisto on Helsingin vanhin alun perin julkiseen käyttöön perustettu kaupunkipuisto. Ensimmäisten 1800-luvun alun puistosuunnitelmien myötä se liittyi olennaisena osana uuteen empirekeskustaan ja vastasi ajan rakennus- ja puutarhataiteellisia ihanteita. Kaisaniemestä muodostui 1800-luvun kuluessa kaupunkilaisten suosima kävelypaikka, jonka lammikot, purot ja lehtevät puut tulivat osaksi helsinkiläisten muistoja. Puistoon kotiutuivat myös ylioppilaiden vappujuhlat ja aivan vuosisadan lopulla puistoon perustetusta suuresta urheilukentästä muodostui urheiluharrastajien keidas.

Vanhaa ja ränsistymään päässyttä puistoa ryhdyttiin suunnittelemaan uuteen uskoon 1900-luvun alussa. Moderni, kasvava kaupunki asetti uusia vaatimuksia puistojen toiminnolle sekä ulkoasulle. ”Vanhan Kaisaniemen luonnonrauhaa” uhkasivat liikenne ja kaupunkilaisten kasvavat urheilu- ja liikuntatarpeet. Puiston funktiosta ja muodosta käytyyn keskusteluun sekoituivat myös mielipiteet siitä, kuka tai mikä ammattikunta oli sopiva suunnittelemaan puistoja. 1920-luvulla hyväksyttiin uudet suunnitelmat, jotka edustivat reformipuistoaatetta korostaen liikuntaa, leikkiä ja toiminnallisuutta. Suunnitelmat toteutuivat kuitenkin vain osittain. Vuosikymmenten saatossa Kaisaniemestä on muodostunut kerroksellinen – ehkä sirpaleinenkin kokonaisuus, jossa nähtävissä niin puiston menneisyys maisemapuistona kuin uudemmat ajatukset puistojen käytöstä ja ulkoasusta.

Kaisaniemenpuisto on Helsingin keskustan vanhin historiallinen puisto ja ansaitsee kasvojenkohotuksensa. Vaiheittaiset toteutukset ja kerroksellisuus ovat jo muodostuneet puiston lähes 200-vuotisen historian aikana osaksi sen identiteettiä. Näiden kerrosten ominaislaatua korostamalla, puistomaisuutta lisäämällä sekä toimintojen huolellisella yhteensovittamisella puistosta on mahdollista luoda ajassa elävä, oman menneisyytensä tunnustava vehreä keidas keskellä kaupunkia.

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

VERKKOJULKAISUT

Arvoympäristökohteet Kaisaniemenpuisto. <http://kartta.hel.fi/> (Viitattu 4.10.2016).

Finnish ecosystem service indicators. <http://www.biodiversity.fi/ecosystemservices/home> (Viitattu 4.10.2016)

Julkiset veistokset. Helsinki Art Museum, HAM. <https://www.hamhelsinki.fi/veistokset/> (Viitattu 20.10.2016)

Hirschfeld, C.C.L. 1785. Theorie der Gartenkunst, Band 5. Siebenter Abschnitt: Gärten, deren Charakter von besondern Bestimmungen abhängig ist. <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/hirschfeld1785/0076?sid=5b75c9a9101ea02d5546d634f1757ff6> (Viitattu 21.10.2016).

Keisarillinen Aleksanterin yliopisto. http://www.museo.helsinki.fi/yliopiston_historia/keisarillinen_aleksanterin_yliopisto.htm. (Viitattu 21.10.2016).

Kertomus Helsingin Kaupungin kunnallishallinnosta 1875–1974. http://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kunnalliskertomukset/

Lehtola, Veli-Pekka sa. Lappalaiskaravaanit harhateillä, kulttuurilähettiläät kiertueella? Saamelaiset Euroopan näyttämöillä ja eläintarhoissa. <http://www.veli-pekkalehtola.fi/UserFiles/files/Karavanpakattu.pdf>. (Viitattu 21.10.2016).

Lepakkokohteet Töölönlahti-Kaisaniemenranta (18/03) <http://kartta.hel.fi/applications/lj/reports/kohderaportti.aspx?id=176365> (Viitattu 4.10.2016).

Linnustollisesti arvokas kohde Kaisaniemen puisto (043/99) <http://kartta.hel.fi/applications/lj/reports/kohderaportti.aspx?id=135433> (Viitattu 4.10.2016).

Linnustollisesti arvokas kohde Tokoinranta (041/99) <http://kartta.hel.fi/applications/lj/reports/kohderaportti.aspx?id=135431> (Viitattu 4.10.2016).

Luonnontieteellinen keskusmuseo. Kaisaniemen puutarhan uudistaminen 2010–2015. <https://www.luomus.fi/fi/kaisaniemen-uudistaminen>. (Viitattu 4.10.2016).

Lybeck, Kajsa 2006. Merenlahti kaupungin sydämessä. Eläintarhanlahti ja Kaisaniemenlahti. Kulttuurihistoriallinen selvitys rantojen rakentumisesta ja kehityksestä. [sivut 1-18] <http://docplayer.fi/10407785-Eläintarhanlahti-ja-kaisaniemenlahti.html>. (Viitattu 3.8.2016).

Lybeck, Kajsa 2006. Merenlahti kaupungin sydämessä. Eläintarhanlahti ja Kaisaniemenlahti. Kulttuurihistoriallinen selvitys rantojen rakentumisesta ja kehityksestä. [sivut 35–50]. <http://www.hel.fi/hel2/ksv/hela/Kaupunkisuunnittelulautakunta/Esityslistat/liitteet/061290370.pdf> (Viitattu 3.8.2016).

Museovirasto 2009a. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx (Viitattu 17.10.2016)

Museovirasto 2009b. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Kaisaniemenpuisto ja kasvitieteellinen puutarha. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4655 (Viitattu 17.10.2016)

Strategiaohjelma. Helsingin strategiaohjelma 2013–2016. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-talous/strategiaohjelma/> (Viitattu 17.10.2016).

Strategiaohjelma 2013–2016. Liite 1. Strategiaohjelman 2013–2016 perustelumuuisto. http://www.hel.fi/static/taske/julkaisut/2013/Strategiaohjelma_2013-2016_Kh_250313.pdf (Viitattu 17.10.2016).

Törrönen, Sirpa 2011. Maisema-analyysi: Helsinki, maisema-analyysin teoriaa ja Helsingin maisema-analyysi. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä: 2011: 6. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto. http://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/opinnaytteet/Helsingin_maisema_analyysi_Sirpa_Torronen_diplomityo_2010.pdf (Viitattu 17.10.2016).

Uudenmaan liiton karttapalvelu. Vahvistettujen maakuntakaavojen yhdistelmä 2014. <http://kartta.uudenmaanliitto.fi/maakuntakaavat/?x=380783&y=6684698&zoom=0&lang=fi&layers=0-0> (Viitattu 4.10.2016).

Vapaamuurarin hauta. Julkiset veistokset. Helsinki Art Museum, HAM. <https://www.hamhelsinki.fi/sculpture/?s=Vapaamuurarin+hauta>. (Viitattu 14.10.2016).

Yleiskaava. <http://www.yleiskaava.fi/yleiskaava/> (Viitattu 3.1.2017).

YLEIS- JA ASEMAKAAVAT, SUUNNITELMAT, SELVITYKSET

Kaisaniemenpuisto, asemakaavan muutoskartta NRO 11808.
Kaisaniemenpuisto, asemakaavamuutoksen selostus 2011
Kaisaniemenpuiston asemakaavatasoinen yleissuunnitelma, Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto/Maisemasuunnittelu Hemgård/ Kari Järvinen ja Merja Nieminen, arkkitehdit SAFA/9.11.2007.
Tikkanen- Lindström, Terhi 1999. Kaisaniemen puisto. Puistohistoriallinen yhteenveto. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirastonkaavoitusosasto.
Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu, Kilpailuohjelma, Helsingin kaupunki 16.6.–16.10.2000.
Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu, tuloksen julkistaminen, 11.1.2001, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.
Yleiskaava 2002. Kaavakartta ja määräykset.
Yleiskaava 2050, kaupunkikaava
Yleiskaava 2050, teemakartat: kulttuuriympäristöt, kantakaupunki, virkistys- ja viherverkosto 2050, merellinen Helsinki
Uudenmaan maakuntakaava

SITEERATUT SANOMALEHDET

Helsingfors Dagblad 1864 (no:t 88, 165, 169),
Helsingfors Tidningar 1856, 1865
Hufvustadsbladet 1865
Nya Pressen 1890
Papperslyktan 1861

HISTORIALLISET KUVAT JA KARTTA- SEKÄ SUUNNITELMA-AINEISTO

Arkkitehtuurimuseon arkisto, MFA

Alvar Aallon keskustasuunnitelma 1961.

Helsingin kaupunginmuseo, HKM

Historiallinen kartta- ja kuva-aineisto
J. C. D. Reuter 1873, Karta öfver Bangården i Helsingfors

Helsingin kaupungin arkisto, HKA

Svante Olsson, Förslag till omreglering af Kaisaniemi park, 1909.
Svante Olsson, Förslag till Ordhande af Djurgården samt reglering af Tölö-Djurgårds och Kaisaniemivikarnas stränder, 1910.
Svante Olsson, Förslag till reglering av Kaisaniemi park, maj 1911.
Svante Olsson, Förslag till reglering av Kajsaniemi

park, oktober 1911.

Bertel Jung, Projekt till omreglering af Kaisaniemi park, 1911.

Bertel Jung, Plan, utvisande de nuvarande gångarna i Kaisaniemipark, samt de af Drättselkammaren föreslagna omregleringen, 1912.

Svante Olsson 1923, Förslag till omreglering av Kaisaniemi park.

Svante Olsson 1924, Ehdotus Kaisaniemen puiston uudesti järjestämiseksi.

Kaisaniemen keilaradan rakennuspiirustuksiin liittyvä karttaote, 1882.

Puistopiirustukset:

187

189

190

194–203

968_Förslag till Utvidgning af stora lekplanen i Kajsaniemi OLSSON

187_Kaisaniemi_Förslag till utvidgning af lilla lekplanen i Kajsaniemi OLSSON

Knut Forsberg, Plankarta till Djurgårds - anläggning vid Tölö utanföre Helsingfors, oletettavasti 1865.

Kansallisarkisto, KA

Kartat

- J. A. Ehrenström 1812 (Jardin de la Ville)

- Frans Falderman, Plan für der neuen botanischen Gärten, Kaiserlichen Alexander Universität in Helsingfors, 1829, Sig. Hels. 34/2D 19/3.

- Hagström 1787 (Boijen istutukset, Edbomin puutarha)

Kaupunkisuunnitteluvirasto, KSV

Birger Brunila 1925, Kaisaniemen puisto.

Museovirasto, MV

Kaisaniemeä koskeva kuva-aineisto

OPINNÄYTETYÖT

Ariluoma, Mari 2012. Kaupunki ekosysteemipalvelujen tuottajana. Diplomityö. Espoo: Aalto-yliopisto, Maisema-arkkitehtuuri.

Lemström, Juha 1994. Kaisaniemen kasvitieteellinen puutarha. Lisensiaatintyö. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Schalin, Marica 1998. Kajsaniemi, En Stadspark. Diplomarbete, Arkitektavdelningen. Esbo: Tekniska högskolan.

PAINETUT LÄHTEET

- Aalto, Seppo 2000. Urheilu – viihteestä viihdeteollisuudeksi. Helsingin kaupungin historia vuodesta 1945. Osa 2, Suunnittelu ja rakentuminen, sosiaaliset ongelmat, urheilu. Helsinki: Helsingin kaupunki, s. 338–485.
- Aalto, Teemu 1969. Helsingin kaupungin urheilu- ja ulkoiluhallinto 1919–1969. Helsingin kaupungin julkaisuja 22. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Bucht, Eivor 1997. Public Parks in Sweden 1860–1960. The Planning and design discourse. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria 56. Alnarp: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Heinänen, Jouni 2009. Kantakaupungin nivelet. Kolmiopuistot ja jäännösaukiot Helsingin ruutukaavaverkkojen saumakohdissa. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2009:12. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvirasto.
- Herranen, Timo 1988. Hevosomnibusseista metroom. Vuosisata Helsingin joukkoliikennettä. Helsingin kaupungin julkaisuja no. 39. Helsinki: Helsingin kaupungin liikennelaitos.
- Hirvikoski, Hannu 2005. Linnunlaulun tarina. Helsinki: Edico.
- Häyrynen, Maunu 2012. Vehreä akseli. Unioninakseli – pääkaupungin läpileikkaus. Toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, s. 114–125.
- Häyrynen, Maunu 2001. Helsingin kaupunkipuistot. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Toim. Maunu Häyrynen et al. Helsinki: Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry, s. 176–189.
- Häyrynen, Maunu 1994. Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle. Entisaikain Helsinki XIV. Helsinki: Helsinki-Seura.
- Ilmanen, Kalervo 1994. Ensimmäisenä liikkeellä. Helsingin kaupungin liikuntatoimi 1919–1994. Helsinki: Helsingin kaupungin liikuntavirasto.
- Kaisaniemi. Helsinki: Dendrologian Seura, 1983.
- Kovero, Martti 1955. Helsingin kaupungin historia. IV Osa, ensimmäinen nide. Toim. Ragnar Rosén, Eirik Hornborg, Heikki Waris, Eino Jutikkala. Helsinki: Helsingin kaupunki, s. 213–271.
- Lahti, Juhana, Aaltonen, Antti 2012. Toteutumattomista ja toteutetuista Unioninkaduista. Unioninakseli – pääkaupungin läpileikkaus. Toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, s. 28–37.
- Lemström, Juha 2001. Suomen ensimmäiset kasvitieteelliset puutarhat. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Toim. Maunu Häyrynen et al. Helsinki: Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry, s. 120–129.
- Liski, Matti, Ruoff, Eeva, Alapeteri, Niina 2015. Linnunlaulun alueen ympäristöhistoriallinen selvitys. Näkymä Oy. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2015:15. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto.
- Liski, Matti, Ruoff, Eeva, Alapeteri, Niina, Korhonen, Pauliina 2013. Eläintarhan alueen ympäristöhistoriallinen selvitys. Näkymä Oy. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2013:2. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto.
- Merivuori, Tuula-Maria 2001. Bengt Schalin ja vuosisadan alun muotopuutarha. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Toim. Maunu Häyrynen et al. Helsinki: Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry, s. 256–268.
- Nolin, Catharina 1999. Till stadsbornas nytta och förlustande. Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet. Stockholm: Byggeförlaget.
- Näveri, Mikko 2012. Kukulalta kalliolle. Asemakaavoituksen vaiheita. Unioninakseli – pääkaupungin läpileikkaus. Toim. Henrik Meinander et al. Helsinki: Teos, s. 10–27.
- Olausson, Magnus 1993. Den Engelska parken i Sverige under gustaviansk tid. Stockholm: Piper Press.
- Pakarinen, Riitta 1987. Kluuvin korttelit Apina ja Hyeena. Narinkka 1986–1986. Toim. Marja-Liisa Rönkkö. Helsinki: Helsingin Kaupunginmuseo, s. 87–107.
- Pehkonen, Marja 1987. Kaisaniemi – sydämessä ja syrjässä. Narinkka 1986–1986. Toim. Marja-Liisa Rönkkö. Helsinki: Helsingin Kaupunginmuseo, s. 108–128.
- Pehkonen, Marja, Tuomi, Marja-Liisa, Pakarinen, Riitta 1987. Kluuvi – Sadan vuoden työmaa. Narinkka 1986–1986. Toim. Marja-Liisa Rönkkö. Helsinki: Helsingin Kaupunginmuseo, s. 8–47.
- Perälä, Tiina, Saarikko, Jere, Ruoff, Eeva 2008. Katu- ja puisto-osaston hallinnassa olevien arvoympäristöjen määrittely ja toimintaohjeet. Näkymä Oy Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2008:8 / Katu- ja puisto-osasto. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvirasto
- Pullinen, Antti 2009. 153 ikkunaa Kaisaniemen puistoon. Historiikki Mikonkadun kulmalta. Helsinki: Sanapaja.
- Rogers, Elisabeth Barlow 2001. Landscape Design. A Cultural and Architectural History. New York: Harry N. Abrams.
- Schalin, Mona 2001. Yleinen promenadi, esplanadi, puistikko, kylpyläpuisto. Luokittelu ja typittely 1800-luvun kaupunkipuistoista puhuttaessa. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Toim. Maunu Häyrynen et al. Helsinki: Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry, s. 198–203.
- Steinby, Torsten 1968. Anteckningar från det Helsingfors som gått av Zacharias Topelius. Helsingfors:

Hufvustadsbladet.

- Tikkanen-Lindström, Terhi 2001. Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu. Landscape Architecture Competition for Kaisaniemi Park. Tulosten julkistaminen. Competition Report. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.
- Topelius, Zachris 1940 (1885). Muistiinpanoja vanhasta Helsingistä. Helsinki Sakari Topeliuksen kuvaamana. Helsingin historyyhdistyksen vuosikirja III. Helsinki: Helsingin historyyhdistys.
- Uino, Pirjo 2001. Kultarannan puutarha. Alfred Kordelinin huilasta presidentin kesäpalatsiksi. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Toim. Maunu Häyrynen et al. Helsinki: Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry, s. 106–112.
- Wessman, Kerttuli 2005. Helsinki kehyksissä : taidetta Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista. Narinkka. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Viitteet

- 1 Museovirasto 2009b.
- 2 Uudenmaan maakuntakaava on tullut lainvoimaiseksi 2007.
- 3 Kaupunkisuunnitteluvirasto 2016.
- 4 Helsingin uusi yleiskaava, kaupunkikaava 2016.
- 5 Yleiskaava, Teemakartta kulttuuriympäristöt 2016.
- 6 Yleiskaava, Teemakartta kantakaupunki 2016.
- 7 Yleiskaava, Teemakartta virkistys- ja viherverkosto 2050 2016.
- 8 Yleiskaava, Teemakartta merellinen Helsinki 2016.
- 9 Kaisaniemenpuisto, asemakaavamuutoksen selostus 2008.
- 10 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007.
- 11 Strategiaohjelma 2013–2016, 12.
- 12 Museovirasto 2009a.
- 13 Perälä et al. 2008, 6.
- 14 Perälä et al. 2008, 14.
- 15 Rakennusviraston arvoympäristötietokannan Kaisaniemenpuistoa koskeva inventointi vuodelta 2008.
- 16 Helsingin kaupungin luontotietojärjestelmä. Lintujen osalta tiedot perustuvat vuonna 1999 (Tokoinranta) ja 2010 (Kaisaniemenpuisto) suoritettuihin kartoituksiin. Lepakkoalueen tiedot perustuvat vuoden 2014 kartoitukseen.
- 17 Pehkonen 1987, 108.
- 18 Pehkonen 1987, 108.
- 19 Pehkonen 1987, 109; Lemström 2001, 122.
- 20 Pehkonen 1987, 110.
- 21 Kvartteeri eli kortteli, neliömuotoinen puutarhan istutusalue. Ks. Ruoff 2001a, 50–53; Ruoff 2001b, 235; Häyrynen 2001, 15. Häyrynen käyttää kvartteerista nimitystä kortteli. Pehr Kalm suositti puutarhan ihannemuodoksi neliötä tai suorakulmiota, sillä näin saavutettiin suurin kauneus.
- 22 Lemström 2001, 122.
- 23 Häyrynen 2012, 118. Esplanadi ja Kaisaniemi sisältyivät J. A. Ehrenströmin Helsingin jälleerakennusasemakaavaan (1812, 1815, 1817), jossa pääkaupungin uuteen hallintokeskustaan liittyivät myös virkistykseen ja edustustarkoituksiin tarkoitettut julkiset viheralueet. Häyrynen 2002, 177.
- 24 Häyrynen 2012, 118, Olausson 2000. Parterri, ks. Ruoff 2001, 52. Par terre, ”maan myötäinen”, matala istutuskenttä, johon ryhmiteltiin kuvioistutuksia. Nurmiparterreissa oli kuvioistutusten sijaan nurmipinta. Hautamäki 2000, 66.
- 25 Häyrynen 2012, 118.
- 26 Olausson 2000, 409–454.
- 27 Linnunlaulun ympäristöhistoriallinen selvitys 2015, 16.
- 28 Pehkonen 1987, 110.
- 29 Häyrynen 2001, 177; Piispala 2001, 161; Museovirasto 2009, verkkojulkaisu.
- 30 Schalin 2001, 199.
- 31 Pehkonen 1987, 110.
- 32 Lemström 2001, 125.
- 33 Sit. Häyrynen 2001, 176; C. L. Engel, päiväämätön muistio, KA, rakennushallituksen arkisto.
- 34 Hirschfeld 1785, verkkojulkaisu. ”Man vill sich finden, sich sehen, mit einander umherwandeln, sich unterhalten. Bequeme Gänge in einer Geraden Linie stimmen diese Absichten mehr zu, als lauter schmale sich immer krümmende Pfade.”, Hirschfeld 1785, (band 5), 3.
- 35 Pehkonen 1987, 110.
- 36 Lemström 2001, 124; Keisarillinen Aleksanterin yliopisto, verkkojulkaisu.
- 37 Lemström 2001, 124; Keisarillinen Aleksanterin yliopisto, verkkojulkaisu. Huom. yliopisto toimi Turussa Turun akatemiana ja sai nimen Keisarillinen Aleksanterin yliopisto Suomessa muuton jälkeen. Yliopiston nimestä on käytetty useita eri muotoja, ks. Keisarillinen Aleksanterin yliopisto, verkkojulkaisu.
- 38 Lemström 2001, 124.
- 39 Häyrynen 2012, 118.
- 40 Katso sekä Engel 1827 ja Falderman 1829. Unioninkatu päättyi Kaisaniemen lahden ylittävään kaupungista pohjoiseen vievään siltaan ja Hämeen tulliin Siltasaaren puolella. Engel esittää kadun kartassaan istutettuna puistokatuna.
- 41 Lemström 2001, 128.
- 42 Puiston sisäänkäynnin portinpylväät sijaitsevat edelleen alkuperäisellä paikallaan Varsapuistikossa, Unioninkadun varressa.
- 43 Häyrynen 2001, 177.
- 44 Lemström 1987, 55–72.
- 45 Havas 2016, verkkojulkaisu.
- 46 Nolin 1999, 62–63, 77; Katso myös Suneson, 2000.
- 47 Eläintarhan ympäristöhistoriallinen selvitys 2015, 14–15; Plankarta till Djurgårds – anläggning vid Tölö utanföre Helsingfors, oletettavasti 1865. HKA.
- 48 Herrar egendomsägare. Helsingfors Dagblad 18.4.1864, no. 88, 3. Forsberg tarjosi myös palveluksiaan maanomistajille Suomessa. Forsbergin eduksi luettiin hänen puutarhataiteen tuntemuksensa sekä se, että hän ymmärsi pohjolan ilmastolliset vaatimukset. Ibid.
- 49 Förslag till Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 20.7.1864, no. 165, 3 ja Kostnadsförslag för Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 25.7.1864, no. 169, 3.
- 50 Förslag till Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 20.7.1864, no. 165, 3.
- 51 En promenad åt jernvägen [Skr.]. Papperslyktan 25.3.1861, no. 12, 94–95.

- 52 Förslag till Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 20.7.1864, no. 165, 3.
- 53 Förslag till Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 20.7.1864, no. 165, 3.
- 54 Häyrynen 1994, 167; Rogers 2001, 342.
- 55 Förslag till Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 20.7.1864, no. 165, 3.
- 56 Trädgårdsmästaren i Kajsaniemi park. Hufvustadsbladet 21.9.1865, no. 219, 1. Ks. myös – Veckan. Helsingfors Tidningar 25.9.1865, no. 222, 1. Artikkelissa toimia Kaisaniemessä verrattiin hurjana riehuvan Kullervon kaatamiin puihin: ”Yxan slagit i en stubbe, Haft sin röst och ropat högljudt, Låtit gällt en hwisling ljuda, Yttrat dessa ord och talat: Må så vidt nu skogen falla, Stora björkar störta neder, Som min stämman höres ställa, Som min gälla hwisling ljuder!”
- 57 Helsingfors-krönika. Hufvustadsbladet 6.11.1865, no. 258, 2-3.
- 58 Helsingfors-krönika. Hufvustadsbladet 6.11.1865, no. 258, 2-3; – Veckan. Helsingfors Tidningar 25.9.1865, no. 222, 1.
- 59 Helsingfors-krönika. Hufvustadsbladet 6.11.1865, no. 258, 2-3; Helsingfors Tidningar 26.4.1866, no. 95, 3.
- 60 Hufvustadsobservationer. Hufvustadsbladet 28.7.1876, 172, 2.
- 61 Häyrynen 2001, 178.
- 62 Linnunlaulun ympäristöhistoriallinen selvitys 2015, 15.
- 63 Nolin 1999, 111; Pehkonen 1987, 120.
- 64 Häyrynen 1994, 74.
- 65 Häyrynen 1994, 77, 81.
- 66 Pehkonen 1987, 121; Tikkanen-Lindström 1999, 26; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1925, 56.
- 67 Pehkonen 1987, 121.
- 68 Orkanens härjningar. Nya Pressen 29.8.1890, no. 233,1.
- 69 Orkanens härjningar. Nya Pressen 29.8.1890, no. 233,1.
- 70 Häyrynen 1994, 95.
- 71 Ilmanen 1994, 11.
- 72 Kaisaniemi. Kyläkirjaston kuvalehti, sarja B, Kevätlehti 6/1900, 5.
- 73 Nykyinen Kaisaniemenkatu.
- 74 Häyrynen 1994, 167; Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning 1901, 40.
- 75 Kaisaniemi. Kyläkirjaston kuvalehti, sarja B, Kevätlehti 6/1900, 5.
- 76 Häyrynen 1994, 77–78.
- 77 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1903, 7.
- 78 Aalto 1969, 9.
- 79 Häyrynen 1994, 167.
- 80 Viikon varrelta. [Kaisaniemeläinen]. Jokamiehen ja joka naisen viikkolehti 22/1908, 180.
- 81 Kaisaniemen pienen kentän luovuttaminen luis-tinradaksi. Jokamiehen ja joka naisen viikkolehti 46/1908, 373.
- 82 Häyrynen 1994, 167; Olsson 1909, Förslag till Ordnandet af Kajsaniemi-park Helsingfors, HKA. Kartassa näkyy vuonna 1882 rakennettu keilarata-rakennus.
- 83 Häyrynen 1994, 190.
- 84 Olsson 1910, Förslag till ordnandet av Djurgården samt reglering av Tölö-Djurgårds samt Kajsaniemivikarnas stränder, HKA.
- 85 Häyrynen 2012, 120; Jung 1911, Förslag till Centralpark för Helsingfors, HKA.
- 86 Häyrynen 2012, 119.
- 87 Häyrynen 1994, 167; ibid. 2012, 119-120.
- 88 Olsson 1911.
- 89 Häyrynen 1994, 167, 194–195.
- 90 Olsson, Förslag till reglering av Kajsaniemi park, okt. [oktober] 1911, HKA.
- 91 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1912, 78. Vahvistaessaan 1913 vuoden menosäännön kaupunginvaltuusto osoitti Kaisaniemen puiston tasoitus- ja istutustöiden jatkamiseen 30,000 markkaa.
- 92 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1912, 415.
- 93 Häyrynen 1994, 167–173; Häyrynen 2012, 120; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1911; Kaupunginhallituksen painetut asiakirjat 1911.
- 94 Häyrynen 1994, 212–213.
- 95 Häyrynen 1994, 213.
- 96 Häyrynen 2001, 186–187.
- 97 Häyrynen 1994, 210–211.
- 98 Häyrynen 1994, 212.
- 99 Häyrynen 1994, 148–149; Ks. Nils Wasastjernan artikkelit, Nya Pressen 12.3.1912, Hufvustadsbladet 21.3.1912.
- 100 Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 15/1912:4.
- 101 Häyrynen 1994, 214.
- 102 Häyrynen 1994, 147–152.
- 103 Häyrynen 1994, 33, 62–65.
- 104 Häyrynen 1994, 64–65.
- 105 Pehkonen 1987, 113.
- 106 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1912.
- 107 Heinänen 2009, 84.
- 108 Muurin rakentaminen, ks. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1888.
- 109 Heinänen 2009, 84; Häyrynen 1994, 194–195.
- 110 Heinänen 2009, 84. Varat patsaan hankintaan ja sen perustusten laadintaan myönnettiin vuonna 1927. Käyttövaroistaan kamari myönsi 95,000 markkaa kuvanveistäjä E. Cedercreutzin Äidinrakkaus-nimisen veistosryhmän ostamiseksi sekä 10,000 markkaa perustustöiden y. m. suorit-

- tamiseen sillä paikalla Kaisaniemen-, Puutarha- ja Unioninkatujen kulmauksessa olevassa puistikossa, johon veistos pystytettäisiin. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1927, 242.
- 111 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1928; Jouni Heinänen mainitsee väliaikaisen suunnitelman laatijaksi Tycho Öllerin (1928), Heinänen 2009, 84.
- 112 Heinänen 2009, 85.
- 113 Häyrynen 1994, 173.
- 114 Olsson, Förslag till omreglering av Kajsaniemi park, 1923, HKA.
- 115 Häyrynen 1994, 173.
- 116 Häyrynen 1994, 190. Olssonin eroanomus, ks. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1924, 153.
- 117 Olsson 1924a ja 1924b, HKA.
- 118 Häyrynen 1994, 173. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1925, 57.
- 119 Brunila, Kaisaniemen puisto, 1925, HKA.
- 120 Uino 2001, 109.
- 121 Brunila, 1925; Olsson 1911, 1923, 1924; Jung 1911. Olsson ja Jung olivat jättäneet uuden kolmiopuiston – Varsapuistikon – suunnittelualueen ulkopuolelle.
- 122 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1927, 43.
- 123 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1927, 138. Kuvia Kaisaniemen altaan ympäristöstä, ks. HKM Finna.
- 124 Häyrynen 1994, 153–154; Tikkanen-Lindström 1999, 39. Strengellin artikkeli Svenska pressen, 23.3.1935: Helsingfors parker och trafiken.
- 125 Kaupunginhallituksen painetut asiakirjat, mietinnöt 1965.
- 126 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1927, 145–146.
- 127 Olsson 1909 Olsson, Förslag till Ordndandet af Kajsaniemi-park Helsingfors, HKA; Olsson 1910, Förslag till ordndandet av Djurgården samt reglering av Tölö-Djurgårds samt Kajsaniemivikarnas stränder, HKA; Olsson, oktober 1911, Förslag till reglering av Kajsaniemi park, HKA.
- 128 Svante Olsson maj 1911, Förslag till reglering av Kaisaniemi park, HKA; Bertel Jung, Projekt till omreglering af Kaisaniemi park, 1911.
- 129 Olsson 1923, Förslag till omreglering af Kaisaniemi park; Olsson maalisk. 1924, Ehdotus Kaisaniemen puiston uudesti järjestämiseen; Olsson huhtik. 1924, Ehdotus Kaisaniemen puiston uudestijärjestämiseksi, -- sekä Kaisaniemen ja Eläintarhan lahtien täyttämiseksi ja tasoittamiseksi.
- 130 Uino 2001, 110.
- 131 Merivuori 2001, 260–261; Uino 2001, 109–110.
- 132 Brunila 1925, Kaisaniemen puisto, KSV; Hufvustadsbladet 29.2.1924.
- 133 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu.
- 134 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu.
- 135 Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 1924.
- 136 Pehkonen 1987, 112.
- 137 Pehkonen 1987, 112; Steinby 1968, 130.
- 138 Pehkonen 1987, 112.
- 139 Pehkonen 1987, 111.
- 140 Häyrynen 2001, 177.
- 141 Pehkonen 1987, 112.
- 142 Pakarinen 1987, 96.
- 143 Pakarinen 1987, 97–100.
- 144 Poolopeli. Suomen Urheilulehti 2/1900, 134–135.
- 145 Häyrynen 1994, 167; Aalto 1969, 9.
- 146 Aalto 1969, 9–15.
- 147 Aalto 1969, 9; Ilmanen 1994, 11.
- 148 Häyrynen 1994, 167, 194.
- 149 Häyrynen 1994, 191; Skall Kajsaniemi naturpark förstöras. S. W-A. Hufvustadsbladet 29.2.1924.
- 150 Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 21/1925:7
- 151 Ilmakuvat 1932 ja 1943, Sotamuseon arkisto; Aalto 1969, 9.
- 152 HKA, piirustus Olsson 1907; Häyrynen 1994, 194–195; Sotamuseo, ilmakuvat 1932 ja 1943.
- 153 Tikkanen-Lindström 1999.
- 154 Kuva Helsingin kaupungin liikuntaviraston/ Pekka Jyrkiäisen kokoelmat.
- 155 Pekka Jyrkiäisen suullinen tiedonanto 19.9.2016.
- 156 Kaupunkisuunnittelulautakunta, esityslista 21.12.2006, luonnos.
- 157 Kuva Helsingin kaupungin liikuntaviraston/ Pekka Jyrkiäisen kokoelmat. Pekka Jyrkiäisen suullinen tiedonanto 19.9.2016.
- 158 Olsson 1911, Jung 1911, Brunila 1925, HKA.
- 159 Sotamuseon kuva-arkisto, ilmakuvat 1932, 1942.
- 160 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1939, 231.
- 161 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1879, 211–212.
- 162 Katso Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1920–30-luvuilla sekä valokuvat HKM Finna –kokoelmassa.
- 163 Ravintolan soittolavan korjaamisesta, ks. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1929, 191.
- 164 Kuvat HKM; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1913, 64.
- 165 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta, esim. 1924, 203.

- 166 Lehtonen, verkkojulkaisu; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1939, 230.
- 167 Pehkonen, Tuomi, Pakarinen 1987, 25–26.
- 168 Pehkonen 1987, 118.
- 169 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1877, 218–219; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1879, 95–96.
- 170 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1879, 96, 158.
- 171 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1903, 5.
- 172 Förslag till Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 20.7.1864, no. 165, 3; Kostnadsförslag för Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 25.7.1864, no. 169, 3.
- 173 Olsson 1911, Jung 1911, HKA.
- 174 Herranen 1988, 38–42, Kovero 1955, 261–264.
- 175 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1884, 76; Helsingfors Dagblad 20.7.1864 ja Kostnadsförslag för Kajsaniemi parks renovering. Helsingfors Dagblad 25.7.1864, no. 169, 3.
- 176 Häyrynen 1994.
- 177 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1912, 77.
- 178 Lybeck 2006. Gränskarta öfver Botaniska trädgården invid Kajsaniemi viken. Rahatoimikamarin-kirjelmä 1911. Helsingin sataman arkisto
- 179 Lybeck 2006, 41–46.
- 180 Mansikka, Anu 2005, verkkojulkaisu
- 181 Lybeck 2006, 5.
- 182 Lybeck 2006, 5.
- 183 Kuva-aineisto koskien Kaisaniemenrantaa, HKM.
- 184 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1884, 133.
- 185 Pehkonen 1987, 113.
- 186 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1939, 66.
- 187 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1939, 235.
- 188 Murole 2013, verkkojulkaisu.
- 189 Tikkanen-Lindström 2001, 4.
- 190 Tikkanen-Lindström 2001, 4; Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu, 11.1.2001. Lehdistötiedote.
- 191 Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu, 11.1.2001. Lehdistötiedote.
- 192 Tikkanen-Lindström 2001, 4.
- 193 Tikkanen-Lindström 2001, 12–21.
- 194 Tikkanen-Lindström 2001, 22–31.
- 195 Tikkanen-Lindström 2001, 32–40.
- 196 Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu, 11.1.2001. Lehdistötiedote.
- 197 Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu, lausunnot.
- 198 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 5.
- 199 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 5.
- 200 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 5, 8.
- 201 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 5, 8.
- 202 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 5, 29–32.
- 203 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 5, 8, 47–52.
- 204 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 8.
- 205 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 10.
- 206 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 11–12, 14–15.
- 207 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 13, 16.
- 208 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 18–20
- 209 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 38–40.
- 210 Kaisaniemen puisto, asemakaavatasoinen yleissuunnitelma 2007, 38.
- 211 Kaisaniemi, asemakaavan muutoksen selostus, 2008: 11808, 1.
- 212 Ks. asemakaavatasoisen yleissuunnitelman selostus, kappale 8.4.
- 213 Kaisaniemi, asemakaavan muutoksen selostus, 2008: 11808, 1–2.
- 214 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu
- 215 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu
- 216 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu
- 217 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu
- 218 Ystävyiden koivu Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyyspäivän kunniaksi, istutettu 31.7.1962. Kirjallinen tiedonanto Minna Terho 10.8.2016. Tieto perustuu rakennusviraston muistopuutaulukoon. Taulukon mukaan koivuja on istutettu 4 kpl. Istutettu 31.7.1962
- 219 Julkiset veistokset, HAM, verkkojulkaisu
- 220 Kaisaniemen puutarhan uudistaminen 2010–2015, Luonnontieteellinen keskusmuseo, verkkojulkaisu.
- 221 Vuonna 2003 ilmestyneen raportin laadinnassa olivat mukana Kaupunkisuunnitteluvirasto, rakennusvalvontavirasto, rakennusvirasto, Helsingin Energia, kaupunginkanslia ja liikuntavirasto.
- 222 Kaupunginmuseon kanta on, ettei teoksia tule siirtää alkuperäisiltä paikoiltaan. Anne Salmisen suullinen tiedonanto 11.11.2016.
- 223 Kaupunginmuseon Anne Salmisen kirjallinen tiedonanto 23.8.2016.
- 224 Kaupunginmuseon Anne Salmisen kirjallinen tiedonanto 30.11.2016.
- 225 Vanha korkeusjärjestelmä.

LIITE 1 Käsitteiden määritelmät

Maisemapuisto, maisemapuutarha

[Myös englantilainen maisemapuutarha, englantilainen puisto, puistotyylly, vapaa puutarha, romanttinen puutarha]
Vapaamuotoinen, usein ihanteellisia luontonäkymiä tavoitteleva sommitelma. Maisemapuistolle olivat tyypillisiä yksittäiset puut sekä puuja ja pensasryhmät sekä kaartelevat, kuperaprofiiliset hiekkakäytävät, jotka eivät ristenneet terävässä kulmassa. Kulkureittien varsilta avautui yllätyksellisiä ja kauniita maalauksenkaltaisia näkymiä eri suuntiin. Käytävien väliin jäivät nurmikentät jätettiin mahdollisimman laajoiksi ja tasaisiksi. Luonnonmuodot, kuten kalliot sopivat osaksi näkymiä. Maisemapuistoon kuuluivat myös patsaat ja puistorakennukset. Maisemapuiston avulla tuotiin/ luotiin pala maaseutua kaupunkiin.

Puu/ pensasryhmä

Vapaamuotoinen, ”luonnollinen” puista tai pensaista sommiteltu pieni istutusryhmä.

Yksinäispuu, maisemapuu

Sommitelmalle keskeinen puuyksilö, joka erottuu selvästi ympäristöstään.

Promenadipuisto, ks. Maisemapuisto

Maisemapuistojen puistokulttuuriin kuului ajatus kävelemisestä virkistykseen muotona. Taustalla oli mekanistinen käsitys liikunnan terveyttä ylläpitävästä voimasta. Kävelyretket, promenadit, olivat porvariston ja yläluokan suosima seuraelämän muoto.

Muotopuutarha, arkkitehtoninen puutarha, arkkitehtoninen tyyli

Säännönmukainen, usein symmetriaan ja aksiaalisuuteen perustuva sommitelma. Puutarhataiteen uudistamispyrkimykset 1800-luvun lopulla synnyttivät Englannissa ja Saksassa uuden formaaliksi tai arkkitehtoniseksi kutsutun puutarhatyylin. Esikuvina olivat renessanssin ja barokin suosima symmetria, aksiaalisuus ja keskeisperspektiivi. Eri-tyistä huomiota kiinnitettiin kukkaistutuksiin ja niiden luomiin väri-ai-
kutelmiin.

Reformipuistoaate

Engl. Reform park. Reformipuistot perustuivat ajatukseen työväen ja lasten kontrolloimisesta ja ohjaamisesta soveliaan vapaa-ajan toiminnan pariin. Urheilu fyysistä kuntoa ja moraalia kehittävänä ja ylläpitävänä toimintana kuului reformipuistojen ohjelmaan. Eri-ikäisten lasten leikkikentät kuuluivat puistoihin itsestään selvänä osana. Reformipuistoissa ei tavoiteltu maaseudun illuusiota, vaan ne olivat osa kaupunkiympäristöä – ei sen vastakohta. Reformipuistoon eivät kuuluneet nk. puutarhataiteelliset elementit, kuten kukkaistutukset vaan puistoja käytettiin ja hoidettiin tehokkaasti.

Puistokuja	Puiston kulkuväylä, hiekkapintainen kapea kuja, polku, käytävä.
Puistotie	Asfalttipintainen kulkuväylä, mahdollisesti varattu ajoneuvoliikenteelle
Akseli	Sommitelman keskeinen suora linja, esim. näkymäakseli, puutarhan keskiakseli, jonka suhteen tilasommitelma ryhmittyy yleensä symmetrisesti.
Näkymälinja	Puiston tai puutarhan näkymälinja ei välttämättä seuraa käytävien suoria linjoja, vaan voi olla avara näkymä pisteestä toiseen. Näkymälinjan päädyssä voi olla katseen kiinnittäjä, kuten rakennus, taideteos tai yksittäispuu.
Kaukonäkymä, lähinäkymä, sisäinen näkymä	Kaukonäkymä ks. näkymälinja, puistossa puiston ulkopuolelle avautuva näkymä.
Sisäinen näkymä, ks. näkymälinja, puiston sisällä avautuva näkymä.	
Kujanne	Molemmin puolin tietä istutettu puurivi.
Esplanadi	Ajoväylien välinen kävelypuisto, puistokatu.
Aidanne	Vapaasti kasvava pensasaita, vrt. leikattu pensasaita.
Vesiaihe	Sekä maisemapuisto- että arkkitehtoniseen tyyliin kuului olennaisena osana vesi lemmen tai vesialtaan muodossa.
Vesipeili	Heijastava vesipinta, ks. vesiaihe.

KUVAILEHTI

Tekijä	Studio Terra Oy
Julkaisun yhdyshenkilö rakennusvirastossa	Anu Kiiskinen
Nimeke	Kaisaniemenpuiston ja Kaisaniemenrannan ympäristö- historiallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet
Sarjan nimeke	Katu- ja puisto-osaston julkaisut
Sarjanumero	2017:3 / Katu- ja puisto-osasto
Julkaisuaika	2017
Sivuja	133
Liitteitä	1
ISBN	978-952-331-291-3 (verkkoversio)
ISSN	1238-9579
Kieli koko teos	Suomi
Yhteenveto	Suomi, Ruotsi

Tiivistelmä

Kaisaniemenpuisto on Helsingin vanhin alun perin julkiseen käyttöön perustettu kaupunkipuisto. Ensimmäisten 1800-luvun alun puistosuunnitelmien myötä se liittyi olennaisena osana uuteen empirekeskustaan ja vastasi ajan rakennus- ja puutarhataiteellisia ihanteita. Kaisaniemestä muodostui 1800-luvun kuluessa kaupunkilaisten suosima kävelypaikka, jonka lammikot, purot ja lehtevät puut tulivat osaksi helsinkiläisten muistoja. Puistoon kotiutuivat myös ylioppilaiden vappujuhlat ja aivan vuosisadan lopulla puistoon perustetusta suuresta urheilukentästä muodostui urheiluharrastajien keidas.

Vanhaa ja ränsistymään päässyttä puistoa ryhdyttiin suunnittelemaan uuteen uskoon 1900-luvun alussa. Moderni, kasvava kaupunki asetti uusia vaatimuksia puistojen toiminnoille sekä ulkoasulle. "Vanhan Kaisaniemen luonnonrauhaa" uhkasivat liikenne ja kaupunkilaisten kasvavat urheilu- ja liikuntatarpeet. Puiston funktiosta ja muodosta käytyyn keskusteluun sekoittuivat myös mielipiteet siitä, kuka tai mikä ammattikunta oli sopiva suunnittelemaan puistoja. 1920-luvulla hyväksyttiin uudet suunnitelmat, jotka edustivat reformipuistoaatetta korostaen liikuntaa, leikkiä ja toiminnallisuutta. Suunnitelmat toteutuivat kuitenkin vain osittain. Vuosikymmenten saatossa Kaisaniemestä on muodostunut kerroksellinen – ehkä sirpaleinenkin kokonaisuus, jossa nähtävissä niin puiston menneisyys maisemapuistona kuin uudemmat ajatukset puistojen käytöstä ja ulkoasusta.

Kaisaniemenpuisto on Helsingin keskustan vanhin historiallinen puisto ja ansaitsee kasvojenkohotuksensa. Vaiheittaiset toteutukset ja kerroksellisuus ovat jo muodostuneet puiston lähes 200-vuotisen historian aikana osaksi sen identiteettiä. Näiden kerrosten ominaislaatu korostamalla, puistomaisuutta lisäämällä sekä toimintojen huolellisella yhteensovittamisella puistosta on mahdollista luoda ajassa elävä, oman menneisyytensä tunnustava vihreä keidas keskellä kaupunkia.

Sammandrag

En miljöhistorisk utredning om Kaisaniemiparken och Kaisaniemistranden har utarbetats som underlag för kommande ändringsprojekt och reparationsåtgärder. I utredningsområdet ingår också Fölskvären. Den miljöhistoriska utredningen omfattar parkens utveckling från betesmark på 1700-talet till plats för stora publika evenemang i våra dagar. En kartläggning över nuläget och vad som är bevarat i området avslutar utredningen. Principer som ska styra arbetet med att utveckla parken och planera renoveringsprojekt i framtiden har utarbetats med utredningen och kartläggningen som utgångspunkt.

Avainsanat

Helsinki, Kaisaniemi, historia, puistohistoria, kaupunkipuisto, historiallinen puisto, kulttuurihistoriallisesti merkittävä puisto, maisemapuisto, reformipuisto, ympäristöhistoriallinen selvitys, kehittämisperiaatteet

Rakennusviraston julkaisut 2017

Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2017:1

Munkkiniemen baana – alustava yleissuunnitelma

ISBN 978-952-331-243-2 [verkkoversio]

Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2017:2

Ekosysteemipalvelut aluesuunnittelussa – taustatietoa suunnittelijoille

ISBN 978-952-331-256-2 [verkkoversio]

